

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Tanulás anyanyelven és idegen nyelven
Egy középiskolai összehasonlító mérés eredménye

Témavezető:
Fehér Krisztina
egyetemi tanársegéd

Készítette:
Boda Krisztina
V. angol—magyar OMA

Debrecen, 2018

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	2
2	Két tannyelvű iskolák Magyarországon.....	4
2.1	A hazai idegen nyelven oktató tanintézmények általános jellemzői	4
2.2	Az idegen nyelven való oktatás jellemzői: előnyök és hátrányok	10
3	Két tannyelvűség mint nyelvi helyzet	11
3.1	Kétnyelvűség és két tannyelvűség	11
3.2	A tankönyvekről és tanárokról: problémák és lehetséges megoldások	14
4	A mérésről.....	18
4.1	A mérés háttere	18
4.2	A kérdőívek felépítéséről.....	19
5	A mérés eredményei.....	22
5.1	A két tannyelvű osztálynak szánt kérdőív eredményei	22
5.2	A magyar tannyelvű osztálynak szánt kérdőív eredményei	37
5.3	A két kérdőív összevetése.....	45
6	Összefoglalás	52
7	Függelék.....	55
7.1	Kérdőív I.....	55
7.2	Kérdőív II	59
8	Pedagógus interjú kérdései.....	63
8.1	Angolul tanító pedagógus	63
8.2	Magyarul tanító pedagógus	65
9	Irodalomjegyzék	67

1 Bevezetés

Szakedolgozatom fő témája a magyarországi két tannyelvű diákok helyzete, illetve az őket érintő speciális nyelvi helyzetből adódó nyelvi és tantárgyi nehézségek. A fő kérdés tehát, hogy a diákoknak mennyire okoz nehézséget a nem anyanyelvükön való tanulás az anyanyelvükön való tanuláshoz képest.

A hipotézis, amelyet felállítottam, az az, hogy a nem anyanyelvünkön való tanulás nehezebb, hiszen nem elég, hogy a tantárgyi nehézségekkel meg kell küzdeni, plusz kihívást jelent az idegen nyelven történő megértés, az anyanyelvtől való eltérő nyelvi logika. Ezt különösen három tantárgy esetében — matematika, földrajz és informatika — vizsgálom, abból adódóan, hogy a mérésben szereplő osztályban ezt a három tárgyat tanulják idegen nyelven. A két tannyelvű iskoláknak összetett a feladatuk, ezért is szeretném, hogyha a kutatásom rávilágítana arra, hogy mennyire függ össze a szaktantárgyi tanulmányi eredmény azzal, hogy bizonyos diákok nem az anyanyelvükön tanulnak. Azért tartom fontosnak ezt a kutatási témát, mert a két tannyelvű tanítást leginkább pszichológiai és pedagógiai irányból közelítik meg a kutatók. A képzés nyelvi nehézségeiről nem készült sok felmérés, vagy ha igen, azok főleg a nem magyar szakirodalmat gyarapították. Mivel Magyarországon is viszonylag nagy számban tanulnak ebben a rendszerben diákok, így úgy gondoltam, hogy nyelvészeti szempontból is érdekes lehet az helyzetük; tehát az én kutatásom nem a kognitív-pszichológiai hatásokat helyezi az előtérbe, inkább magát a nyelvi nehézségeket.

Kutatásom alapját egy kérdőív képezi, amelynek kérdései főleg arra irányulnak, hogy a felállított hipotézis valóban tartható-e, azaz valóban nehezebb-e nem anyanyelven tanulni bizonyos tárgyakat, nyelvileg kihívást okoz-e, vagy inkább a tantárgy maga a megterhelő, hiszen nem kedveli a diák. A kérdőívet egy debreceni iskolában végeztem el egy angol tannyelvű osztállyal, valamint egy kontrollcsoporttal, akik csak a kötelező óraszámban tanulják az idegen nyelvet, de egyébként a tannyelvük magyar. Erre azért volt szükség, hogy össze tudjam hasonlítani, hogy az idegen nyelven tanuló diákoknak maga a nyelv vagy inkább maga a tanulás, a tantárgy okoz nehézséget. Ezért mind nyelvtanulással, mind tanulási nehézségekkel foglalkozó kérdések is szerepelnek a kérdőívben, fókuszálva arra a három tárgyra, amelyet a két tannyelvű osztály angolul tanul. A kérdőív mellett pedig interjút készítettem két pedagógussal: az egyikük az egyik két tanítási nyelvű osztályban tanít angolul, a másik tanárnő pedig többek között ugyanebben az osztályban is tanít magyar nyelvtant és irodalmat a kötelező óraszámában. Az interjú során olyan kérdéseket tettem fel nekik, amelyek

árnyaltabb képet adhatnak a két tannyelvű osztályokban folyó tanulási nehézségekről, hiszen ezek a pedagógusok évtizedek óta a pályán vannak.

Hazánkban a két tannyelvűség témájával legátfogóbban és legalaposabban VÁMOS ÁGNES foglalkozik, aki egy monográfiát (VÁMOS 2008) készített a két tannyelvű iskolák történeti háttéréről egészen a monarchiabéli nyelvi helyzetig visszamenőleg; valamint társszerkesztője egy tanulmánykötetnek (VÁMOS–KOVÁCS 2008), amely a két tannyelvű oktatás gyakorlati tényezőit járja körül különböző nézőpontokból. A tanulmányok nemcsak egy két tannyelvű osztályra vagy intézményre korlátozódnak, hanem az ország több pontját is érintik, ezért átfogó képet adnak a magyar helyzetről, bár a teljesség igénye nélkül. Ezen kívül számos cikket és tanulmányt írt VÁMOS a témában sőt (VÁMOS 1992a, 1992b, 2000, 2006, 2007, 2008b, 2009) tannyelvi atlaszt (VÁMOS 1998) is készített. Munkái tehát kikerülhetetlenek, ha a két tannyelvű helyzetről beszélünk Magyarországon. VÁMOS ÁGNES tanulmányain kívül még születtek elszórtan fontos és alapos munkák a témában, amelyek leginkább a két tannyelvű oktatás problémáira világítanak rá, vagy magával a tanárképzéssel foglalkoznak, esetleg külön a tantárgyak módszertanával, az írás- és olvasási képességekkel a két tannyelvű osztályokban. Ezeket a dolgozat további részeiben fogom részletezni.

Az én dolgozatom ezzel szemben egy másik oldalról közelíti meg a két tannyelvű osztályok helyzetét, mert a kutatásom a nyelvi nehézségekre koncentrál. A nyelvi nehézség a kutatásomban részt vevő középiskolai diákok számára az idegen nyelven tanulás, azonban tudunk olyan esetekről, amikor az anyanyelven való tanulás is nyelvi nehézségeket vet fel. 1977-ben Amerikában, a Michigan állambeli Ann Arbor-ban pert indítottak az egyik helyi iskola ellen, mert az diszkriminálta a tanulókat az oktatásban. Az iskolába 80% fehér, 13% fekete és 7% latin-amerikai diák járt. Ez a per azt a 13% fekete diákot érinti, akik nem a sztenderd angolt tanulták meg anyanyelvként, hanem annak afroamerikai vernakuláris változatát, az AAVE-t. Kezdetben a diákok szüleinek tűnt fel, hogy a gyerekek nem teljesítenek jól az iskolában, de az iskolavezetés úgy ítélte meg, hogy a diákoknak csak tanulási nehézségeik vannak, illetve viselkedési zavarral küszködnek. A szülők ezzel nem értettek egyet, így feljelentették az iskolát, mert az nem vette figyelembe a gyerekek kulturális, szociális és gazdasági háttereit. Az a nyelv ugyanis, amelyet ezek a fekete gyerekek otthon anyanyelvként elsajátítottak tartalmazott olyan fonetikai különbségeket, amelyek gátolták a tanulásukat. Más szavakat értettek azok helyett, amelyek ténylegesen elhangzottak, például *pin* ('tű') helyett *pen-t* ('toll'), ami teljesen mást jelent, így a mondat értelme is megváltozik. A peren részt vettek nyelvészek is, például LABOV is. A per tétje az volt, hogy elismerik-e ezt a feketék által beszélt nyelvváltozatot egy külön nyelvnek, vagy sem. Ha igen,

az iskola elveszti a pert, mert nem biztosította az egyenlő esélyeket minden tanulónak. Végül a pert elvesztette az iskola, a fekete gyerekek nyelvvaltoztatát valóban olyan szinten eltérőnek ismerték el a nyelvészek a sztenderdhez képest, hogy az nagyban nehezítette az iskolai előrehaladásukat. A per nemcsak azért volt érdekes, mert a feketék felszólaltak a jogaikért, hanem azért is, mert a perbe fekete nyelvészeket is bevontak. Az akadémikusok közé először kerültek be olyan emberek, akik eddig elnyomottak voltak (LABOV 1982).

2 Két tannyelvű iskolák Magyarországon

2.1 A hazai idegen nyelven oktató tanintézmények általános jellemzői¹

Az utóbbi évtizedekben, főképp a 20. század utolsó évtizedeiben, amikor az addigi merev európai határok kezdtek fellazulni, és az emberek szabadon elkezdhetek utazni, a nyelvtanulás és nyelvtudás többszörösen felértékelődött. Mára már szinte teljesen természetes, hogy egy modern európai polgár legalább egy idegen nyelven tud beszélni. Ezt az idegen nyelvet pedig nem máshol, mint jórészt a közoktatásban tanulja meg ideális esetben. Azonban az látható, hogy ez a valóságban nem mindig kivitelezhető. Már a 90-es években készült pedagógiai jellegű elemzések is rávilágítottak erre a problémakörre. Ez az időszak egybeesett az Európai Unió nyelvpolitikai állásfoglalásával, miszerint az európai polgároknak az anyanyelvén kívül két idegen nyelvet ajánlott megtanulni a közoktatás végéig. Ez a gyakorlatban azonban szinte kivitelezhetetlen volt a csökkenő tanulói munkaidő miatt, amely szintén egy uniós oktatáspolitikai cél volt. Viszont az is látszott, hogyha az unió nem akar lemondani a modern, mobilis és multikulturális európai polgár eszményéről, akkor valamilyen köztes megoldást kell létrehoznia. Erre születtek meg a két tannyelvű iskolák és osztályok, amelyek lényege, hogy a kötelező óraszámokban tanult tantárgyak közül néhányat idegen nyelven tanulnak a diákok. Így a tanulással töltött idő ugyanannyi marad, az eredmény, azaz a nyelvtudás viszont stabilabb, folyékonyabb lesz (VAMOS 2008: 22). Ezt a folyamatot szemlélteti VAMOS egyik táblázata is, amely tehát azt mutatja be, hogyan tud a két tannyelvű képzés hatékonyabb lenni a hagyományos, kötelező órai keretek között történő idegen nyelv tanulásánál. „[...] A nyelvi óraszámok egyszerű extenzív növelése helyett új teret kellett

---

¹ Ebben a fejezetben, és innentől kezdve végig használni fogom a *szakgimnázium* kifejezést, amely a 2016/17-es tanévtől felváltja a *szakközépiskola* elnevezést. Az oktatás lényege, vagyis az, hogy a képzés végén egy szakmát is kapnak az érettségijük mellé a diákok, nem változott, csupán az elnevezés. A szakiskolákból szakközépiskolák lettek elnevezésben ugyanettől a tanévtől, de az oktatás mikéntjét ez itt sem befolyásolta. A szakközlgozatom kizárólag a gimnáziumokkal és a szakgimnáziumokkal foglalkozik, ezeket hasonlítom össze szükség esetén. Az idézett tanulmányok azonban még az ez előtti (tehát a 2016/17-es tanév előtti) időszakban íródtak, így ott a szakközépiskola egyenlő lesz azokkal az intézményekkel, amelyeket én már *szakgimnáziumoknak* hívok.

találni a nyelvtanulásnak, a nyelvi készségek fejlesztését új területre kellett kanalizálni, például a nem nyelvi tantárgyakba” (VÁMOS 2007: 105).

Az idegen nyelv tanulásának óraszámát egyéb tantárgyak rovására növelő, egyszerű extenzív megoldás			
Anyanyelv tantárgy	Egyéb tantárgyak tanulása anyanyelven	Idegen nyelv tantárgy	Idegen nyelv tantárgy
Az idegen nyelv tanulásának idejét növelő ún. tartalom alapú (két tannyelvű) megoldás			
Anyanyelv tantárgy	Egyéb tantárgyak tanulása anyanyelven	Más tantárgyak tanulása idegen nyelven	Idegen nyelv tantárgy

1. táblázat: A két tannyelvű képzés sajátossága a nyelvtanulás tekintetében

Forrás: VÁMOS 2007: 106.

A két tannyelvű oktatás országonként eltérhet. Az olyan nyugati országok, mint Belgium vagy Spanyolország, már az óvodai képzésbe is beiktatták a két tannyelvű képzést (MIHÁLY 2006: 100), míg Magyarországon egyelőre csak az általános iskolákban van jelen leghamarabb, ott is csak 2-3 százalékban — ez a szám a középiskoláknál már 10-11 százalék² (VÁMOS 2008: 13). A nyelvválasztás terén két tendencia mutatkozik: az adott intézmény meghatározhatja, hogy mely nyelven kívánja folytatni az oktatást az alapján, hogy a régióban melyik a legnépszerűbb nyelv, vagy az iskola területén használt kisebbségi nyelvet emeli be az oktatás nyelveként (MIHÁLY 2006: 100). A tannyelvválasztás Magyarországon az angol nyelv dominanciáját mutatja, főleg általános iskolában, ahol a német mellett nincs is más idegen nyelven folyó oktatás egy kivételtől eltekintve. Budapesten működik a Magyar–Kínai Két tanítási Nyelvű Általános Iskola, ahova magyar és kínai, Magyarországon élő gyerekek járnak (VÁMOS 2006). Gimnáziumban és a szakiskolákban ezt a két nyelvet kiegészíti a francia, spanyol és az olasz, itt is az angol dominanciájával. Oroszt egy iskolában tanítanak két tannyelvű képzésben, egy budapesti gimnáziumban (<http://kettannyelvu.com/kie/>). Hazánkban tehát, mivel nagyszámú kisebbség nem él — a cigányságot leszámítva, akiknek a tannyelvi problémája igen bonyolult — a nyelvek népszerűsége alapján dönt az intézmény a tannyelvről. Miután a kötelező orosz tanulás megszűnt, egyre több iskola kezdte az angolt

² Ez az adat már meglehetősen régi, így valószínűnek tartom, hogy emelkedett az arány ehhez a 2007-es állapothoz képest. Ennél újabb adatot azonban nem találtam.

beemelni a képzésbe, hiszen, mint hipercentrális nyelv, az embereknek ezt áll érdekükben tanulni. Más a helyzet a határon túli magyarjainkkal, akiknél a tannyelvválasztás meghatározó tényezője az életüknek. Erre a dolgozatom későbbi részében térek ki röviden.

Az idegen nyelven oktatott tárgyak némileg azonos tendenciákat mutatnak itthon és külföldön. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium által kiadott, 1997-es rendelet kimondja, hogy azokban az osztályokban, ahol két tannyelvű képzés folyik, legalább három tárgyat idegen nyelven kell tanulni minden évfolyamon, valamint azt, hogy a magyar nyelv és irodalom kivételével valamennyi tárgy tanítható célnyelven (net.jogtar.hu). Az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2013-ban kiadott rendelete pedig ezen felül a sajátos helyi tantervet szabályozza. Kimondja, hogy általános iskolában alsó tagozaton csak a készségtárgyakat lehet a célnyelven tanítani (tehát ének-zenét, vizuális kultúrát, testnevelést, környezetismeretet, életvitel és gyakorlatot), majd ez 5–6. osztályban kiegészül a célnyelvi civilizációval, informatikával és történelemmel. 7–8. évfolyamon már szinte bármit lehet célnyelven tanítani, ahogy gimnáziumban vagy szakiskolában is, kivételt csak az előbb említett magyar nyelv és irodalom képez (net.jogtar.hu). Ez érthető okokból nem tanítható más nyelven, csak magyarul. Azonban a többi tantárgy tudományterületei, főleg a természettudományos tárgyak bővelkednek az idegen nyelvű szakirodalomban, azt is mondhatnánk, hogy a természettudományok nyelve az angol. Így könnyebben át lehet ültetni idegen nyelvre, mert a szakkifejezések sokszor hasonlóak magyarul, mint angolul. Ez a tény azért fontos a szempontomból, mert a kérdőívem középpontjában az a kérdés áll, hogy vajon egyszerűbb-e magyarul, tehát anyanyelven tanulni, mint idegen nyelven. Ha a természettudományos tárgyak esetében fennáll az, hogy sok idegen eredetű (főleg angol) kifejezést tartalmaz a magyar nyelvű tananyag is, akkor ez befolyásolhatja a kérdőív eredményét. Hiszen ebben az esetben magyarul nehezebb lesz megtanulni a tananyagot a sok idegen eredetű kifejezés miatt. Az általam vizsgált szakgimnáziumban is három természettudományos tárgyat tanulnak a diákok, így jó összehasonlítási alap az, hogyha az ezeket a tárgyakat angolul és magyarul tanulókat vizsgálom.

Az Index 2012-ben írt egy cikket az akkori helyzetről a két tannyelvű oktatásban, amelyben az áll, hogy azok, akik két tannyelvű osztályokba jönnek, inkább humán érdeklődési körűek, az érettségi után inkább jogász- vagy bölcsészszakokra jelentkeznek, mintsem természettudományos irányba mennek tovább. A kormány azonban jobban erőltetné a természettudományos tárgyak idegen nyelven való oktatását, hiszen a nemzetközi munkaerő piacon jobban el tudnának vele helyezkedni a diákok. Emiatt azonban jogosan tartanak attól

az intézmények, hogy kevésbé lesz népszerű a két tannyelvű képzés a felvételi jelentkezésnél (IVÁN–JOÓB 2012). Az előbb idézett, 2013-as rendeletből látható, hogy később aztán ilyen szintű szigorításokat nem tettek, az egyetlen kitétel még mindig a magyar nyelv és irodalom tárgy magyarul tanítása. Az, hogy a két tanítási nyelvű osztályokban pedig mely tárgyakat tanítják idegen nyelven, főleg attól függ, hogy milyen tanárok, tankönyvek és egyéb külső tényezők (például az iskola felszereltsége) állnak az intézmények rendelkezésére. Mindenesetre az, hogy a kormány a természettudományok felé tolná a fókuszot, összhangban van azzal az előző megállapítással, hogy a természettudományi területek fő nyelve az angol, és nemzetközi szinten könnyebb az ilyen irányú tanulmányokkal elhelyezkedni.

Itt térek ki arra, hogy az iskolatípusok között milyen különbségek vannak a két tannyelvű képzés tekintetében. Itt főleg a szakgimnáziumi képzés sajátosságaira szeretnék fókuszálni. A szakgimnáziumok egyik előnye, hogy a középiskolai évek befejezésével az érettségivel együtt egy szakmát is kap a diák, amely azonban eltérő lehet iskolánként. Abban a szakgimnáziumban, ahol én a kérdőívet kitöltöttem, két darab két tannyelvű osztály indul minden évben, az egyik szállodai recepciós szakmát, a másik pályázati támogatási asszisztens szakmát nyújt. Érettségi után még a szakgimnáziumban lehet maradni a diákoknak, ahol plusz egy év képesítéssel a szállodai recepciós szakma mellé idegenvezetői szakképesítés, a pályázati támogatási asszisztens szakma mellé pénzügyi–számviteli ügyintéző szakma szerezhető meg. Az ezekhez kapcsolódó tantárgyakat és a tananyagot itt magyarul tanulják a diákok, és kötelező belőlük érettségizniük. Az, hogy a szakmai tárgyakat magyarul tanulják a diákok a szakgimnáziumokban, nem mindenhol van így. A Szombathelyi Kereskedelmi és Vendéglátói Szakképző Iskola és Kollégium osztályában például a kereskedelmi–marketing szakirányon a szakmai tárgyakat is angolul tanulják. A KARNER CECÍLIA és SZANYI IMRE által írt tanulmány kiemeli, hogy „e képzési formában különösen jelentős a szakmai ismeretek idegen (angol) nyelven történő oktatása, hiszen számos terminust a gyakorlati élet eredeti angol formájában használ. [...] Talán ennél is nagyobb lehetőségek rejlenek a nyelvet ismerők számára azon munkakörök esetében, melyek természetüknél fogva megkövetelik az angol nyelvű kommunikációt. (Például mindinkább ez a tendencia érződik a multinacionális vállalatoknál: az angol mára egyértelműen »lingua franca« lett az egyes régiókban található üzleti egységek között)” (KARNER–SZANYI 2015: 240). Ezt a gondolatot párhuzamba lehet vonni azzal, amelyet nemrég említettem, vagyis, hogy azért tanítanak két tannyelvű képzésben gyakrabban természettudományos tárgyakat, mint humán tárgyakat, mert azok nyelvében, szakkifejezéseiben magyarul is uralkodik az angol nyelv. Természetesen nem lehet minden természettudományos tárgyat ugyanabban a keretben vizsgálni. GÁLNÉ kiemeli,

hogy „a szűkebb szaknyelvet vizsgálva is megállapítható némi különbség, például a matematikában szűkebb a szókincs és a mondatszerkezet, mint a biológiában, illetve a történelemben” (GÁLNÉ 2005: 32).

A továbbiakban arra keresem a választ, hogy vajon megalapozott-e a feltevés, miszerint a két tannyelvű osztályokba járó gyerekek elitképzésben vesznek részt. Vajon tényleg annyival jobb kognitív képességek kellene ahhoz, hogy valaki idegen nyelven tudjon tanulni a közoktatásban, hogy csak a legjobbak kerülhetnek be? Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert így akkor feltételezhető, hogy a diákoknak nem feltétlenül lesznek különösebb gondjai az idegen nyelven való tanulással, hiszen a felvételi során különösen figyelnek arra, hogy az idegen nyelvet is megfelelő mértékben tudják már az első évtől kezdve. FAZEKAS CSABA a témában ezt írja: „Bár a tanulók kiválasztásának gyakorlata nem egységes a két tanítási nyelvű képzést folytató iskolákban, az mindegyikről elmondható, hogy következetes válogatást végez a jelentkezők között. [...] A felvételi sikeres működtetése azért is fontos, hogy valóban olyan tanulók kapják meg a két tanítási nyelvű osztályokban a helyeket, akiknek a kiegészítő állami normatívával járó képzése jó »befektetésnek« ígérkezik” (FAZEKAS 2008: 155). Hozzáteszi, hogy mára szerinte elavult az a nézet, miszerint az ebben a képzésben részt vevő tanulók elitképzésben vesznek részt, hiszen a 90-es években már érezhető volt, hogy a kezdeti különlegesség és a támogatottság megfogyatkozott, valamint megszűnt a két tannyelvű osztályok sajátos előfelvételi je, így elveszett annak a lehetősége az iskolák számára, hogy csak a kivételes képességű diákokat lehessen felvenni. Erről a tapasztalatról egyébként az általam megkérdezett angolul tanító pedagógus is beszámol, és elmondja, hogy régebben valóban ki lehetett szűrni a legjobbakat az angol nyelvű felvételi vizsgával, most már azonban ez nincs így. A két tannyelvű osztály két csoportra bomlik, de csak a nyelvi szintben különbözik a két csoport (egy kezdő és egy haladó csoport). Így „az indulásakor kivételezett helyzetű, egyedülállóan különleges képzési forma mára elvesztette kivételes voltát, s egyike lett a sok-sok különleges képzésnek” (FAZEKAS 2008: 157). A nemrég idézett Index cikk is megemlíti, hogy a két tannyelvű képzés színvonala mára felhígult, és nem kap annyi pluszt a diák, ha egy ilyen osztályba jár, hiszen néha „egy normál gimnáziumban is jobb a nyelvoktatás”, viszont aki két tannyelvű osztályba jelentkezik, jogosan várhatja el, hogy magasabb színvonalon oktassák (IVÁN–JOÓB 2012).

Végezetül szeretnék kitérni arra is, hogyan zajlik a kétszintű érettségi vizsga a két tannyelvű oktatást biztosító intézményekben, hiszen mind a gimnáziumi, mind a szakgimnáziumi képzést ez zárja le. VÁMOS ÁGNES átfogó tanulmányt írt az országos tendenciákról. A kétszintű érettségi vizsga először a 2005/2006-os tanévben került

bevezetésre, és a változtatás minden középiskolai intézményt érintett. Ettől az évtől volt lehetőségük a két tannyelvű osztályokba járó diákoknak egységes paraméterek között megmérettetni magukat. „Egységes paraméterek most azért vannak, mert a kétnyelvű képzési ágon végzőknek ugyanazoknak a követelményeknek kell megfelelniük, mint a magyar nyelven tanulóknak, ugyanaz a vizsgaeljárás, értékelés vonatkozik rájuk is. Korábban ez nem így volt. A kétnyelvű iskolák tanulóinak idegen nyelvből, az ún. célnyelvből/tannyelvből saját, külön erre az iskolatípusra kifejlesztett — a szokásos érettségénél nehezebb — vizsgakövetelmények elé kellett állniuk” (VAMOS 2007: 104). Ez az egységesség azonban azt a lehetőséget is megadja, hogy végre azonos keretek között tudjuk összehasonlítani a két tannyelvű diákokat a magyar tannyelvű diákokkal. Az érettségi vizsgán a gimnáziumba járó diákoknak öt tantárgyból kell érettségizniük, ebből egy kötelezően valamilyen idegen nyelv kell, hogy legyen. Az idegen nyelvből emelt szintű érettségi vizsga feljogosítja a diákokat arra, hogy az érettségi bizonyítvánnyal együtt nyelvvizsga bizonyítványt is kapjanak, hiszen az emelt szintű érettségi nyelvi szintje megegyezik a középfokú nyelvvizsga szintjével, mind a kettő B2-es szintű (ha a Közös Európai Referenciakeret besorolását vesszük alapul). A két tannyelvű osztályokba járó diákoknak — mivel intenzív előkészítő évvel indul a képzés, majd négy évig bizonyos tárgyakat is idegen nyelven tanulnak — az érettségi időpontjára már C1-es, azaz felsőfokú nyelvtudással kellene rendelkezniük. VAMOS a tanulmányában úgy írja, hogy ez meg is valósul, ám az általam megkérdezett, angolul tanító pedagógus szerint ez nem általános. Erre rövidesen kitérek. A probléma a két tannyelvű képzésben az, hogy amint említettem, a diákok ekkora már felsőfokú nyelvtudással rendelkeznek ideális esetben, viszont az emelt szintű vizsga csak B2-es, azaz középfokú nyelvtudással egyenlő. VAMOS erről így ír: „Az érettséginek ez a fajta kétszintűsége a teljes közoktatás teljesítőképeségét tekintve jó lehet. Ám nem állítja elég igényes feladat elé a két tanítási nyelvű iskolába járókat” (VAMOS 2007: 107).

Ahhoz, hogy ezt a problémát feloldják, tehát a két tannyelvű képzésben részt vevő diákok megkaphassák a felsőfokú C1-es nyelvvizsga bizonyítványt az érettségivel együtt, több oldalról is felmerültek megoldási lehetőségek. Ahhoz nem fért kétség, hogy a kétszintű érettségi bevezetése előtt az érettségi bizonyítvány a két tannyelvű képzés végén felsőfokú nyelvvizsgát is ad az érettségizőknek, hiszen akkor még külön vizsgakövetelmények vonatkoztak a két tannyelvű képzésben résztvevőkre, valamint két tantárgyból idegen nyelven is vizsgáztak. Ezért kezdetben érkeztek olyan javaslatok a probléma megoldására, amelyek azt szorgalmazták, hogy a két tannyelvű képzésben részt vevő diákok háromszintű érettségi vizsgát tegyenek. Ezt a minisztérium elutasította. A szakmai és politikai érvek alapján a

döntés végül megszületett, és máig ez van érvényben: „a kétnyelvű érettségi bizonyítvány kiadása és annak felsőfokú nyelvvizsgával való egyenértékűsége emelt szintű célnyelvi vizsgán és két sikeres idegen nyelvű vizsgán alapszik” (VAMOS 2008: 191). Az azonban, hogy a diákok az érettségi időpontjára elérik a felsőfokú nyelvvizsga szintjét, mint említettem, az általam megkérdezett pedagógus szerint nincs mindenhol így. Ő a kérdésekre azt válaszolta, hogy habár a 12. évfolyam végére mindkét csoporttól³ azt várnák el a pedagógusok, hogy felsőfokú tudással rendelkezzenek, ez a gyakorlatban nem mindig valósul meg. Főleg a gyengébb csoport tanulói nem érik el ezt a szintet.

2.2 Az idegen nyelven való oktatás jellemzői: előnyök és hátrányok

Természetesen egy ilyen oktatási struktúra rendelkezik számos előnnyel és hátránnyal is, amelyeket a nemzetközi tapasztalat és a magyar két tannyelvű iskolák is alá tudnak támasztani. Laikusként általában a legnagyobb előnynek a magas szintű, magabiztos nyelvtudást, a különböző kultúrák mélyebb megismerését és a nyelvvizsga hamarabbi megszerzését szokták tartani; hátránynak viszont azt, hogy nem sajátítja el a tanuló az anyanyelvi szókincset bizonyos témákban, így kevésbé fog tudni az anyanyelvén beszélgetni bizonyos esetekben. Ezzel kapcsolatban PÁL GABRIELLA felmérését szeretném idézni, aki a 2007–2008-as tanévben egy vizsgálatot folytatott szakközépiskolák körében egy kérdőív segítségével a 13. évfolyamon. Ennek egy része a két tannyelvű oktatás előnyeire és hátrányaira fókuszált. A kérdőív zárt és nyílt kérdésekkel is dolgozik. A kérdőívet öt szakközépiskola egy-egy végzős osztálya töltötte ki. Az adatokból már elsőre látszik, hogy a diákok sokkal több előnyt tudtak felsorakoztatni, mint hátrányt. Számukra legnagyobb előny, hogy a felsőoktatásban előnyhöz jutnak (habár arra nem térnek ki a válaszban, hogy ez a bejutáskor vagy a képzés során jelent előnyt), és az, hogy az idegen nyelvet magasabb szinten és biztosabban használják. Továbbá az előnyök között szerepel még: jobb munkalehetőségek, könnyebb alkalmazkodás az idegen nyelvű környezetben és a több nyelv elsajátítása. Kisebb százalékban ugyan, de megemlítették még a nyelvvizsgára való felkészítést, a külföldi munkalehetőséget, diákcsereprogramokat, két tanítási nyelvű diploma könnyebb megszerzését és azt, hogy a tanultak az élet minden területét átfogják. A nehézségek sorában a következőket említi a szerző: a nyelvváltás problémája, az idegen és magyar nyelv használatbeli különbségei, ezeket megtanulni az idegen nyelvű órákra, a szakszókincs elsajátítása, a

---

³ A két tannyelvű osztály ebben a szakgimnáziumban két csoportra van osztva egy, az első év elején írt szintfelmérő teszt eredményei alapján. Így van egy nyelvíleg gyengébb és egy erősebb csoport. Erre a csoportbontásra az eredmények kiértékelésekor még visszatérek.

szaktanárok eltérő szakszókincse és a szakma iránti érdeklődés hiánya (PÁL 2008: 176). A szakma itt a vendéglátó-idegenforgalmi szakmát takarja, hiszen PÁL öt iskolába küldte ki a kérdőívet: ebből három szakközépiskola és kettő gimnázium. Itt utalok vissza az Index által leírt problémára, miszerint vannak olyan esetek, amikor „egy normál gimnáziumban is jobb a nyelvoktatás” (IVÁN–JOÓB 2012), mint egy két tannyelvű osztályban. Az, hogy mi a jó, és nem jó, relatív fogalmak, az viszont biztos, hogy az ebben a felmérésben megkérdezett diákok előnynek tartják, hogy a tanultak széles körű ismereteket adnak nekik, és mindezt idegen nyelven teszik, azaz a nemzetközi világ híreit is jobban be tudják fogadni, hozzá vannak szokva a magasabb szintű idegen nyelvhez, míg ez egy átlagos nyelvostályban nem mindig mondható el.

Ezek az előnyök és hátrányok az én kutatásom szempontjából azért fontosak, mert azt sugallják, hogy a hipotézisem valóban fontos kérdést vizsgál: mivel a válaszadók 76%-a mondta azt, hogy hátrány nekik a képzésben, hogy az idegen nyelv és a magyar nyelv között használatbeli különbségek vannak, feltételezhető, hogy tanulni is nehezebb idegen nyelven néhány diák számára. Az viszont, hogy csak 9% mondta azt, hogy az idegenforgalmi-vendéglátói szakma iránt egyáltalán nem érdeklődnek, kizárhatja, hogy csupán azért nehezebb idegen nyelven tanulni, mert maga a tantárgy nehéz a diákok számára. Habár az én kérdőívem nem tartalmaz kifejezetten olyan kérdéseket, amelyek az előnyökre és hátrányokra kérdeznek rá, közvetetten mégis benne vannak az ezekre vonatkozó információk a válaszokban, például amikor arra kérdezek rá, hogy általános iskolában, amikor magyarul tanulta a tárgyat, könnyebbnek érezte-e, mint most, így ez a kutatás az én hipotézisem szempontjából is fontos tényezőket tartalmaz.

3 Két tannyelvűség mint nyelvi helyzet

3.1 Kétnyelvűség és két tannyelvűség

A két tannyelvű képzés egyik nyelvi célja kimondottan az, hogy a tanulók a képzés végén elérjék a felsőfokú nyelvi szintet, és idegen nyelven gondolkodjanak. Erre a szakgimnáziumi vagy gimnáziumi éveik alatt összesen öt év áll rendelkezésükre. Az intenzív előkészítő év és a tantárgyak idegen nyelven tanulása azonban folyamatosan szolgáltatja azt a minőségi inputot, amely ahhoz kell, hogy a nyelvet ténylegesen ilyen szinten beszéljék. Ha a két tannyelvű képzésről beszélünk, megkerülhetetlen, hogy ne hasonlítsuk össze a természetes kétnyelvűséggel, hiszen valójában a természetes kétnyelvűek is két nyelven tudnak egyszerre gondolkodni ideális esetben. Természetesen a kétnyelvűségnek is vannak fokozatai, mert nem

mindenki használja ugyanolyan szinten és mértékben mind a két nyelvet. A két nyelvi helyzet összehasonlítását mégis azért tartom indokoltnak, mert a két tanítási nyelvű iskolákban a pedagógusoknak fontos az, hogy megértsék, miként tanulunk meg egy második nyelvet. Így tanári szemszögből rugalmasabban kezelhetők azok a nyelvi hibák, amelyek a tanulók nyelvi fejlődése során tipikusnak számítanak.

Magyarországon még mindig él az a téves elképzelés, hogy csak az számít kétnyelvűnek, aki születésétől kezdve egyszerre sajátítja el mindkét nyelvét, állítja NAVRACSICS JUDIT (NAVRACSICS 2008: 43). Ez a nézet azonban már globális szinten elavultnak, meghaladottnak számít. Voltak olyan megközelítések, miszerint kétnyelvű az, aki mind a két nyelvet egyformán jól használja (JUHÁSZ és mtsai 1972: 685; idézi BORBÉLY 2014: 23), vagy BLOOMFIELD meghatározása, aki szerint a kétnyelvűség „két nyelv anyanyelvi szintű kontrollját” jelenti (BLOOMFIELD 1933: 56; idézi BORBÉLY 2014: 24). Egy ehhez hasonló megfogalmazás szerint pedig az a kétnyelvű, aki „kiváló kontrollal bír több mint egy nyelvet” (FRANCIS 1958: 590; idézi BORBÉLY 2014: 24). Mára ezek az elképzelések nem állják meg a helyüket, ami általánosan elfogadott, az az, hogy a kétnyelvű személy az, aki két nyelvet a mindennapi kommunikációjában használ, függetlenül a nyelvtudásának a szintjétől (GROSJEAN 1982).

Most egy kis kitekintést szeretnék tenni a világ más részein működő két tanítási nyelvű intézményeire. A hazai viszonyok, azaz a homogén társadalom és a nem nagyszámú kisebbség (kivétel a cigány kisebbség, akiknek oktatása igen problémás) lehetőséget teremtettek arra, hogy a két tannyelvű intézmények maguk válasszák ki azt a nyelvet, amelyen az idegen nyelvű képzést folytatni akarják. Ez azonban nem mindenhol van így. A világ számos pontján természetes kétnyelvű közeg létezik, esetleg nagyszámú kisebbség él, vagy mind a két tényező egyszerre. Az ő számukra meg kell oldani az iskoláztatását és egyenlő körülményeket kell teremteni az oktatásra. Így tehát létezik többfajta oktatási stratégia, amelyek közül az iskolák válogathatnak, hogyha két tannyelvű oktatásról van szó. Léteznek az úgynevezett mélyvíztechnika, átírányító, belemerülési, nyelvtámogató (más néven nyelvmegőrző) és szegregációs programok. Ezeknek közös jellemzőjük, hogy valahogyan próbálják a többségi és kisebbségi nyelvi kérdést megoldani, valamikor drasztikus módszerekkel (mélyvíztechnika), máskor pedig demokratikusabban (nyelvtámogató programok). Ahhoz, hogy létrejöhessen egy olyan demokratikus oktatás, ahol mind a két fél érdekeit figyelembe veszik, szükséges egy olyan haladó szellemiségű ország, mint Kanada, amely a belemerülési programban vállal úttörő szerepet. Itt a magas státusú, többségi

gyerekek is tanulhatják a kisebbségi nyelvet olyan osztályokban, ahol csak többségi gyerekek vannak, a tanár azonban kétnyelvű (SKUTNABB-KANGAS 1997: 25–26).

Ha határainkon túl lévő kisebbségi magyarságot vizsgáljuk az oktatás szempontjából, akkor azt láthatjuk, hogy nem mindig kedvező feltételeket biztosítanak a kisebbségi gyerekeknek az iskolákban. Ukrajnában például a kisebbség oktatására leginkább a szegregációs program a jellemző (BEREGSZÁSZI 2002: 370). Szlovákia többnemzetiségű államnak számít, azonban a kisebbségekhez való hozzáállása nem túl példaértékű. Ez főként azzal magyarázható, hogy a „szlovák magatartást alapvetően befolyásolja az, hogy a többségi társadalom szemében a kisebbségi kérdés de facto a magyar kérdéssel azonos”, hiszen ők alkotják a legnagyobb létszámú közösséget, sőt, még a parlamentben is helyet kaptak” (SIMON 2002: 25). A romániai magyarok sem jutnak sokszor megfelelő minőségű oktatáshoz az anyanyelvükön. Nagy a diszkrimináció az itt élő magyar kisebbséggel szemben. [...] A román törvényekben az *anyanyelv* kizárólag a kisebbségekkel kapcsolatban van megemlítve”, tehát az anyanyelv mintegy privilégium a kisebbséggel szemben, hiszen külön intézkedések (törvényi és gyakorlati) szükségesek ahhoz, hogy valaki az anyanyelvén tanuljon (KONTRA–SZILÁGYI N. 2002: 4).

Ami a kétnyelvűség jelenségéből tanulságos lehet a két tannyelvű osztályokban tanító pedagógusoknak, hogy a vizsgálatok azt mutatják, hogy a kétnyelvűvé válás bármely életkorban sikeres lehet. Nem az életkortól függ a sikeresség, sokkal inkább a motiváció és a következetes foglalkozás teszi lehetővé azt, hogy kétnyelvűek legyünk. Otthon a szülőké, az iskolákban a tanárok felelőssége az, hogy ez a tanulási folyamat minél zökkenőmentesebb legyen, és meg hozza a kívánt eredményt. A természetes kétnyelvűeknek is számos problémával kell megbirkózniuk, de szemben az iskolai keretek közötti nyelvtanulással, ők nem kapnak állandó direkt visszacsatolást arról, hogy amit mondanak, az helyes-e (NAVRACSICS 2008: 58), míg egy osztályteremben a tanár sokszor direkt módszerekkel kijavítja a tanulókat. Azonban ez nem feltétlenül szükséges. Belátható, hogy az anyanyelvünket és a második nyelvünket is meg tudjuk úgy tanulni, hogy senki nem magyarázza el a nyelv nyelvtani szabályait, hanem azokat mi alkotjuk meg a tanulási folyamat során. Előbb-utóbb így megtaláljuk a megfelelő nyelvtani formát. NAVRACSICS szerint ha a tanuló elég motivált az iskolában, akkor a siker be fog következni. Kezdetben a merev, deklaratív memóriát igénybe vevő tárolás és aktiválás lesz a jellemző, később aztán ez átalakul, és a beszédtevékenységbe belefolyik a procedurális memória. „A két nyelven folyó beszédtevékenység olyan lesz, mint az egynyelvűé. Innentől kezdve a tanuló kétnyelvű, és a célunkat elértük” (NAVRACSICS 2008: 58). Az, hogy ezt a nyelvet mikor kezdjük el tanulni

eléggé változó, és a kutatóknak nincs is egységes álláspontjuk abban, hogy melyik életkor a legjobb arra, hogy idegen nyelven kezdjünk tanulni. Mind a korai, mind a kései második nyelvtanulásnak vannak előnyei és hátrányai. Néhány pedagógus azt állítja, hogy amit óvodában vagy alsó tagozaton tanul meg a gyerek, azt nagyon hamar el is felejt, tehát nem szükséges ezzel terhelni a gyereket még ilyen fiatalon. Azonban nem készült olyan empirikus tanulmány, amely egyértelműen kimondaná, hogy kicsi korban káros a nyelvtanulás, így tulajdonképpen nem indokolja semmi, hogy későbbre toljuk a nyelvtanulás korát. Sőt egyesek szerint azok a gyerekek, akik más nyelvekkel és ezeken keresztül más kultúrákkal ismerkednek meg, toleránsabbak és elfogadóbbak lesznek embertársaikkal szemben. Ez már önmagában elég érv lehet amellet, hogy a nyelvtanulást minél korábban kezdje meg a gyerek (FREUDENSTEIN 1980, idézi NAVRACSICS 2008: 58).

3.2 A tankönyvekről és tanárokról: problémák és lehetséges megoldások

Az oktatás sikerességéhez, legyen az bármilyen típusú oktatás a megfelelő tanárok és tankönyvek szükségesek elsősorban, bár természetesen a tanulói motiváció is nagyban meghatározza azt. Ha azonban a tanuláshoz nincsenek meg ezek a feltételei, akkor sajnos nem mindig lesz hatékony. Ebben a fejezetben szeretném körüljárni a két tannyelvű oktatásban felmerülő két fő problémát: a tanárok és a tankönyvek hiányát. FEDERMAYER KATALIN szerint az a fő problémaforrás, hogy amikor a nyolcvanas évek végétől felszabadult Magyarország és Európa egy része, lebomlott a vasfüggöny, mindenki a szabadságot hirdette. Ekkora kezdtek a két tannyelvű iskolák is működni, és kezdetben nagyon népszerűek voltak. Tanárból és diákból is sok volt, minőségi oktatást nyújtott, amely az újdonság varázsával hatott. Azonban azóta eltelt immár majdnem harminc év, és a két tannyelvű oktatás nem változott semmilyen irányba sem formájában, sem témájában. Ezt ő főleg a tankönyvi szövegek terén érzékeli, de alapvetően az elavult tanítási stratégiákat kritizálja. Szerinte a két tannyelvű oktatás mára csak egy a sok létező oktatástípus közül (FEDERMAYER 2005: 24–25).

A tanárokkal kapcsolatos problémákkal kezdeném. Az idegen nyelvű oktatás feladatainak ellátása — azaz a szakmai tartalom és idegennyelv-használat integrálása és együttes fejlesztése — olyan specifikus kompetenciákat igényelnek, amelyek csak kivételes esetben találhatóak meg egyszerre egy tanárban (KURTÁN 2008: 130). TRENTINNÉ BENKŐ ÉVA metaforakísérlete is arra enged következtetni, hogy a két tannyelvű tanár valamivel több, mint egy hagyományos tanár. Sokkal összetettebb a feladatuk, munkájuk sok tekintetben nehéz, nagy felkészültséget és nyitottságot igényel. A felmérést érdekessé teszi, hogy a válaszokat nem a tanulók biztosították, hanem a pedagógusok saját magukról és egymásról nyilatkoztak.

A legtöbb metafora a polihisztor, kaméleon és nagykövet forrásanyagra mennek vissza, de sokan írták, hogy a két tannyelvű tanár szótár, kertész, társ vagy fény is egyben (TRENTINÉ 2008). Ezekkel a metaforákkal sokszor a hagyományos tanárokat is jellemezzük, azonban számomra a kaméleonmetafora az, amelyik a legtalálóbb mind közül. Hiszen ez azt jelenti, hogy a két tannyelvű tanár rugalmasan és magabiztosan vált a nyelvek között. Ha nem értik a diákok, magyarra vált, ha pedig könnyebbnek ítéli az anyagot, idegen nyelven tanít. Az általam megkérdezett angolul tanító pedagógus is alkalmazza ezt a technikát, hiszen elmondása szerint gyakori, hogy a gyerekek, főleg a gyengébb csoportban igénylik ezt, sőt szóvá is teszik, igénylik a magyar összefoglalást vagy magyarázatokat.

A pedagógus elmondása szerint ez főképp azért van, mert az osztályokban vegyes az összetétel, de VÁMOS tanulmánya ennek némileg ellentmond. A vizsgálatot nyolc kétnyelvű középiskola bevonásával végezte. Azt figyelte meg, hogy az idegen nyelven oktató pedagógusoknak két stratégiája van az órákon: vagy csak idegen nyelven tanítanak vagy két nyelven. A stratégiák megnevezése nyelvileg nem pontos, hiszen mind a kettőben megjelenik a magyar nyelv, viszont ennek céljai és okai mások (VÁMOS 2000: 733). Az első csoportba eső pedagógusok többek között csak akkor váltanak át magyar nyelvre, ha meg kell magyarázni egy szót, vagy ha a tanulók nem értik az anyagot, esetleg a tanulók nyelvi tudása még nem elég az anyag teljes megértéséhez. Ezzel szemben azok, akik két nyelven tanítanak, úgy vallják, hogy először magyarul magyarázzák el az anyagot, majd ehhez kiegészítésként idegen nyelvű szövegeket néznek át. A számonkérés nyelve idegen nyelv a legtöbb esetben (VÁMOS 2000: 733–734). Ez azt mutatja, hogy a debreceni szakgimnáziumban tanító pedagógus stratégiája egyáltalán nem ritka jelenség. Ez előrevetítheti annak a problémáját, hogy idegen nyelven valóban nehezebb tanulniuk a diákoknak, hiszen, ha nem lenne nehezebb, akkor az anyanyelvre váltás nem lenne általános. Persze nem lehet mindig csak a diákból kiindulni. Számomra az is elképzelhető, hogy a VÁMOS és én általam megkérdezett pedagógusok csupán a teljes biztonság érdekében váltanak át magyarra, tehát azért, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy valójában mindenki megértette az anyagot. A tananyag ellenőrzése akár már órán egy rendkívül fontos feladat a pedagógus részéről, és ez a magyarul és az idegen nyelven tanítókra egyaránt igaz. Mindenesetre az anyanyelvre váltás problémája már VÁMOS 1992-es cikkében megjelent, bár ott nem vizsgálták ennek az okát. A tisztán idegen nyelvű óravezetés csak az idegen anyanyelvű tanárookra jellemző (VÁMOS 1992: 1453).

A következő probléma, amely még mindig a tanárokkal függ össze, az az, hogy nem minden iskolában van anyanyelvi tanár. Így a magyar nyelvű tanárookra hárul az a feladat is, hogy az anyanyelvi tanár feladatait ellássák (FEDERMAYER 2005: 25). Abban a

szakgimnáziumban, ahol a kérdőívet kitöltöttem, van anyanyelvi tanár, az ő feladata az a két tannyelvű képzésben, hogy az előkészítő évben a diákokkal hetente kétszer általános témákról beszéljessenek, ezáltal fejlődjön a tanulók beszédképessége. „A szaktárgyat tanító tanár esetében ez viszont azt is jelenti, hogy munkaköri kötelessége a szaktárgyon kívül a nyelvet is tökéletesen beszélni. Óriási felelősséget jelent ez, főleg a természettudományi tárgyakat tanító kollégák számára, akik nagy valószínűséggel nem a francia nyelvet tanulták második szakként” (FEDERMAYER 2005: 26). Az nem teljesen világos számomra, hogy FEDERMAYER mit ért az alatt, hogy tökéletesen kell beszélni a nyelvet is a szaktárgyon kívül. Ez számomra némileg azt sugallja, hogy egy hagyományos nyelvtanárnak nem kell tökéletesen beszélnie az idegen nyelvet, vagy egy magyarul tanító pedagógusnak a magyar nyelvet, amely természetesen egyáltalán nem igaz. Mindenesetre a két tanítási nyelven tanító pedagógusoknak valóban több feladat jut, mint a hagyományos tanároknak. SWALES szerint azt kell megérteni, hogy a szakmai tananyagok a nyelvtanulóból más reakciót válthatnak ki, mint a nyelvtanárból. Ez azért lehetséges, mert a nyelvtanárok attitűdbeli problémákkal küszködnek az új szerepkörükben, hiszen gyakran nem érzik magukat kellőképpen felkészültnek a szaknyelvoktatási feladatokra (SWALES 1975: 40, idézi KURTÁN 2008: 131). Tanár szakosként úgy gondolom, hogy egy tanárnak, legyen bármilyen szakos, tudatosan figyelnie kell a nyelvhasználatára, hiszen ezzel példát állít a tanulók számára is. Idegen nyelven azonban valóban több a hibalehetőség, és nagy felelősséggel jár, ha valaki idegen nyelvet tanít, és még több, hogyha idegen nyelven tanítja a szakmai tárgyakat. Ekkor ugyanis nemcsak a nyelvre, de a tartalomra is figyelni kell egyszerre. Az idegen nyelvi képzés során a jelentés megértésének érdekében sokkal szélesebb módszertani arzenállal kell rendelkeznie, amelynek nyelvi és pedagógiai vonatkozásai is vannak. Nyelvileg az pedagógus a feladata, hogy ugyanazt a közvetítendő tartalmat többféleképpen is ki tudja fejezni, például szinonimák használatával, ismétléssel, parafrázisokkal (KURTÁN 2008: 133). Ez valójában a magyarul tanító pedagógusokra is jellemző, azonban idegen nyelven ezek a feladatok még jobban előtérbe kerülnek. A szaktanár tehát elkerülhetetlenül nemcsak szakos tanár, hanem nyelvtanár is. Figyelnie kell a nyelvhasználatra és a tananyagra is, de ez még nem elég, hiszen akkor lesz sikeres a diákok tanulása, ha minél többet tudnak órán szerepelni, megszólalni (FEDERMAYER 2005: 27). Ha pedig nem tud megszólalni az órákon a diák, akkor elvész a két tannyelvű oktatás egyik legnagyobb előnye az, hogy így a diákok megtanulnak egy másik nyelven gondolkodni. Ez még a magyar nyelvű órákon is időigényes, idegen nyelven pedig hatványozottabban. Ezeket a problémákat részben akkor lehetne orvosolni, hogy ha a hazai kollégák szakmai, nyelvi és módszertani képzésben részesülnének itthon és az adott

országban, és ha a két tanítási nyelvű osztályokban tanítani szándékozó hallgatók az egyetemen speciális nyelvi és módszertani felkészítésben részesülnének (FEDERMAYER 2005: 26). Az Európai Unió egyébként is törekszik arra a megvalósításra, hogy a tanárokat minden országban olyan kompetenciákkal lássák el, hogy tudjanak az európai határokon belül más országokban is tanítani. Erre jött létre az ún. „eruroteacher” vagy „europalehrer” kifejezés, amely már az 1990-es évektől egy működő pedagógusképzés (NAGYNÉ 2009). Ez a mobilis és modern tanárkép egybeesik azzal az elképzeléssel, amely miatt a két tanítási nyelvű iskolák gondolata először felmerült, erről már korábban írtam. Az unió szorgalmazza azt az elképzelést, miszerint minden polgárnak két nyelven ajánlott megtanulnia, azonban ez a növekvő iskolai terhek miatt egyre kivitelezhetetlenebbé vált. Ennek orvoslására jöttek létre a két tannyelvű iskolák, ahol ugyanannyi óraszám mellett több idegennyelvi inputot kapnak a diákok.

Végül megemlítem a tankönyvekkel kapcsolatos problémákat. Az már a pedagógussal készült interjú és a kérdőíves felmérés közben is világosság vált, hogy ez tényleg valós probléma, és nem csak egy tantárgyat érint. Abban az iskolában, ahol a mérést végeztem, tulajdonképpen semelyik idegen nyelven tanult tárgyból nincs a diákoknak tankönyvük. Ez alól a matematika kivétel, de itt sem angol nyelvű a könyv, hanem magyar, és a diákok elmondása szerint igazából nem is használják azt az órákon és otthon sem. Ami tankönyvek forgalomban vannak, azok már elavultak, és még a képzés beindításakor íródtak. Erről bővebben szintén FEDERMAYER ír egy régi angol nyelvű történelemkönyv egyik fejezetét elemezve (FEDERMAYER 2005). Pedig a tanulást nagyban meghatározza a tankönyv, segítheti, de gátolhatja is a folyamatot. Egy jó tankönyv nemcsak azért jó, mert korszerű ismereteket tartalmaz és jól strukturált, hanem mert nyelvileg is olyan tartalmat ad, amely befolyásolhatja a diákok gondolkodását és fejleszti a szókinccset (VAMOS 2009: 5–6). Természetesen korunkban már nem csak a tankönyv az egyetlen forrása a diákok tudásának, sőt, talán egyre hátrébb is szorul. Helyette az újfajta médiumok, az elektronikus tananyagok, videofilmek, az internetről gyűjtött háttéranyagok vagy az újságokból származó cikkek is beépültek a mindennapi tudásforrásunkba. Az internetes anyagokat és újságcikkeket az különbözteti meg az előző kettőtől, hogy azokat eredetileg nem oktatási céllal szánták. Ezeket a szövegeket viszont csak akkor lehet felhasználni, ha azok megfelelnek a pedagógiai szövegekkel támasztott igényeknek. Ez azt jelenti, hogy a szövegeket a tanulóknak meg kell érteniük, vagyis a szövegben olvasottak alapján helyesen tudják a gondolataikat és a tudásukat rendezni, és csak nagyon kevés gondolat maradjon kétértelmű vagy homályos a diák számára (KOJANITZ 2004: 429–430).

A két tannyelvű oktatásban használt idegen nyelvű tankönyvekkel kapcsolatban két csoportról tudunk beszélni: az egyik az úgynevezett tükörfordítással készült tankönyvek, ezeknek a nyelvezetét a diákok sokszor nehézkesnek tartják, a pedagógusok pedig szakmailag gyakran hibásnak. A lefordított tankönyvekben nem ritkák az anyanyelviek (tehát jelen esetben a magyar anyanyelvűek) által használt beszédfordulatok sem. A másik csoportot a célországbeli tankönyvek alkotják. Szakszókincsük aktuális, megfogalmazásuk pedig érthető. Azonban nehéz a nyelvezetük, hiszen az anyaországbeli anyanyelvi tanulóknak készült. Ami még ellene szól az az, hogy általában sokba kerülnek, és tematikájuk nem a magyar oktatási rendszert követi (VAMOS 2009: 6). A pedagógusoknak tehát nem marad más választása, minthogy fénymásoljanak, vagy PowerPoint prezentációval készüljenek az órákra, amelyet saját maguk állítanak össze. Így tesz az általam megkérdezett angolul tanító pedagógus is. Ő már annyi tapasztalattal rendelkezik, hogy mielőtt a szöveget órára bevinné, már körülbelül tudja, mik lesznek a szöveg nyelvi és/vagy tartalmi nehézségei a diákok számára, így fel tud készülni az órára ilyen szempontból is. Ha pedig valamit még a gondos magyarázat ellenére sem értenek a tanulók, akkor kénytelen magyarul összefoglalni az anyagot. Ezek előnye, hogy testre szabottak, tanítási és tanulási tapasztalatokon nyugszanak. Hátrányuk, hogy nem mindig követik a Nemzeti Alaptantervben leírtakat, valamint az „összeollózásuk” jogdíjproblémákat vethet fel (VAMOS 2009: 20). Mivel VAMOS a tanulmányában több iskolát is vizsgált, így belátható, hogy ez a tendencia, tehát, hogy a tanárok maguktól összeállított és kiválogatott anyagokkal tanítanak, nem ritka, sőt, inkább általános, annál is inkább, mert sokszor nincs más választásuk a pedagógusoknak.

4 A mérésről

4.1 A mérés háttere

A továbbiakban szeretnék rátérni a dolgozatom fő témájára, a kérdőíves felmérésre. A mérést mindenképpen kérdőíves formában szerettem volna megvalósítani, hiszen így tudtam a legtöbb diákhoz eljuttatni, míg, ha csak interjút készíték, az csupán néhány diákra korlátozódott volna. Így úgy gondoltam, hogy jobb egy reprezentatívabb képet kapni, még akkor is, ha csak limitált számú diák tudta kitölteni a kérdőívet. A kérdőívet végül 55 diák töltötte ki, 27 két tannyelvű és 28 magyar tannyelvű. Azért, hogy árnyalhassam a képet, interjút készítettem két pedagógussal. Egyikőjük magyar nyelvtant és irodalmat tanít a két tannyelvű osztályban, a másik pedagógus pedig angolt és célnyelvi civilizációt ugyanabban az osztályban. Azért szerettem volna interjút is készíteni, mert egy több éve a pályán lévő

pedagógus olyan információkkal is tud szolgálni, amelyekkel a diákok nem: mennyire van megelégedve a tankönyvekkel, mennyire általánosak a nyelvi problémák a két tannyelvű osztályokban, van-e bármilyen különbség a magyar és a két tannyelvű osztályok között⁴ vagy változott-e valami a képzésben az első két tannyelvű osztályok elindulása óta. A mérési eredményeknél a pedagógus interjú eredményeiről is beszámolok, valamint összevetem az ő válaszeit a diákok válaszaival, így kapok egy teljesebb kép arról, hogy a diákoknak vannak-e nyelvi gondjaik a tanulással, vagy a tantárgy maga okozza-e a nehézségeket, netán mind a két tényező egyszerre, vagy egyik sem.

A mérést a debreceni Bethlen Gábor Közgazdasági Szakgimnáziumában végeztem átlagos képességű tanulókkal. Ezt a pedagógusokkal végzett interjú alapján állíthatom, hiszen amikor arról kérdeztem őket, hogy a két tannyelvű osztályokba tényleg csak a legjobbak járnak-e — azaz elitképzés folyik-e ténylegesen ezekben az osztályokban, ahogyan már ezt a kérdést nemrég körüljártam — akkor azt nyilatkozták, hogy ebbe a szakgimnáziumba nagyon vegyes tudású és képességű gyerekek járnak. Az angolul tanító pedagógus ezt nyilatkozta: „sajnos elég sok olyan diák is bekerül ezekbe az osztályokba, akik képességeik, szorgalmuk és motivációik alapján nem tudják teljesíteni a velük szemben támasztott követelményeket, az is előfordul, hogy ez a képzés inkább a szülők választása. A nem két tanítási nyelvű osztályokban is vannak nagyon tehetséges tanulók”. Fontosnak tartottam, hogy a mérés eredménye változatos képet mutasson: ha olyan középiskolában végeztem volna mérést, ahol a gyerekek már eleve átlagon felüli képességekkel rendelkeznek — tehát például majdnem kitűnő az osztályátlag, vagy szinte mindenki jár nyelvi magántanárhoz — az eredmény nem feltétlenül lett volna hiteles. Így, hogy az osztálynak vegyes az összetétele, szerintem sokkal jobban lehet azt mérni, hogy nyelvi vagy tantárgyi nehézségeik vannak-e, hiszen, ha őszintén nyilatkoznak, kiütközik az, hogy melyik tantárgyat találják nehéznek, és miért, azaz nyelvi vagy konkrétan csak tantárgyi nehézségeik vannak. A válaszokból kiderül, hogy a matematika az örök nehézséget okozó tantárgy mind a két csoportban, tehát a magyar tannyelvű és a két tannyelvű osztályban is. Ezt később részletesebben is kifejtem a mérés eredményeit ismertetve.

4.2 A kérdőívek felépítéséről

A kérdőíveket úgy kellett már a kezdetektől felépíteni, hogy ideális legyen mind a két tannyelvű, mind a magyar tannyelvű diákok számára, valamint körültekintőnek kellett lenni

---

⁴ Hiszen mind a ketten tanítanak magyar tannyelvű osztályban is. A magyar nyelvet és irodalmat tanító pedagógus ugyanezt a két tárgyat, a célnyelvi civilizációt és angolt mint idegen nyelvet tanító pedagógus pedig angolt tanít más magyar tannyelvű osztályokban.

abban, hogy a két kérdőívnek azonos legyen a központi kérdése: mennyivel más idegen nyelven tanulni, mint az anyanyelvünkön. Így a két kérdőívben fedik egymást a kérdések: egyedül abban térnek el, hogy a két tannyelvűeknek szánt kérdőívben a hangsúly azon van, hogy mi segítene, ha egyáltalán segítene, hogy jobban menjen a nehéznek talált tantárgy, illetve hogy általános iskolában, amikor magyarul tanulta a tárgyat, jobban ment-e neki, vagy nem. Itt fontos kérdés volt, hogy melyik tárgyakat szereti jobban: az idegen nyelvűeket vagy a magyar nyelvűeket, és miért. Azaz tantárgyi vagy inkább nyelvi gondjai vannak-e az adott tantárggyal.

A magyar tannyelvűeknek szánt kérdőív annyiban módosult, hogy itt kíváncsi voltam arra is, hogy az általános iskola után gondolt-e arra a diák, hogy két tannyelvű osztályba jelentkezzen, és ha igen, akkor végül nem vették fel, vagy meggondolta magát, és mégsem jelentkezett. Ha ez utóbbi választ jelölte, akkor megkérdeztem, hogy végül miért nem jelentkezett: itt olyan válaszokat vártam, amelyekből kiderülhet, hogy túl nehéznek gondolják a tanulók az idegen nyelven tanulást. Ezenkívül belekerült a kérdőívbe egy arra vonatkozó kérdés is, hogy vajon a magyar nyelvtan tanulása mennyire könnyíti meg az idegen nyelven való tanulást, illetve hogy az angol tankönyvekben minden angolul van-e írva, és hogy ez mennyire okoz nehézséget az angol tananyag megértésében; könnyebb lenne-e úgy tanulni az angolt, hogy magyarul is vannak magyarázatok adva. Ezt azért volt fontos megkérdezni, mert így rá tudtam világítani arra, hogy általában nem okoz gondot, hogy minden angolul van írva a könyvben, ahol viszont az angoltudásban hiányosságok vannak a tanulóknál, ott fontos lenne, ha magyarul is lennének magyarázatok a könyvben. Ebből is kiderül, hogy alapvetően tantárgyi nehézségeik vannak, itt azonban a tantárgyi és a nyelvi nehézség összefonódik, hiszen az egyikből következik a másik. Tehát akinek nem okoz gondot az angol nyelv, annak nyelvi nehézsége is kevésbé van, aki viszont nem rendelkezik jó nyelvi alapokkal, nem is szereti az angolt, úgy nyelvi nehézségei lehetnek. Erre az adatra szintén vissza fogok térni a következő fejezetben, ahol a pedagógusokkal készült interjúval vetem majd össze a válaszokat.

A kérdőív többi része azonos kérdéseket tartalmaz, hogy minél pontosabban tudjam mérni, hogy a diákoknak valóban nehézséget okoz-e, ha nem az anyanyelvükön tanulnak. Így az első néhány kérdés változatlan mind a két kérdőívben: ezek a nyelvvizsgára és a tantárgyak kedvelésére vonatkozó kérdések. A tantárgyakra vonatkozó konkrét kérdések olyan alapvető részei voltak a kérdőívnek, amely nélkül aligha lehetett volna levonni következtetéseket. Az, hogy mennyire szeretik az adott tárgyat, melyiket tartják a legnehezebbnek, és mi segítene

nekik abban, hogy könnyebben menjen a tárgy, mind olyan alapvető információt árul el, amellyel ki lehet szűrni, hogy van-e olyan tanuló, akinek kizárólag nyelvi nehézségei vannak.

Ahhoz a kérdéshez, amely az előző félévi jegyükre kérdez rá, valamint ahhoz, amelynél pontozniuk kellett, hogy mennyire szeretik az adott tárgyakat, az ötletet VÁRKUTI ANNA doktori disszertációjából (2010) merítettem, és emeltem át. VÁRKUTI azt vizsgálja, hogy két tannyelvű oktatás hogyan hat a tanulók angol felszíni és kognitív nyelvi kompetenciájának fejlődésére. A mintavétel nála is kérdőíves formában történt, és ugyanúgy, ahogy nálam is, két tannyelvű képzésben angolul tanuló diákokat vizsgál. A kontrollcsoport természetes kétnyelvűségi közegben élő walesi–angol két tannyelven tanuló, valamint magyar tannyelvű, az angolt mint idegen nyelvet tanuló diákokból állt. A mintavételt ő egy sokkal szélesebb közegben tudta elvégezni: 816 magyar–angol két tannyelvű diák válaszait vizsgálta, a két kontrollcsoport pedig összesen 743 diákból állt. Így az ő összehasonlítás alapja az volt, hogy mivel mind a két tannyelvű, mind a magyar tannyelvű, de az angolt intenzíven tanuló diákok oktatásának célja a funkcionális nyelvtudás biztosítása, így a tesztek a nyelvi funkciókat mérik. Tehát az ő kérdőíveinek középpontjában nem az anyanyelven és idegen nyelven való tanulás közötti különbség áll, mint ahogy azt én vizsgálom. VÁRKUTI külön felszíni és kognitív nyelvi teszteket is végeztetett a diákokkal. Ezeken a teszteken kívül, „mivel a tantárgyak fogalomrendszerében célnyelven való gondolkodáskor a kognitív nyelvhasználat fontos része a szaktárgyi elem, a vizsgálat kiterjed a biológia területspecifikus analógiás gondolkodás mérésére is, amihez az elméleti háttérrel hazai analógiás gondolkodásmérési tapasztalatok szolgáltatták” (VÁRKUTI 2010: 176). VÁRKUTI tehát hasonló mérést végzett, bár a célja más volt. Ő az angol nyelvtudás fejlődésére volt kíváncsi, az én kérdőívem célja pedig az, hogy megtudjam, hogy nehezebb-e, és ha igen, mennyivel, idegen nyelven tanulni egy tárgyat az anyanyelven való tanuláshoz képest. A két vizsgálat ugyanakkor természetesen átfed, így elkerülhetetlen volt, hogy a kérdőívem egyes kérdései és a VÁRKUTI-féle kérdések között ne legyen semmiféle átfedés. Ezeket a helyeket a dolgozatom mellékletében közölt kérdőívben a kérdések száma mellé helyeztem csillaggal jelölöm. Mindazonáltal a két kérdőív közötti részleges átfedés még egy dologra is lehetőséget ad: összevethetővé teszi az eredményeim egy részét a VÁRKUTI részeredményeivel.

A kérdőív másik teljesen egyező része a végén található. Itt arra kértem a tanulókat, hogy pontozzák az állításokat, amelyek az egyes tantárgyakra vonatkoznak. Az állítások között van a tankönyvvel, az óra menetével és a nyelvi nehézségekkel foglalkozó is. Az itt kapott eredményeket össze lehet vetni azzal, hogy az egyes diákok mennyire szeretik az adott tárgyat: ha szeretik, nem okoz nekik nehézséget, nyelvi gondjaik is kevésbé vannak, ilyen

például az informatika. Ha viszont egyáltalán nem szeretik a tárgyat, akkor az látható, hogy nem nyelvi gondjaik vannak, hanem inkább a tantárgy összetettségét, követelményrendszerét tartják nehéznek, és a nyelvi gondok ezek mellett eltörpülnek. Ilyen tárgy a matematika, amely kimagaslóan vezet a tárgyak nehézségi rangsorában. A tantárgyak különbségével a dolgozat következő fejezetében fogok részletesen foglalkozni.

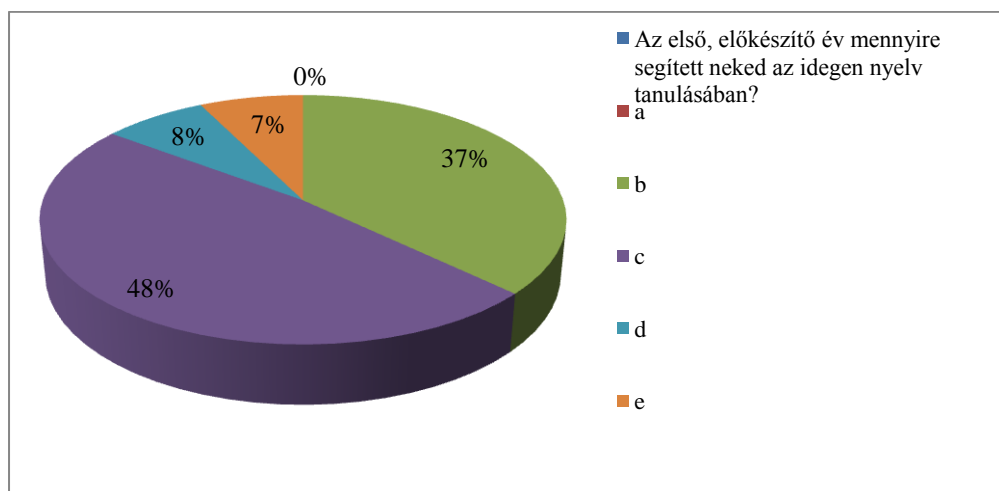
5 A mérés eredményei

5.1 A két tannyelvű osztálynak szánt kérdőív eredményei

Az általam megkérdezett két tannyelvű osztály két csoportra van osztva, összesen 31 diák jár egy osztályba. A kérdőívet 27 diák töltötte ki. Az osztályban főként vannak a lányok (74%), azonban véleményem szerint — és a válaszok alapján is — a diákok neme nincs kihatással a válaszaikra, így ezt külön nem vettem figyelembe a kiértékelésnél. Szintén nem vettem figyelembe a csoportbontást, mert a diákok válaszai attól függetlenül, hogy a jobb vagy rosszabb csoportba járnak-e, nem különböztek szignifikánsan. A két csoport az év elején írt szintfelmérő teszt alapján van kettéválasztva. A kezdő csoportban van olyan is, aki éppen most kezdte az angolt, de olyan is, aki már több éve tanulja, viszont a tudása nem magas szintű. A két tannyelvű osztály egyik különlegessége, hogy az ötéves képzés egy nyelvi előkészítő évvel indul. Ekkor írják meg a szintfelmérőt, ami alapján később két csoportra oszlanak. Az itt tanító pedagógus interjújából kiderül, hogy a két csoport hasonlóan tanul, egyedül a tankönyv nehézségi szintje különbözik. Ez azonban csak nemrég alakult így ki. A tanárnő elmondása alapján a két tannyelvű képzés bevezetésekor az iskola vezetőinek és angoltanárainak sok, utólag nem igazolódó elvárása volt az ide jelentkező diákokkal szemben (például az, hogy mindenki szerezzen felsőfokú komplex nyelvvizsga bizonyítványt). Az első pár évben csak olyan tanulókat vettek fel a két tanítási nyelvű osztályokba, akik már egy viszonylag jó, legalább alapfokú nyelvtudással rendelkeztek, felvételi vizsga is volt angol nyelvből. Az utóbbi években csak a felvételi után a szintnek megfelelő tankönyv rendelése miatt íratnak a már felvett diákokkal egy szintfelmérőt, és kialakítanak egy haladó és egy szinte teljesen kezdő csoportot, amelyben vannak olyan diákok is, akik addig nem tanulták az angol nyelvet.

Ebben az első, úgynevezett nulladik évben a diákoknak heti 8 lexikaórájuk van, heti 6 nyelvtanórájuk, ezen kívül fonetikaóra is, ahol a kiejtést gyakorolják. Az iskolában van anyanyelvi lektor, vele heti kétszer társalognak általános témákról, ezen kívül heti egyszer szakmai angolóra is van, ahol turisztikai és közgazdasági szövegekkel foglalkoznak. A három

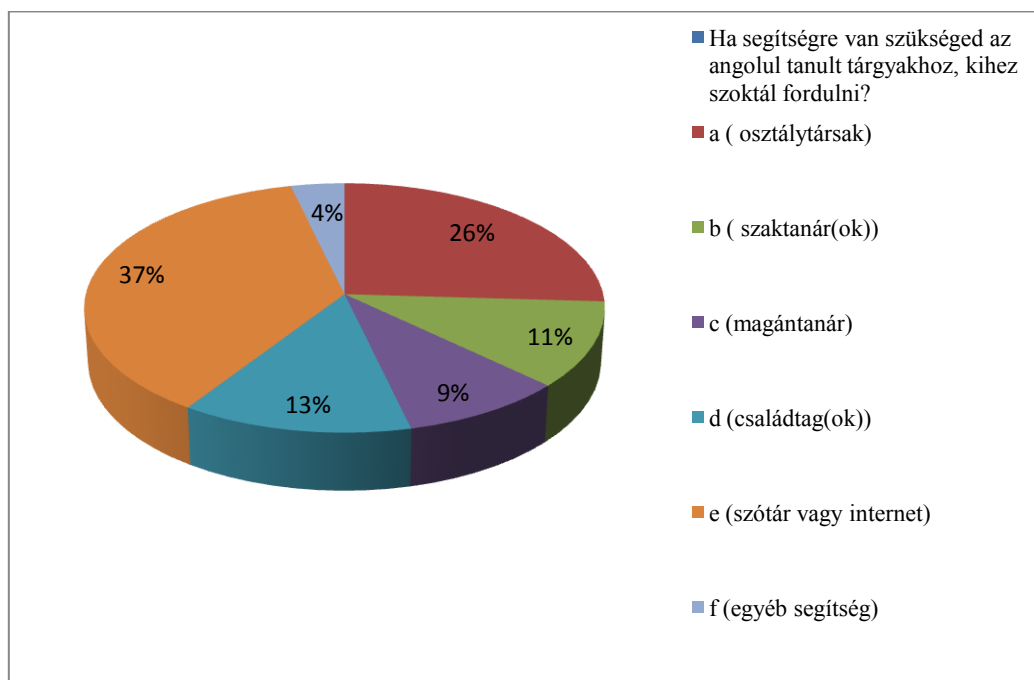
idegen nyelvű tárgy tanítására csak a 2. évben kerül sor, ekkor már nincsenek alapozó tárgyaik. Ezeket a tárgyakat angol–matematika, angol–informatika és angol–földrajz szakos tanárok tanítják. A szavakat a tanulók folyamatosan tanulják, ahogy a tárgyakat tanulják, bár matematikából és informatikából rendelkezésükre áll egy szakszó gyűjtemény, amely segíti a szavak megtanulását. A kérdőívem egyik kérdése erre az előkészítő évre vonatkozott, illetve arra, hogy mennyire segítette ez a diákokat, mennyire ítélik hasznosnak ezt az évet. A válaszadók 48%-a gondolta úgy, hogy nekik, bár már volt egy jó alaptudásuk angolból, segített ez az előkészítő év (c válasz). 37% azon tanulók száma, akik úgy érzik, az általános iskolában nem volt jó az angoloktatás, és ez az év sokat segített nekik (b válasz). A fennmaradó diákok 8%-a úgy érzi, hogy neki már csak a szakszavakat kellett megtanulnia, mert nagyon jó alapokkal zárta az általános iskolás éveit (d válasz), 7% pedig egyéb véleményen van, de ezek is azt írják, hogy már nem volt baj a nyelvtudásukkal, mikor elkezdték a szakgimnáziumot (e válasz).

A 27 kitöltő közül senki sem érzi úgy, hogy lemaradásban van (a válasz), azonban ez valamelyest ellentétben áll azzal, amit a pedagógus tapasztal. Szerinte a gyengébb csoportban érezhető a lemaradás, náluk sok nyelvi, főleg szókincsbeli probléma van. A tanárnő elmondása alapján ezeket a diákok szóvá is teszik órán, és a tanártól várják el, hogy egyszerűbb nyelvi szerkezeteket használva magyarázza el újra az anyagot. A tehetségesebb tanulók az interneten néznek utána ezeknek a dolgoknak. FEDERMAYER szerint „ha a nyelvi képzés első két évében nem sikerül magabiztos nyelvi tudásra szert tenniük, a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a későbbiekben ezt a hátrányt nagyon nehéz ledolgozni. A nyelv szegényes, bizonytalan ismerete pedig óhatatlanul kihat a szaktárgyakban elérhető eredményekre” (FEDERMAYER 2005: 26). A diákok egyébként leginkább az osztálytársaiktól kérnek segítséget (26%), vagy az interneten, illetve szótárban néznek utána azoknak a dolgoknak, amelyeket nem értenek (37%). Ezen kívül 11%-ban a szaktanároktól kérnek segítséget, 9%-ban a

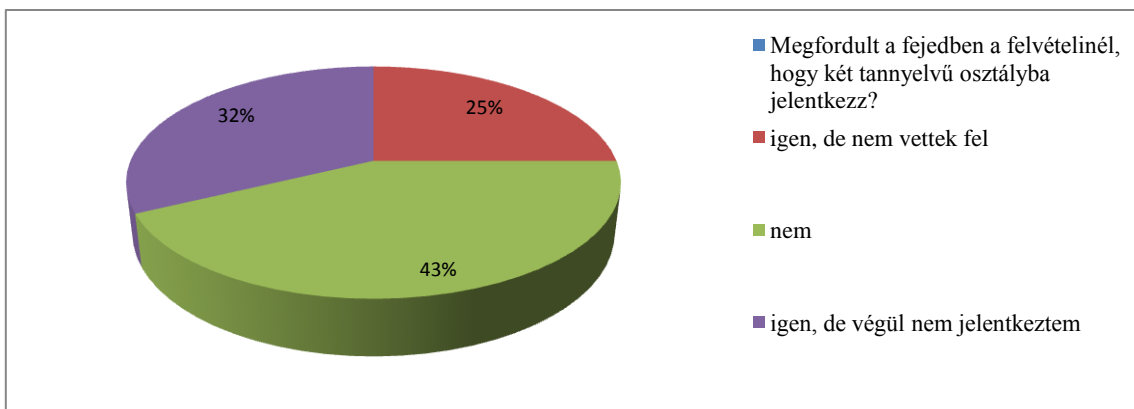

magántanártól, 13%-uk pedig valamelyik családtagjához fordul segítségért, ha problémája van.

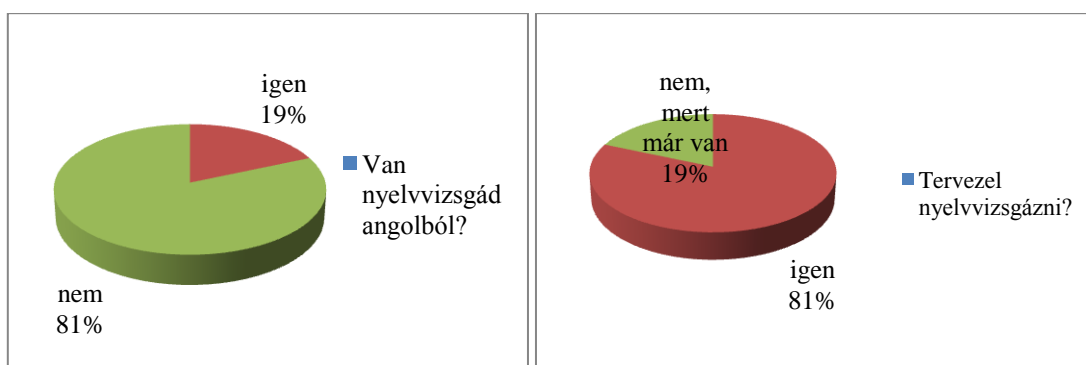
Itt szeretnék kitérni azokra a szakirodalmi vonatkozásokra, amelyeket a két tannyelvű osztályok előkészítő éveivel kapcsolatban már megállapítottak. Mivel a tanulás bármilyen nyelven akkor lesz sikeres, ha a tanuló érti is azt, amit olvas vagy hall, ezért a szavak jelentésének megértése az egyik legfontosabb tényező a tanulási folyamatban. Gondolhatnánk, hogy ez a legkönnyebb része az előkészítő évnek, hiszen a diákoknak csak meg kell tanulni mechanikusan a szavakat például egy szöszedetből, így érthetővé válik a szöveg. Ez talán egy hagyományos tanulási folyamatban még elképzelhető is lenne — bár ott sem túl hatékony —, azonban a két tannyelvű osztályokba jelentkező diákoknak mindössze egy évük van, hogy hozzászokjanak ahhoz, hogy a tanulásuk inentől kezdve néhány tantárgyból nem az anyanyelvükön fog zajlani. A témában GÁLNÉ MÉSZÁROS BEÁTA írt egy tanulmányt (2005), aki kiemeli, hogy az iskolák változó tendenciát mutatnak abban, hogyan készítik elő az idegen nyelven oktatott tantárgyak tanulását. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a tannyelv és a szaknyelv fogalma pedagógiaiilag eltérő, de ő a szaknyelvet a tanulmányában a tannyelv értelmében használja, tehát azt a nyelvet érti alatta, amelyen a tanulás folyik. GÁLNÉ kérdőíves felmérést használt, és ebbe két iskola diákjait és tanárait vonta be, az egyik iskola Balatonalmádiban működik, a másik pedig Mosonmagyaróváron. A kérdőíves felmérést úgy készítette el, hogy a két csoport (tehát a tanárok és a diákok) kérdőíveinek kérdései átfedést is tartalmaznak. A kérdőívet 3–3 tanár töltötte ki, illetve a két gimnázium 9. és 10. évfolyamos diákjai. A tanároknak szánt kérdőívben voltak olyan kérdések, amelyet a diákoknak szánt

kérdőívben is megjelentek, például a tanároknak meg kellett határozniuk, hogy szerintük milyen érzésekkel érkeznek a tanulók a két tannyelvű osztályokba, és a diákoknak is válaszolniuk kellett rá a saját kérdőíveikben. Az összesen hat megkérdezett pedagógus közel azonos véleményen volt abban a tekintetben, hogy a két tannyelvű oktatás elsődleges és végső nyelvi célja az idegen nyelven való gondolkodás elérése. Habár eltérő mennyiségű szaktantárgyat tanítanak a két iskolában, és ezek előkészítése is más-más időpontban zajlik, abban egyeznek, hogy „a szaknyelv tanulásában legnagyobb nehézségnek mindkét gimnázium tanárai azt tartják, hogy a szakszavak ismerete nélkül nem tudja majd a diák megtanulni az adott tárgyat sem” (GÁLNÉ 2005: 33). Az én kérdőívemben, mivel a középpontjában nem az előkészítő év hatékonysága áll, ez csak egy kérdés erejéig jelenik meg. A tanulmány azonban sokkal mélyebben foglalkozik ezzel az előkészítő évvel: nemcsak azt méri GÁLNÉ kérdőíve, hogy mennyire volt sikeres az előkészítő év, de azt is, hogy a diákok milyen elvárásokkal érkeztek a két tannyelvű osztályba gimnáziumi tanulmányaik megkezdése előtt, és milyen félelmeik voltak. Mint ahogy említettem, ezt a kérdést a tanároknak is meg kellett válaszolniuk. A tanulók válaszaiból az derül ki, hogy egyrészt félelemmel várják, másrészt kíváncsiak is (GÁLNÉ 2005: 36). Ugyanezt gondolták a tanárok is, akik szerint a tanulók többsége érdeklődve várja az idegen nyelven való tanulást, hiszen tudják, hogy ez kihívással jár, de éppen ezért tartanak is tőle (GÁLNÉ 2005: 34). Ezeket én nem tudtam ilyen részletességgel felmérni a kérdőívemben, azonban egy rész kérdés válaszai mégis árulkodnak erről az említett kettős érzésről. A magyar tannyelvűeknek szánt kérdőívben többek között arra is kíváncsi voltam, hogy vajon volt-e a diákok között olyan, aki gondolt arra, hogy két tannyelvű osztályba jelentkezzen a felvételi eljárás során, de végül nem jelentkezett, vagy jelentkezett, de nem vették fel. Ezt a kérdést azért tartom indokoltnak, mert az indoklás során születhetnek olyan válaszok, amelyek alapján kijelenthetjük, hogy a tanuló félt a két tannyelvű képzésre jelentkezni a nyelvi elvárások miatt. Ezt konkrétan a 28 kitöltő közül csak ketten írták, egyébként összesen 9 diák, azaz 32% tervezte. Mivel az iskola, ahol a mérést végeztem, egy szakgimnázium, így a két tannyelvű képzésben szakmát is tanulnak a diákok, és volt, akiket végül ez tántorított el, vagy nem tetszett nekik a szakkal járó szakma. 7-en jelentkeztek, de nem vették fel őket (25%), 12-en pedig nem is szerettek volna jelentkezni (43%).

Látható tehát, hogy bár nem sokan, mégis voltak olyanok, akiket a nyelvi kihívás tántorított vissza a jelentkezéstől. Ezt — tehát, hogy volt-e valamilyen félelmük a képzés megkezdése előtt — érdemes lett volna megkérdezni a két tannyelvű osztálytól is, ott azonban az csak az előkészítő év hatékonyságát mértem fel. A kérdés arra vonatkozott, hogy az első, előkészítő év mennyire segítette őket az idegen nyelvű tanulásban. Az erre a kérdésre adott válaszokat részletesen a szakdolgozatom későbbi részében fogom ismertetni.

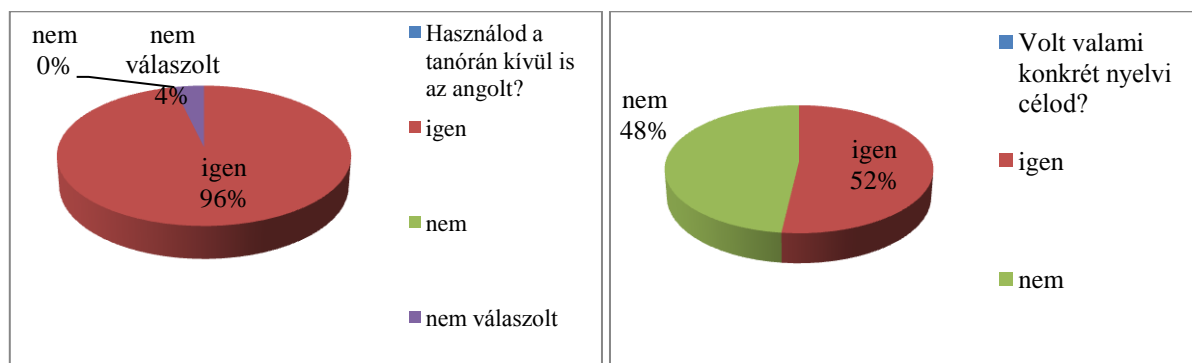
Az első meglepő adat számomra az volt, hogy a tanulók 81%-nak még nincs nyelvvizsgálója 11. osztályban. Akinek van, öt tanuló, vagy komplex vagy csak szóbeli középfokú nyelvvizsgálóval rendelkezik. Három tanuló komplex nyelvvizsgálóval, ketten pedig csak szóbelivel. Azonban minden tanuló szeretne nyelvvizsgát tenni, mielőtt elhagyja a középiskolát. 48% már ebben az évben, tehát 11. osztályban tervezi, 43%-uk pedig csak jövőre. 9% szeretné a nyelvvizsgát az emelt szintű érettségivel megszerezni.

Ezt az adatot, mármint a kevés számú nyelvvizsgát VAMOS ÁGNES az egyik tanulmánya viszont alátámasztja. „A kétnyelvű középiskolák körében létezik az a »hallgatólagos« belső megállapodás, hogy nem szerveznek, sőt nem is ösztönzik a tanulóikat arra, hogy az érettségi vizsga előtt nyelvvizsgát tegyenek, hiszen ez felesleges anyagi kiadás a családoknak, a nyelvvizsga-bizonyítvány ugyanis az érettségi vizsgával megszerezhető” (VAMOS 2007: 108). Bár ennek is némileg ellentmond az a tény, hogy a kitöltők csupán 9%-a szeretné a nyelvvizsgát az érettségivel együtt megszerezni. Ez azt sugallja, hogy ez a „hallgatólagos

belső megállapodás” mégsem minden iskolában van így, inkább csak egy tendencia, amelyet VÁMOS megfigyelt.

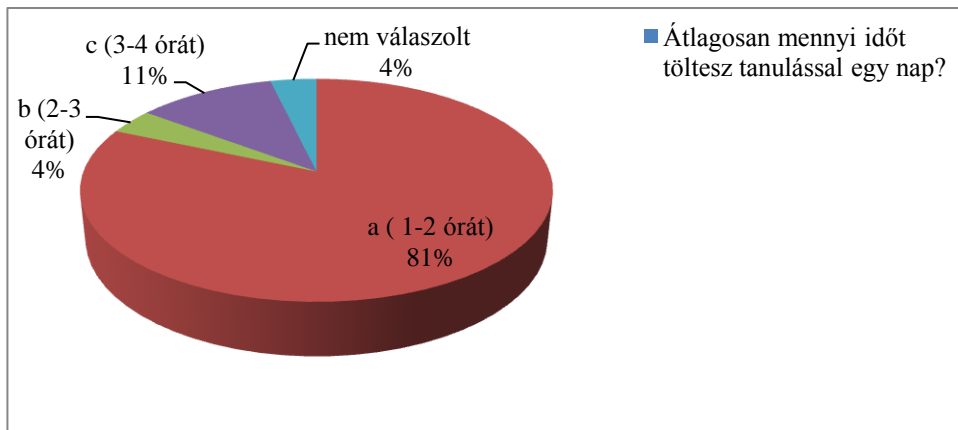
Érdekes adat még, hogy a tanulók majdnem 100%-a használja a tanórán kívül is az angolt (egy tanuló nem válaszolt a kérdésre, akik igen, azok mind igennel) leginkább külföldi ismerősökkel való beszélgetésre és filmnézésre, és több mint a felének (53%) volt valamilyen konkrét nyelvi célja, amikor elkezdte tanulni az angolt.

A célok között olyanok szerepelnek, mint: angol nyelvű országban szeretnék élni; szeretem a különböző kultúrákat, és nagyon jó érzés más nyelven is beszélni; megértetni magam másokkal; felsőfokú nyelvvizsga; külföldön tanulás; manapság elvárás, hogy valaki tudjon angolul; könnyebb boldogulás az életben; a legtöbb helyen szükséges az angol; világnyelv; azaz leginkább az angol mint a legtöbbet használt közvetítő nyelv szerepe volt a fontos nekik. Ezek a diákok már legalább 7 éve tanulnak angolul, de sokan közülük már 8-9, esetleg 11-12 éve is, tehát már általános iskolában, akár 6-7 évesen kezdték a nyelvet tanulni. Valószínűsítem, hogy ebben a korban még nem volt céljuk a nyelvtanulással, a szüleik döntötték el, melyik osztályba járjanak. Így az erre a kérdésre adott válaszokat, miszerint volt-e konkrét nyelvi célja, mikor angolul kezdett tanulni, fenntartásokkal kell kezelni. Inkább azt tartom valószínűnek, hogy a tanulók, mikor már érezték, hogy jól megy nekik a nyelvtanulás, elkezdtek érdeklődni ténylegesen az angol vagy akár más nyelvek iránt is, így kialakultak bennük az előbb felsorolt célok. A fennmaradó tanulók (48%) a kérdésre nemmel válaszoltak, néhányan ki is egészítették, hogy mikor kezdték tanulni az angolt 6-7 évesen, még nem volt céljuk, csak kötelező volt. Később lehet, hogy kialakultak bennük bizonyos célok, azonban ezeket nem fejtették ki. Az, hogy a tanulók egy kivétellel mind használják az idegen nyelvet az iskolán kívül, számomra azt mutatja, hogy valóban érdeklődnek a nyelvek iránt, és tudják is azt használni a tanórán kívül is. Ez a szám egyébként a magyar tannyelvű osztályban is hasonlóan magas, ami azt sugallja, hogy a magas angol óraszám és az angol nyelven tanulás a két tannyelvű osztályban nem jelent akkora fölényt a nyelvhasználatban, mint elsőre gondolnánk. A kérdőív nem méri azonban azt, hogy ez az órán

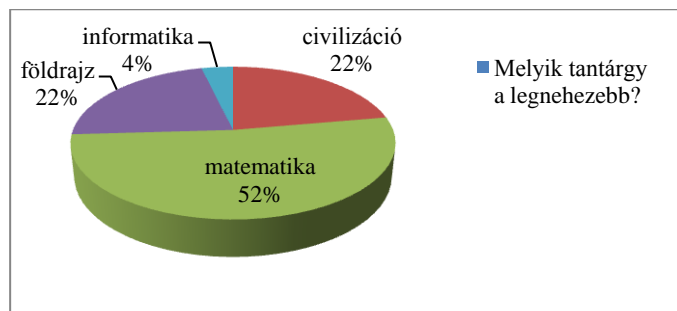
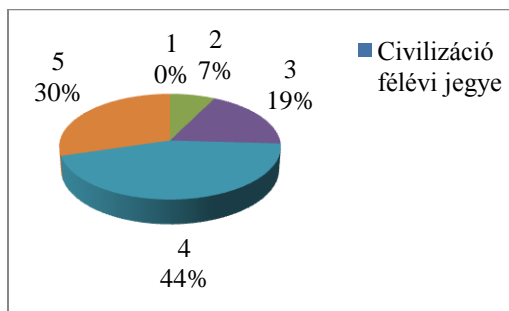
kívüli nyelvhasználat mennyire gyakori, illetve milyen szintű. A magyar tannyelvű osztályban nem volt lehetőségem az angol nyelvet oktató pedagógussal beszélni, a két tannyelvű osztályban tanító pedagógus azonban kifejtette, hogy hiába a két tannyelven való oktatás, a magas óraszám a nulladik évfolyamon és a csoportbontás, még az erősebb csoportban is előfordul az, hogy a tanulóknak nyelvi nehézségeik adódnak, főleg a tankönyvek szövegét illetően. Ebből azt gondolom, hogy az, hogy valaki két nyelven tanul, nem jelent mindig előnyt a szakmai tananyag megtanulásában. Annál is inkább, hiszen a pedagógus azt is elmondta, hogy ebben az iskolában nagyon vegyes a kép a diákok motivációi és szorgalmuk tekintetében. A két tannyelvű osztályokban is vannak olyanok, akik állandó lemaradásban vannak, vagy csak a szülei kényszerítették őket ebbe az osztályba, és a magyarul tanulók között is van sok olyan diák, akik nagyon tehetségesek és szorgalmasak angolból. Tehát nem igaz az az állítás, hogy a két tanítási nyelvű osztályokban elitképzés folyik, ahogyan ezzel „vádolják” néhányan a képzést. Ezt a tényt már korábban is említettem, amikor azt igazoltam, hogy a kérdőívet átlagos képességű tanulókkal töltöttem ki. Ezt azért fontos kiemelni, mert így látható, hogy a tanulásban nem feltétlenül a nyelv, azaz a tantárgy angolul tanulása okoz kizárólag nehézséget. Az eddigi adatok egyelőre csak előrevetítik ezt a tényt, később, amikor rátérek a tárgyak közötti különbségre, ez világosabban fog látszani. Amit viszont a pedagógus is megerősített, az az a tény, hogy idegen nyelven a szaktantárgyak nem taníthatók olyan alaposan, mint anyanyelven, a gyengébb tanulók lemaradását a tanár csak úgy tudja elkerülni, ha magyarul is megbeszéli a tananyagot, ez pedig lassítja a haladást.

A két tannyelvű osztályban két tanuló kivételével senki nem jár rendszeresen magántanárhoz. Ez azért lehet meglepő, mert ezek szerint a tanulók nem igénylik a plusz segítséget, még akkor sem, ha nyelvvizsgázni szeretnének már idén. Ez azt sugallja, hogy a képzés, valamint az angolórák olyan jók, hogy nincs szükségük plusz segítségre, amely egyben azt is jelenti, hogy nem okoz olyan szintű nehézséget az idegen nyelven tanulás, hogy mindenképp nyelvtanárra legyen szükségük. A válaszadók nagy többsége csak napi 1-2 órát tanul (81%), egy ember jelölte be, hogy 2-3 órát, 3-an pedig, hogy 3-4 órát tanulnak egy nap. Ezek közül az egyik válaszadó már 12 éve tanul angolul, és rendszeresen jár magántanárhoz hetente többször egy óránál többet, így érthető a sok tanulással töltött idő (a kérdőívben a nyelvi magánórával együtt töltött tanulási időt kérdeztem). A másik két válaszadónál nem indokolja a magántanár a sok tanulással töltött időt, itt valószínűleg egyéni okok állhatnak a háttérben.

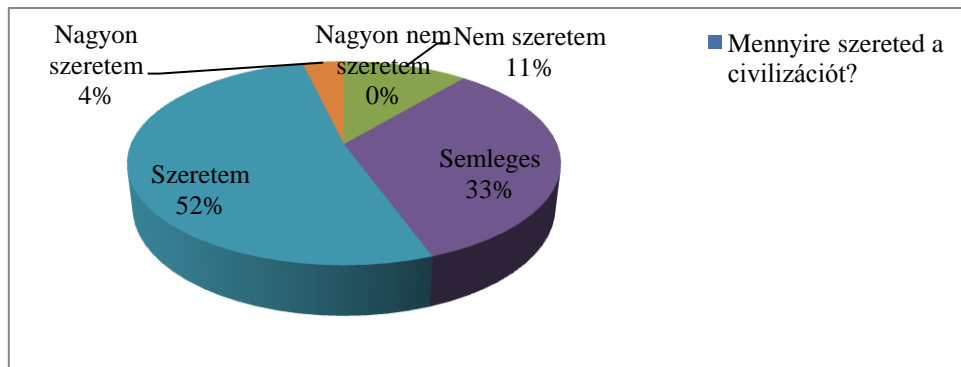

A következő egység a tantárgyakra vonatkozott konkrétan, ezeket az adatokat fogom részletesen ismertetni. Először a diákok előző félévi jegyére voltam kíváncsi négy tantárgyból: civilizáció, informatika, földrajz, matematika; ezeket tanulják ugyanis idegen nyelven. A kérdőív kitöltésekor szembesültem azzal, hogy a 11. évfolyamon már nincsen sem informatika-, sem földrajzórája az osztálynak, így ezeket a jegyeket emlékezetből írták be, és friss emlékeik nem is voltak erről a két tantárgyról. Mivel az előző évben volt tartva nekik mind a kettő, ezért még emlékeztek, mennyire volt számukra nehéz a tantárgy, illetve, hogy mennyire szerették azt. Általában elmondható, hogy a diákok nagy többsége négyesre vagy ötösre zárt mind a négy tantárgyból, csupán néhányan kaptak hármas és kettest, egy tanuló pedig egyest földrajzból. A kérdés úgy szólt, hogy milyen volt az utolsó félévi jegye a diáknak, de mivel ők már nem tanulják a földrajzot és informatikát, az előző év végi jegyet kellett beírniuk.

Civilizáció tantárgyból⁵ két tanuló (7%) kapott kettest, öt (19%) hármas, 12 (44%) négyest és 8 (30%) ötöst. Ezt a tárgyat általában szeretik a tanulók, 52%-uk (14 tanuló) jelölte be, hogy szereti, egy ember nagyon szereti, 9-en (33%) semlegesnek tartják, és 3-an (11%) nem szeretik. Ehhez képest a négy tantárgy közül 6 tanulónak (22%) ez okozza a legnagyobb nehézséget.

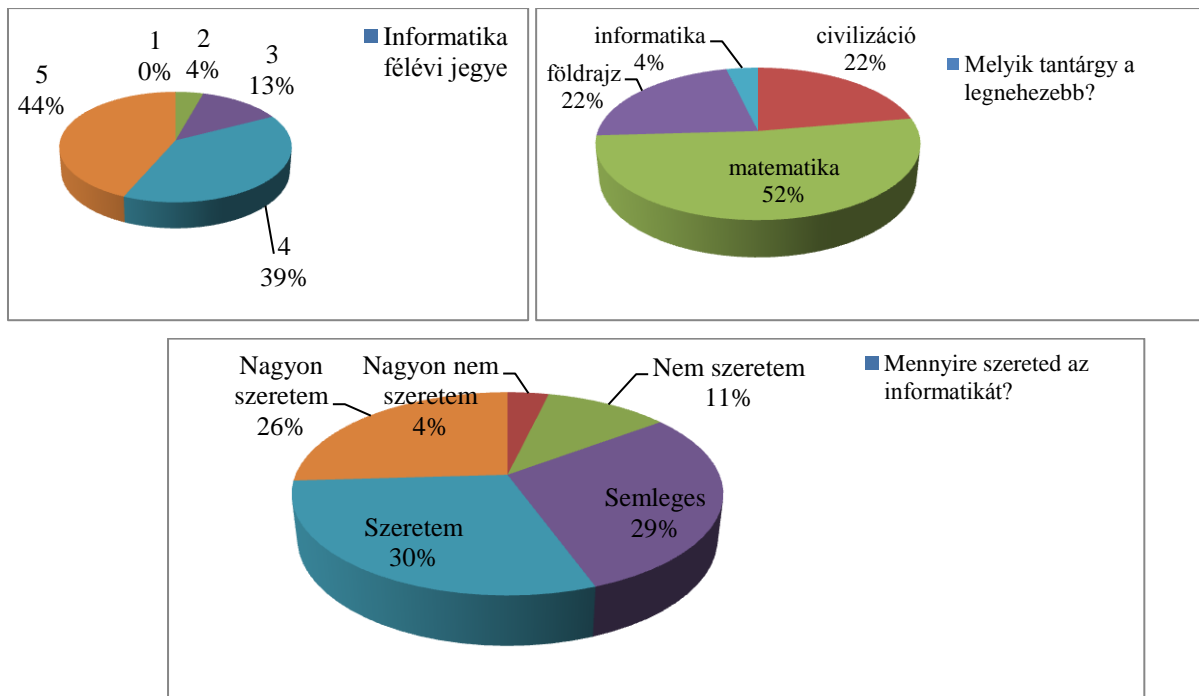
⁵ Ez a tantárgy egy sajátos óra a két tannyelvű képzésben, mert ötvözi a történelmet, a kultúrát, a gazdaságot, a földrajzot, politikát és közéletet, amely az adott országra (jelen esetben az Egyesült Államokra és az Egyesült Királyságra) jellemző.

Az indokok arra, hogy miért ez a legnehezebb tárgy, a következők: sok az anyag; összetett és komoly témák vannak, amikhez sok szakszó kell; sokat kell rá tanulni; sok a tanulnivaló, egyes témák hosszúak és nehezek; túl sok és nyers a szöveg, amit csak bemagolni lehet; sok az ismeretlen szó, nem szánunk időt a szótárazásra. Az ez után következő kérdés arra vonatkozik, hogy mi segítene a diáknak, hogy a bejelölt nehéz tantárgy könnyebben menjen. A civilizáció tantárgyat megkönnyítené: a kevesebb anyag; rövid filmek a témához kapcsolódóan, rendszeres tanulás; több szorgalom; több tanulás; egy szószedet. Látható, hogy senki sem említette konkrétan, hogy azzal lenne problémája, hogy a tárgyat nem magyarul tanulja, azonban a nehézségre vonatkozó indoklások között van olyan, ami nyelvi problémára megy vissza, például, hogy sok a szakszó és az ismeretlen szó, valamint néha nehezek a témák. Azt sajnos nem tudtam meg, hogy a témák magyarul is nehezek lennének, hiszen arra a kérdésre, hogy mi segítene nekik, ezt konkrétan nem írta egy tanuló sem. A következő kérdés arra irányul, hogy mikor általános iskolás volt, jobban ment-e ez a tantárgy, azonban ez a civilizáció tárgynál nem releváns, hiszen mindenki azt írta, hogy nem volt ilyen tárgya általános iskolában, így nincs összehasonlítási alapja. Ez a tárgy az utóbbi két évben ebben az iskolában már csak a két utolsó évfolyamon, tehát a 11. és a 12. osztályban van heti két órában a korábbi heti három helyett. Ekkora a haladó csoportok már B2 és néhányan már C1-es szintű nyelvtudással rendelkeznek. A magyar nyelvű magyarázat ennek ellenére gyakran előfordul, mert a diákok igénylik ezt a tárgyat tanító pedagógus elmondása alapján. A B2 nyelvvizsga a középfokúnak, a C1 nyelvvizsga pedig felsőfokúnak felel meg.

Informatikából hasonló a helyzet a jegyeket illetően, a nagy többség négyest és ötöst kapott a legutolsó félévben, ez 10 darab ötöst (44%) és 9 darab négyest jelent (39%). 3 tanuló (13%) kapott hármast, egy (4%) pedig kettést; bukás nem volt. Az, hogy mennyire szeretik a tantárgyat, kissé megoszlik, hiszen egy tanuló (4%) nagyon nem szereti (ő azonban a matematikát tartja ennek ellenére a legnehezebbnek, amelyet szintén nagyon nem szeret), ketten (11%) nem szeretik, nyolcnak (29%) semleges, és szintén nyolc tanuló (30%) szereti. Összesen heten jelölték be, hogy nagyon szeretik ezt a tárgyat. Csak egy tanuló (4%) jelölte

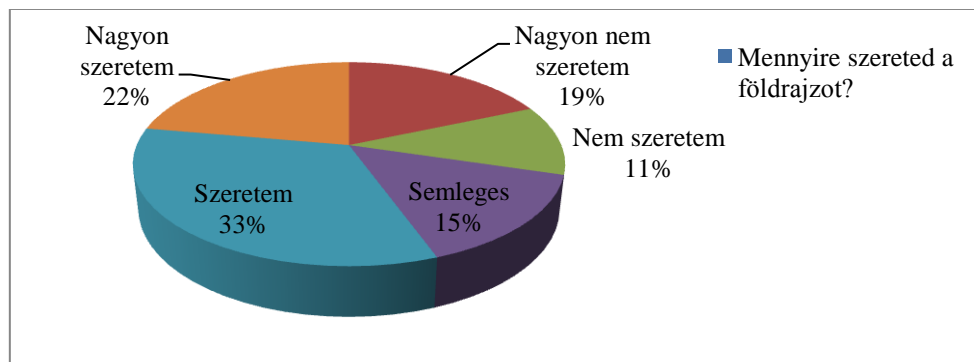
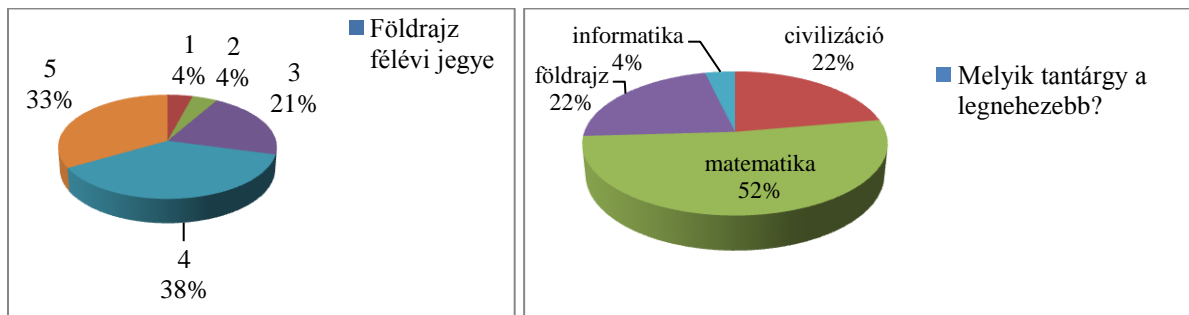
be ezt a tárgyat a legnehezebbnek, az ő indoka pedig az, hogy nincs oda a számítógépekért és semmilyen informatikával kapcsolatos dologért. Neki több gyakorlás segítene leginkább, viszont általános iskolában még nem ment neki ilyen nehezen a tárgy, mert a tanár nem volt olyan szigorú. Itt sem úgy tűnik, hogy a tanulónak nyelvi problémái lennének, sokkal inkább személyes okok, a tantárgyat nem szereti, és ezért nehéz számára.

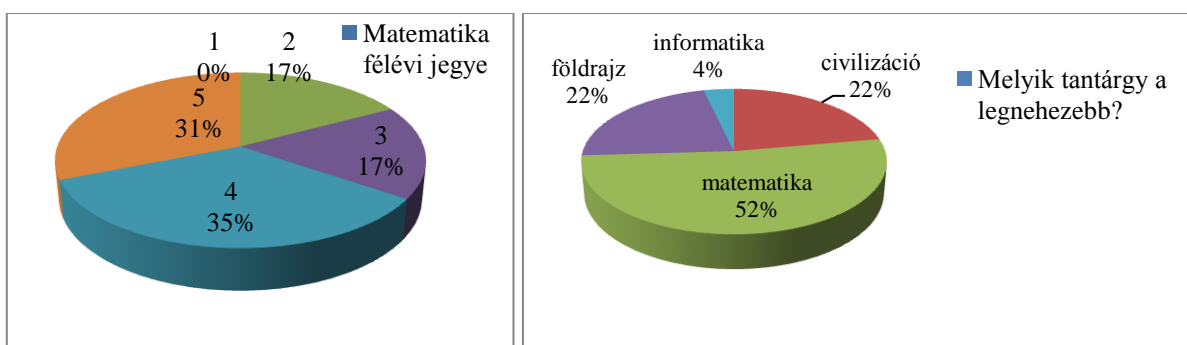
A földrajzjegyek hasonlóságot mutatnak az informatikával, itt 8-an (33%) kaptak ötöst, 9-en (38%) négyest, 5 diák (21%) hármast, egy (4%) kettést, és egy pedig megbukott (4%). A földrajzot 6 diák (22%) jelölte be a legnehezebbként. Az indokok a következők: nehéz a kifejezések elsajátítása; sosem voltam jó földrajzból, és nagyon nehezen ment a tanulás; sokat kellett tanulni rá; túl sokat vártak el, és túl sok volt az ömlesztett információ; a követelés nem volt megfelelő, nem erősségem a természettudomány; nem keltette fel az érdeklődésem, és így nem is nagyon élveztem. A diákoknak segítene, hogy többet készülnének rá, megfelelő lenne a hozzáállásuk; valaki szerint egyszerűen csak tanulni kellene; kevesebb ömlesztett információ és több képi illusztráció; a tanárnak érdekesebben kellett volna tartani az órát; ketten pedig azt írták, nekik semmi sem segített volna. A következő kérdésnél jelenik meg az első olyan válasz, amelyre a kérdőív kiértékelése előtt számítottam, azaz, hogy általános iskolában egy tanulónak könnyebben ment a földrajz, mert magyarul tanulták. Akiknek még szintén könnyebben ment (3 diák), azt írták, hogy a tanár nem volt olyan szigorú és a követelmény is kevesebb volt, mint most, a középiskolában. Annak a két fennmaradó diáknak, akinek általános iskolában sem ment a tárgy, inkább a tanárt hibáztatják, hogy rosszul tartotta az órát és sokat követelt. A földrajzot általában

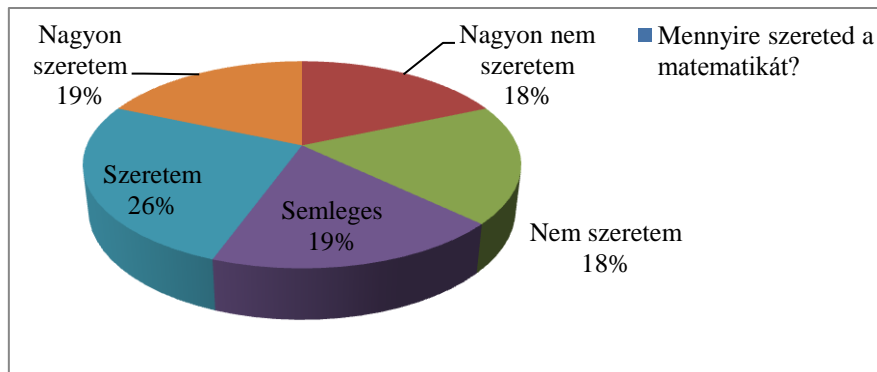

szeretik a tanulók, mint a diagramon látható, összesen 55% nyilatkozott úgy, hogy szereti vagy nagyon szereti a tárgyat.

A negyedik tantárgy, a matematika okozza a legnagyobb nehézséget a diákoknak összességében. 9 tanuló kapott ötöst, 10 négyest, 5 hármast és 4-en kettést, mégis ezt tartják a legtöbben a legnehezebbnek a négy tantárgy közül. 14-en, azaz a kitöltők fele (52%) jelölte a matematikát a legnehezebb tárgynak. Azt vártam, hogy sokkal többen fogják bejelölni, hogy nagyon nem szeretik a tárgyat, mivel sokaknak ez a legnehezebb tárgy, ehelyett inkább megosztást mutat a diagram, hiszen csak a diákok 18%-a jelölte ezt be (5 diák), és 19%-uk (szintén 5 diák) pedig nagyon szereti.

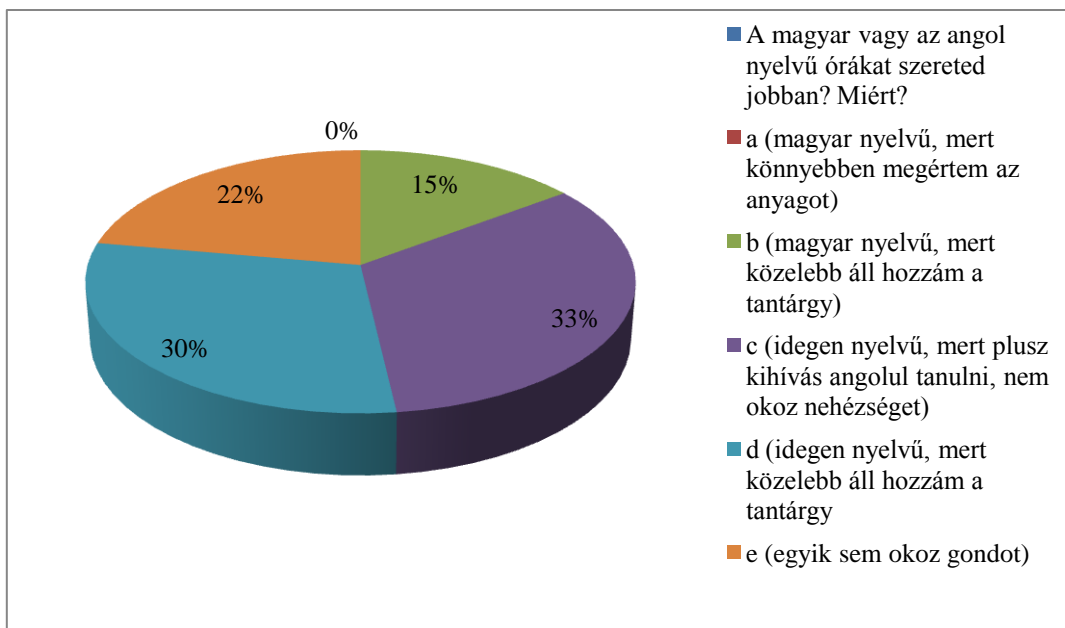

Az indokok között, amiért ezt a tárgyat nehéznek ítélték a tanulók a következők: nem értem az anyagot; nem lehet megtanulni, nagyon nehezen értem meg; nem tudom megjegyezni a feladatok lépéseit; nem nyelvi problémák miatt vannak nehézségeim, inkább magával a tárggyal kapcsolatban érzek nehéznek dolgokat; nehéz, logikára épülő tantárgy bármilyen nyelven; angolul még egyszerűbb, mint magyarul, de a logikai részekkel vannak problémáim; humán beállítottságú vagyok; egyszerűen nem szeretem, sose szerettem; bonyolult és nehéz; sok a tévesztési lehetőség, sok a feladat. Néhány diák már itt a válasza foglalta, hogy tulajdonképpen nem nyelvi gondjai vannak, mert magyarul sem értené az anyagot. Az olyan válaszok, mint „bonyolult” és „nehéz” felvetik a kérdést, hogy vajon mitől érzi így a diák? A nyelv miatt vagy inkább a matematika sajátos logikája miatt vannak nehézségei? Ezekre sokan nem tértek ki válaszukban, azonban én úgy érzem, hogy ezek a nehézségek inkább azt sugallják, hogy nem kizárólag nyelvi gondjaik vannak a tantárggyal. Az, hogy a kitöltők felének nehézséget okoz a tárgy, nem véletlen, a matematika mindig is egy megosztó tantárgy volt. A válaszadók közül néhányan le is írták, hogy a matematika megértéséhez „születni kell”, nem lehet máshogy megtanulni. Ennek ellenére a diákok viszonylag reálisan látták a dolgokat azokban a válaszokban, ahol arról kérdeztem őket, mi segítene nekik abban, hogy jobban menjen nekik a tárgy. Szinte mindenki azt írta, hogy ha többet gyakorolna, jobban menne neki a tantárgy. 4 diák írta, hogy jó lenne magántanár segítségét kérni, egyikük szerint pedig rajta semmi sem segítene, reménytelennek érzi a helyzetét. Volt, aki azt írta, hogy számára az segítene, ha olyan anyagot vennének, amit a való életben is tud használni. Ez egyébként sokszor elhangzó kritika nemcsak a matematika kapcsán, hanem szinte minden tantárgyból. Az általános iskolás éveikben arról számoltak be, hogy általában könnyebben ment nekik ez a tárgy, mert egyszerűbbek voltak a feladatok, vagy nem volt olyan nagy az elvárás. Egy lány megemlítette, hogy akkor még olyan dolgokat tanultak, amelyek a való életben is használható tudást biztosítanak. Egy diák azt írta, számára nem ment könnyebben az általános iskolában sem, mert akkor sem értette már az anyagot. Ami érdekes, hogy egy tanuló említette meg azt, hogy azért ment könnyebben neki a tárgy, mert magyarul tanulták.

Ez eddig a második konkrét eset, amikor a nyelvi problémákra hivatkozva tartotta könnyebbnek a tárgyat a tanuló, korábban már ez a földrajz esetében előfordult.

Az, hogy valóban csak tantárgyi, nem pedig nyelvi gondjaik vannak a diákoknak, a kérdőív egyik kérdése alapján könnyen belátható. Szerettem volna ugyanis megtudni, hogy mely tárgyak állnak hozzájuk a legközelebb: a magyar nyelvű, mert könnyebben megértik az anyagot magyarul, vagy mert közelebb áll hozzájuk maga a magyarul tanult tárgy; vagy inkább az angol nyelvű, mert plusz kihívás angolul tanulni és nem okoz nekik gondot, esetleg az angol nyelvű tárgy közelebb áll hozzájuk; de olyan válaszlehetőséget is felkínáltam, ahol egyik sem okoz nehézséget. Ezt választ a diákok 22%-a jelölte be. Attól függetlenül, hogy nem okoz nekik különösebb nehézséget egyik tárgy sem, természetesen bejelölték azt, amelyet a legnehezebbnek tartanak: ez vagy a matematika (4 tanuló) vagy a földrajz volt (2 tanuló). Jegyeik alapján azonban tényleg nem mondhatjuk, hogy különösebb nehézségeik lennének: mindenki négyesre vagy ötösre zárta az előző félévet mind a négy tárgyból. A két idegen nyelvű opció között szinte azonos a megoszlás: 30%-hoz az idegen nyelvű tantárgy(ak) állnak közelebb, és 33%-nak pedig nem okoz gondot angolul tanulni, sőt inkább plusz kihívás is, így tehát mind a két csoportra elmondható, hogy nincs azzal problémájuk, hogy nem magyarul tanulnak bizonyos tárgyakat. 15%-a a tanulóknak a magyar nyelvű tárgyakat részesíti előnyben, mert közelebb áll hozzájuk a tárgy. Ami a kérdés lényege azonban, az az, hogy a tanulók közül senki nem jelölte be azt, hogy a magyarul tanult tárgyak könnyebbek lennének, mert könnyebben megértik az anyagot, ha az magyarul van. Ez mutatja, hogy a két tannyelvű osztályokba járó tanulóknak nem a nyelv okoz gondot. Az eddigi válaszok alapján is ez a kép rajzolódott ki, hiszen konkrétan csak ketten írták azt a válaszaikban, hogy általános iskolában azért ment jobban nekik a matematika vagy a földrajz, mert magyarul tanulták. Az összes többi diák inkább a tananyagra, a tárgy összetettségére panaszkodott, illetve arra, hogy nehezek az elvárások, amelyeket nem mindig tudnak teljesíteni. Véleményem szerint ez az adat pontosan annak a ténynek az alátámasztásai, hogy anyanyelven tanulni nem könnyebb akkor, hogy ha a diáknak vannak tantárgyi nehézségei. Ezt az állítást később, a magyar tannyelvűeknek szánt kérdőív ismertetésénél még jobban alá tudom majd támasztani.

A kérdőív következő néhány kérdése a tankönyvekre irányul, amelyek kiértékelésében figyelembe kellett vennem néhány fontos tényezőt. Az alapprobléma az volt, hogy amikor a kérdőívet az osztályokba vittem mérésre, akkor derült ki, hogy a két tannyelvű osztályban tulajdonképpen egyik angolul tanult tárgyhöz sincs könyvük. Ez alól csak a matematika kivétel, ahol bár van könyvük, az magyarul van írva, és általában nem is használják. A tankönyvhiány, illetve a nem megfelelő idegen nyelvű tankönyvi választék egyébként általánosságban problémája a két tannyelvű képzéseknek, ez itt is kiütközött. Így arra a kérdésre, hogy az angol könyvek hasznosak-e a diákok számára, illetve jól fel lehet-e belőlük készülni, ha felelés vagy dolgozatírás van, a válaszok tulajdonképpen nem lehetnek mérvadóak. Ennek ellenére nagyon sokan (69%) válaszolták azt, hogy szerintük jók a tankönyvek, mert jól szerkesztettek, lehet belőlük tanulni. 19% szerint jók, de lehetne még fejleszteni rajtuk, például kevesebb anyag legyen benne, de az legyen lényegre törőbb, valamint több szó szerepelhetne a szöszedetben, ezen kívül néha lényegtelen témák szerepelnek bennük, amelyek nem igazán érdekesek. Mivel a kérdés az angol nyelvű tankönyvekre vonatkozott, így azt gondolom, a diákok félreértették a kérdést, illetve, mivel más angol nyelvű könyvük nincsen, csak az, amelyből a nyelvtant tanulják, ezért a válaszaik ezekre a tankönyvekre vonatkoztak. Mivel az angol nyelvű tankönyvek nem állnak rendelkezésre az itt tanult négy idegen nyelvű tárgyhöz, ezért a tanároknak maguknak kell bevinni az anyagot PowerPoint prezentáció vagy fénymásolatok formájában. A válaszadók 56%-a így nem is lát lényeges különbséget a magyar és az angol nyelvű könyvek között. Erre a kérdésre — tehát, hogy lát-e lényeges különbséget — 3 diák nem válaszolt, és 9 diák olyan különbségeket érzékelt, mint például az, hogy az angol könyvek sokkal többet ismételtetnek

egy igeidőt vagy egy szerkezetet, vagy a magyar nyelvű könyvek sokkal összeszedettebbek és könnyebb belőlük tanulni. Egyikük szerint az angol nyelvű tankönyv hasznosabb, mert több benne a példa, és inkább csak a lényeg van benne. Ezeket a válaszokat én a kutatásom szempontjából azonban nem tartom relevánsnak, így nem is tudom őket felhasználni. Egyértelmű, hogy a diákok az angol nyelvi könyveket bírálták, és nem azokat, amelyek az angolul tanult tárgyakhoz kapcsolódnak, hiszen azok nem állnak rendelkezésükre. Az pedig, hogy ezeket az eltéréseket észrevették, például hogy több gyakorlás van az angol nyelvű könyvben, a nyelvkönyvek és a nyelvtanítás egyik alapvető jellemzője, hiszen egy nyelvtani szerkezet úgy rögzül a legjobban, ha egymásra épülő anyagokat gyakoroltat, először a szabályok megadásával, majd a sok-sok különböző gyakorló feladaton keresztül. Így a nyelvkönyvek nagy általánosságban ugyanabban a sémában íródnak.

A tankönyvekről és a módszertanról a pedagógust is kérdeztem az interjúban, aki ebben a kérdésben relevánsabb információkat tudott adni. Mivel ő angolt mint idegen nyelvet és célnyelvi civilizációt tanít, a magyar nyelvű könyvekkel nincs kellő tapasztalata ahhoz, hogy össze tudja őket hasonlítani. Kérdésemre azonban elmondta, hogy ő úgy látja, az angol nyelvű könyvek több gyakorlást biztosítanak a megtanult anyagok ismétlésére. Ez azonban az előbb említett sematikus felépítésre vezethető vissza. A tanárnő tankönyv hiányában minden órára PowerPoint prezentációval és előre fénymásolt vagy összeállított feladatlapokkal készül, ahogy ezt a többi, angolul tanító pedagógus is teszi. Így a válaszaiban később a „tankönyvi szöveg” egyenlő lesz azzal a szöveggel, amelyek ezekben a fénymásolatokban szerepelnek. Már korábban említettem, hogy a célnyelvi civilizációóra csak az utolsó két évfolyamon szerepel, és ekkorra a diákok már erős középszintű nyelvtudással rendelkeznek, néhányan a felsőfok szintjét is eléri, még így is előfordul olyan szituáció, amikor a diákok nem boldogulnak a tankönyv szövegével. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy néhány téma elég összetett, például a politikai helyzet vagy a különböző gazdasági ismeretek. Ezek még a diákok számára magyarul sem könnyűek ebben az életkorban, és itt ráadásul nem is a saját országuk helyzetére vonatkozóan kell az ismereteket megtanulni. Ez a fokozott nehezítő körülmény hozza magával azt, hogy a diák nem boldogul a tankönyvi szöveggel. Ezt a pedagógus is kiemelte: „Civilizációórán gyakran meg kell beszélünk a politikai és gazdasági fogalmakat és jelenségeket, a kiadott tananyag szövege nem mindig világos a tanulók számára.” Mivel ő már 38 éve tanít angolt és civilizációt 2010 óta, már sokszor előre tudja, mi fog nehézséget okozni a tanulóknak, így előre fel tud készülni azokra az esetekre, amikor valamit nem értenek a tanulók. A civilizáció tantárgyat nem egy könyvből tanítja, azaz nem egy könyvből fénymásol csak. A kiválasztott tananyag tartalma a kerettantervben leírt

témaköröktől és az érettségi követelményektől függ. „Előfordult már, hogy a tananyag szövegét is teljesen megváltoztattam, mert jobbat találtam, esetleg kiegészítettem.” Mivel nincs tankönyv, így a pedagógusnak lehetősége van válogatni a témák közül a nyelvi szintnek megfelelően, és ő úgy látja, hogy az előkészítő év hasznos a diákok számára nyelviileg, mert nagyon sokat fejlődnek. Habár ebben az évben külön nem készítik fel őket azokra a nyelvi nehézségekre, amelyet később a földrajz, informatika és matematika során érhetik őket — hiszen az első évben még nincsenek ilyen tárgyaik —, a nagy óraszámú angolóra és szókincsbővítés a pedagógus szerint elég arra, hogy a rájuk nehezedő feladattal többé-kevésbé megbirkózzanak. Feleltetés vagy dolgozatírás során a nyelvi hibákat javítja, azonban ez jegylevonással csak akkor jár, hogyha a hiba miatt a szöveg más értelmet kap, tehát tartalmilag nem egyezik azzal, amit meg kellett tanulni. Egy jegyet kapnak az értékelés során, amelyet a tartalom határoz meg. „A jegyet természetesen nagyban befolyásolja az, hogy angolul is érthetően tudja elmondani a tananyagot a tanuló. Ha kétségeim vannak azzal kapcsolatban, hogy a tartalom ismeretével van gondja a tanulónak és nem a nyelvi kifejezéssel, röviden elmondatom vele az anyagot magyarul, és utána összefoglaltatom vele azt angolul.” Ahogy ő látja, a jobb tanulók megpróbálnak a szövegtől elrugaszkodva, saját szavaikkal összefoglalni egy témát, a gyengébben viszont hajlamosak arra, hogy a tankönyvi szöveget mondják vissza, de ilyenkor sem kerül a jegyből levonásra.

A kérdőív utolsó részében a tanulóknak pontozniuk kellett bizonyos állításokat egy 1-től 5-ig terjedő skálán. A kiértékelt százalékos adatok akkor árulnak el a legtöbb információt, hogyha azokat összevetem a magyar tannyelvűeknek szánt kérdőívvel. Erre egy külön fejezetben kerül majd sor a magyar tannyelvűeknek szánt kérdőív eredményeinek ismertetése után.

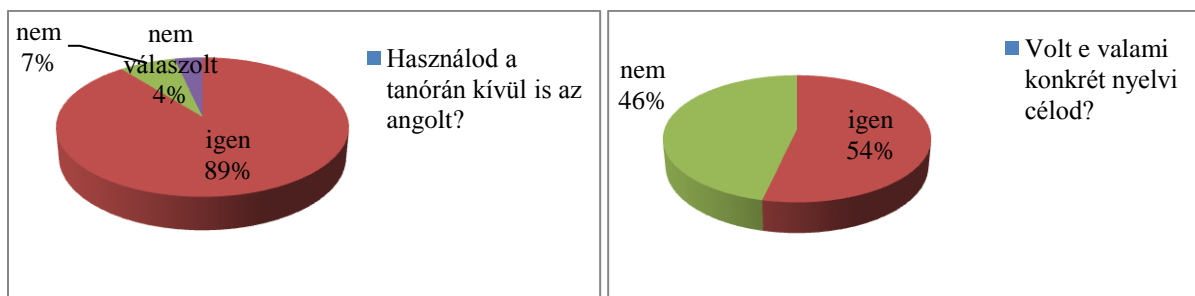
5.2 A magyar tannyelvű osztálynak szánt kérdőív eredményei

A két tannyelvűekkel felvett kérdőív párját, a magyar tannyelvű, kontrollcsoportnak készült kérdőívet 28 diák töltötte ki, eggyel több, mint a két tannyelvűeknek szánt kérdőívet, így azonos számokkal tudtam dolgozni, ami megkönnyítette a munkát abból a szempontból, hogy a százalékos arányok hasonlóan oszlanak el a két csoportban, így az összehasonlítás is lényegesen könnyebb. A magyar tannyelvűeknek szánt kérdőív is hasonló kérdéselemeket tartalmaz, mint a két tannyelvű, így az eredmények ismertetésénél is hasonló tematikát fogok követni. A két kérdőív kitöltői között a tannyelven kívüli különbség, hogy a magyar tannyelvű osztály a 10. évfolyamra jár, a két tannyelvű pedig már a 11.-be. A két tannyelvű osztály tanulói tehát két évvel idősebbek, mert ők előkészítő évre is jártak, tehát már négy éve járnak

szakközépiskolába, míg a 10. évfolyam csak két éve. Úgy vettem észre, hogy ez a lényeges, azaz a tantárgyakra vonatkozó kérdéseknél nem mérvadó, így nem vettem figyelembe a mérés során.

A kérdőívet tehát 28 tanuló töltötte ki, akiknek a 70%-a lány. A nemek eloszlása itt sem befolyásolta azonban a válaszokat. A tanulók közül a legtöbben 10 vagy 6 éve tanulnak angolt, ez összesen 16 diákot jelent. A legkevesebb ideje 2 éve tanul egy lány, azért, mert ő az általános iskolában németet tanult. A többi diák megoszlik az angolul tanulás éveinek számában, ketten négy éve, öten öt éve, egy diák hét éve, kettő pedig 8 éve tanul angolul. Ennek ellenére még csak egy diáknak van nyelvvizsgája, neki is csak középfokú szóbeli típusú. Ezen a diákon kívül mindenki, akinek még nincs semmilyen nyelvvizsgája, szeretne szerezni, a legtöbben (64%) már 11. osztályban, azaz jövőre.

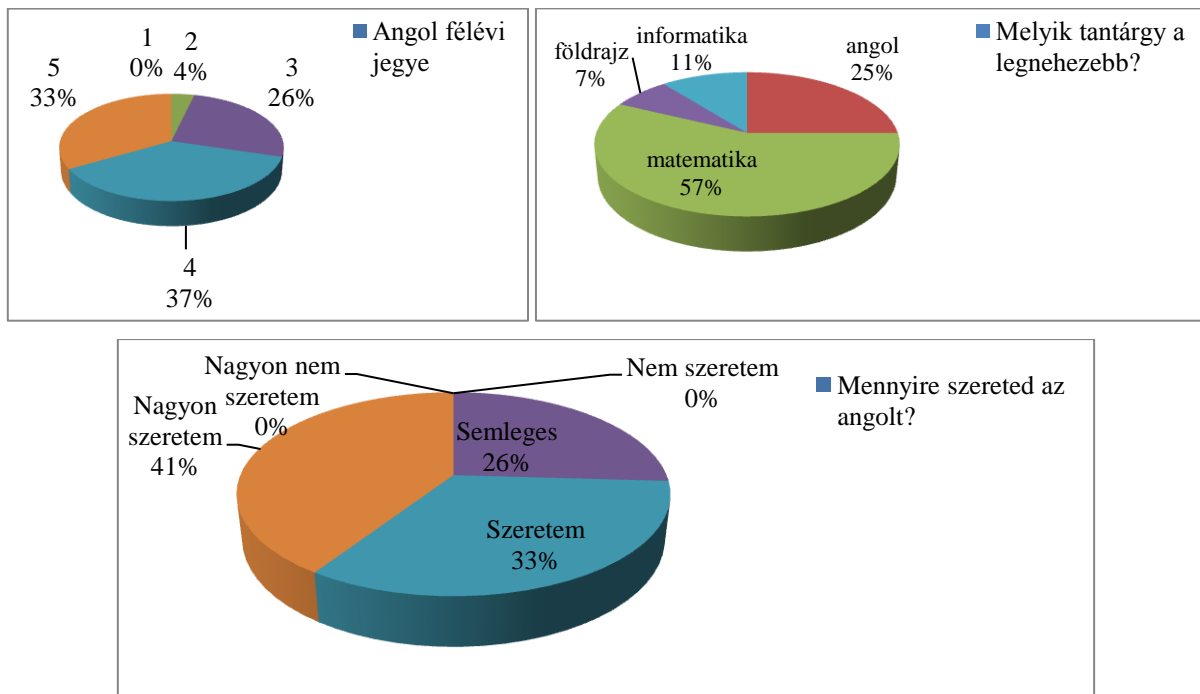
A konkrét nyelvi célok a tanulás megkezdése előtt változóak, azonban 54%-nak volt valami konkrét célja, amikor elkezdett angolul tanulni. Ilyen célok például a nyelvvizsga megszerzése; az, hogy megértse a világ legtöbbet használt nyelvét; más nyelven való kifejezés öröme; másokkal való kommunikáció; külföldi munkavállalás vagy továbbtanulás. Néhányuknak kezdetben nem volt céljuk, azonban most már, hogy megszerették a nyelvet, már kialakult bennük. Szinte mindenki (89%) használja a tanórán kívül is a nyelvet, főleg filmek és sorozatok nézésére. 2 tanuló (7%) nem használja, egy pedig nem válaszolt.

Az osztályból 5 tanuló jár rendszeresen nyelvi magántanárhoz, ketten hetente egyszer egy órát, hárman pedig hetente többször egy órát. Közülük az egyik az angolt jelölte be a legnehezebb tantárgynak, azért, mert diszlexiája és diszgráfiája is van, így nehéz neki az angol. A többi tanuló (82%) nem veszi igénybe a magántanár segítségét. A diákok több mint a fele (57%) napi 1-2 órát tanul, 29% 2-3 órát és 14% 3-4 órát is tanul naponta. A tanulással töltött órák száma nem mindig van arányban a teljesítménnyel, hiszen van, aki ilyen sokat tanul és mindenből ötöst kapott félévkor, van, aki viszont csak hármásokat. Így e mögött a sok tanulással töltött óra mögött inkább az egyéni tempó állhat.

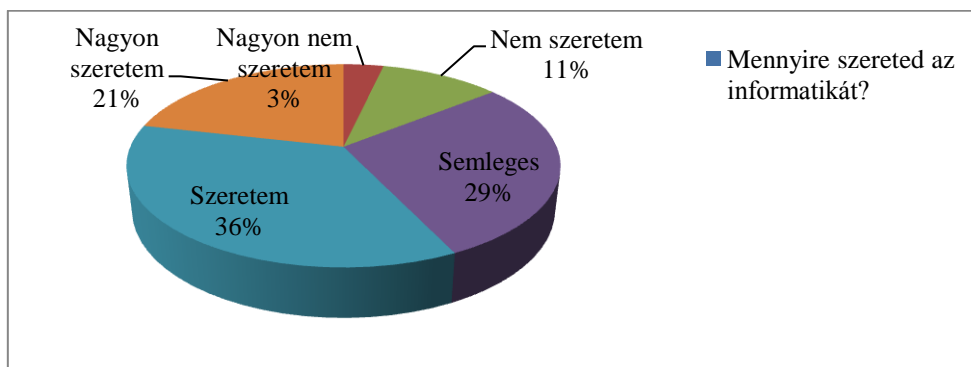
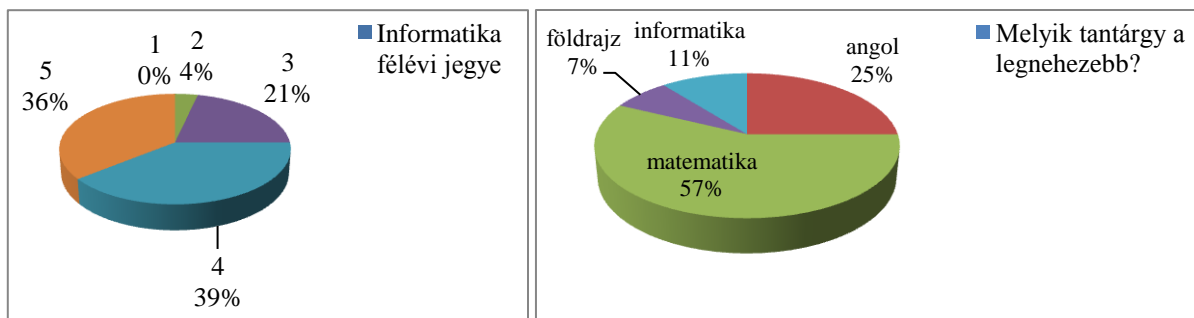
Ezek után szeretnék rátérni az egyes tantárgyakkal kapcsolatos nehézségekre. Angolból az osztály erős középszinten áll, és viszonylag népszerű is a diákok körében, hiszen

11-en (41%) nagyon szeretik, 9-en (33%) szeretik, és 7 tanuló (26%) semlegesén áll hozzá. Angolból félévkor egy diák kapott kettést, 7-en kaptak hármast, 10-en négyest és 9-en ötöst. Az osztályból 7-en jelölték be, hogy az angolt érzik a legnehezebb tantárgynak, ez a tanulók 18 százaléka. Az indokok között leginkább az szerepel, hogy a nyelv nyelvtani szabályait nem értik a diákok, és emiatt találják nehéznek a tárgyat. Egy tanuló diszlexiás és diszgráfiás, így neki a tanulási nehézségek miatt megy nehezen az angol, és van egy lány, aki csak 2 éve tanul angolul, mert előtte az általános iskolában németet tanult. Neki sok nehézsége van a nyelvvel, ez abból is látszik, hogy hármast kapott félévkor. Ennek ellenére szereti a tárgyat, mégis ezt jelölte a legnehezebbnek a négy közül. Az, hogy a diákoknak nyelvi, nyelvtani problémák miatt okoz nehézséget ez a tárgy, egyértelmű, hiszen ha az alapokat nem sajátítja el valaki a nyelvtanulás során, akkor később is gondjai lesznek.

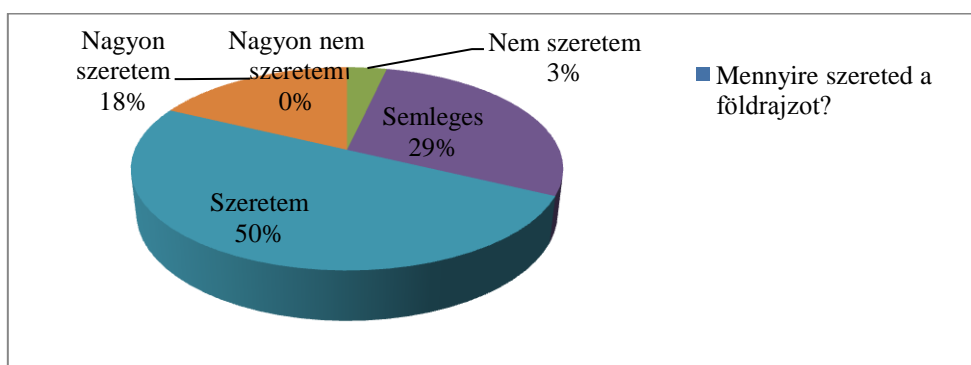
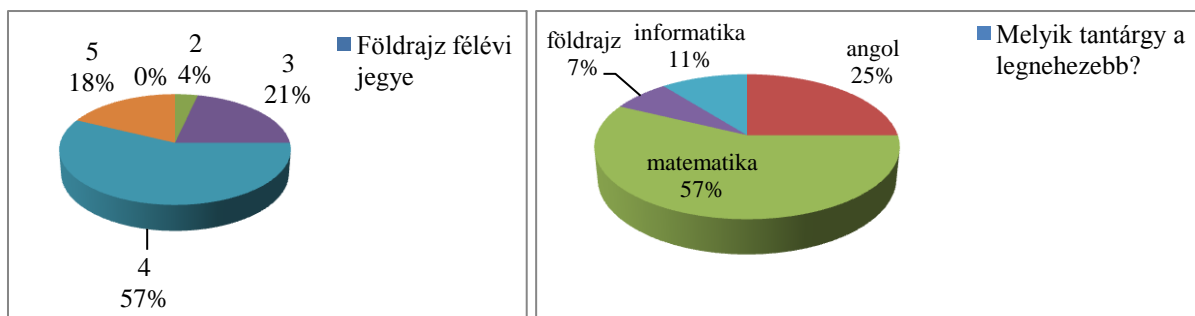

Informatikából az osztály jól teljesít, szinte mindenki négyest vagy ötöst kapott a félév végén. Egy tanuló kettést, 6-an hármast, 11-en négyest és tízen pedig ötöst. Ezt a tantárgyat hárman jelölték a legnehezebbnek, főleg azért, mert nem szereti, nem tanul rá, és nem keltik fel az érdeklődését az órán használt programok. A három tanuló közül, akik ezt a tárgyat ítélték a legnehezebbnek, kettő nem szereti a tárgyat, egynek pedig semleges. Jegyeik sem kiemelkedőek, ketten hármast kaptak, a harmadik tanuló pedig négyest. Érdekes, hogy ennek ellenére nem szereti a tárgyat, és ezt jelölte be legnehezebbként, valamint azt írta, hogy nem érdekli a tárgy, ezért nem is nagyon tanul rá. Ebből azt a következtetést vonom le, hogy az informatika tárgy pusztán egyéni preferenciák alapján nehéz, és egyáltalán nem nyelvi okai vannak annak, ha valaki nem teljesít jól a tárgyból.

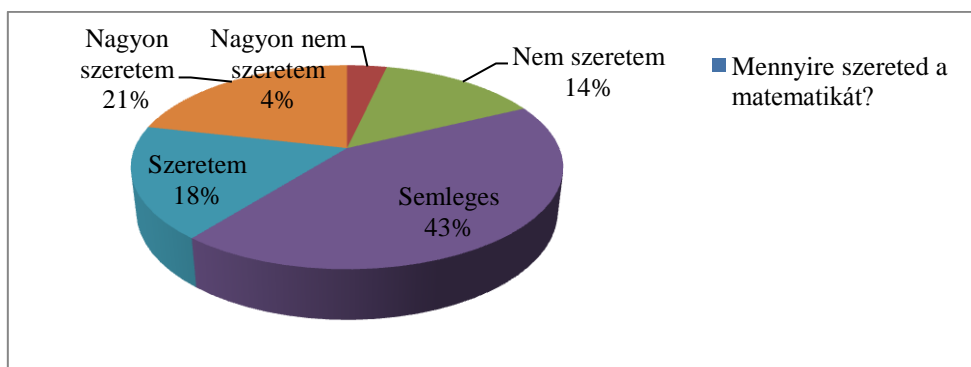
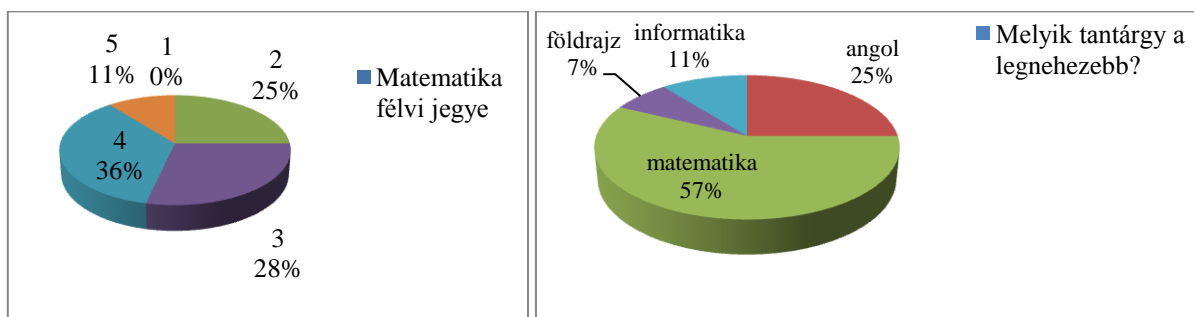

A földrajz tantárgy nem tartozik a legnehezebb tárgyak közé, hiszen csak két tanuló választotta ezt a négy tantárgy közül a legnehezebbnek. Az osztály is viszonylag jól teljesít, egy tanuló itt is kettést kapott félévkor, 6-an hármast, 16-an négyest és 5-en ötöst. A két tanuló közül, akik a legnehezebbnek tartották ezt mind a ketten szeretik a tárgyat, és mind a ketten négyest kaptak belőle félévkor. Mégis, egyikük arra hivatkozik, hogy nagyon tömör anyagokat tanulnak, a másik tanuló pedig azt írta, hogy neki a fogalmakkal van problémája, mert azokat magolni kell. Ezeket sem sorolnám a nyelvi problémákhoz, inkább a tantárgy követelményrendszerét tartják nehéznek a diákok, amelyen változtatni nem lehet.

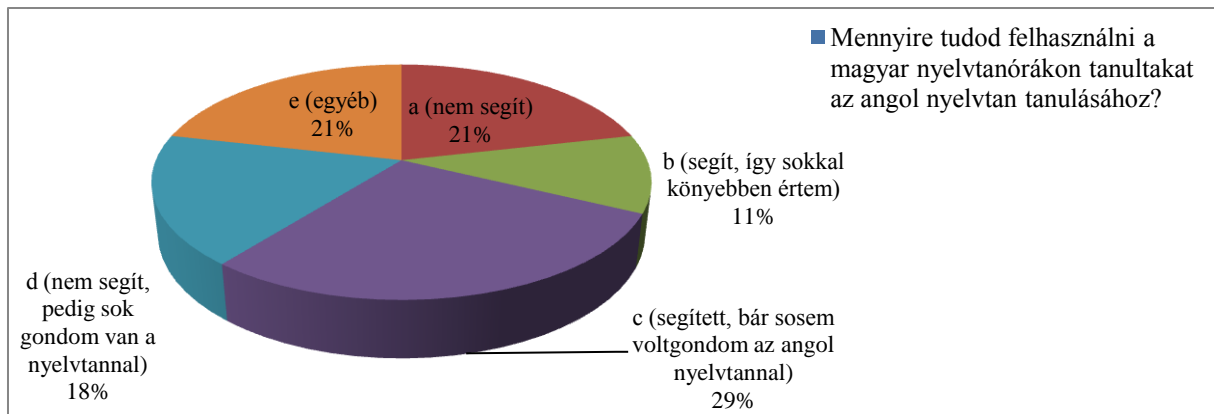

Ahogy azt korábban, a két tannyelvűeknek szánt kérdőívnel ismertettem, a matematika számított a legnehezebb tárgynak, hiszen a tanulók fele ezt jelölte meg legnehezebbként. Ez a magyar tannyelvűeknek szánt kérdőívben még nagyobb szám, itt 16 tanulónak, azaz a kitöltők 57 százalékának a matematika okozza a legtöbb nehézséget. A két tannyelvűeknek szánt kérdőívben a legtöbb válasz arra vonatkozott, hogy nem értik az anyagot, mert bonyolult és nehéz (bár, mint ott is említettem, sajnos nem derül ki, hogy nyelvileg nehéz-e, vagy csak a matematika sajátos logikája miatt). A magyar tannyelvű osztályban is hasonlóan vélekednek a diákok. A legtöbben arra panaszkodnak, hogy sokat kell rá tanulni; bonyolult a sok fogalom miatt; az összefüggéseket kell látni, amik nem mindig egyértelműek; nem érdekes, és tanár nem tud jól magyarázni; nem szán a gyakorlásra elég időt; pontosságot és sok tanulást igényel; sok a felesleges ismeretanyag; magas az elvárás. Az, hogy a legtöbb probléma ezzel a tárggyal van, jól mutatja, hogy matematikából kaptak a legtöbben kettést félévkor, összesen hét tanuló. Hármast 8-an kaptak, négyest 10-en és ötöst hárman, ami szintén ebből a legkevesebb a négy tantárgy közül. Az, hogy mennyire szeretik a tárgyat, vegyesebb képet mutat: egy tanuló nagyon nem szereti, négyen nem szeretik, 12-en semlegesnek tartják, 5-en szeretik és 6 ember nagyon szereti. Egyikőjük nagyon szereti a matematikát, négyest kapott belőle félévkor, mégis ez számára a legnehezebb, mert sok tanulást igényel. Ezen kívül mindenkinek vagy semleges a tárgy, vagy nem szeretik. Az indokok között hasonlóak szerepelnek tehát, mint a két tannyelvűeknek szánt kérdőívnel láthattuk.

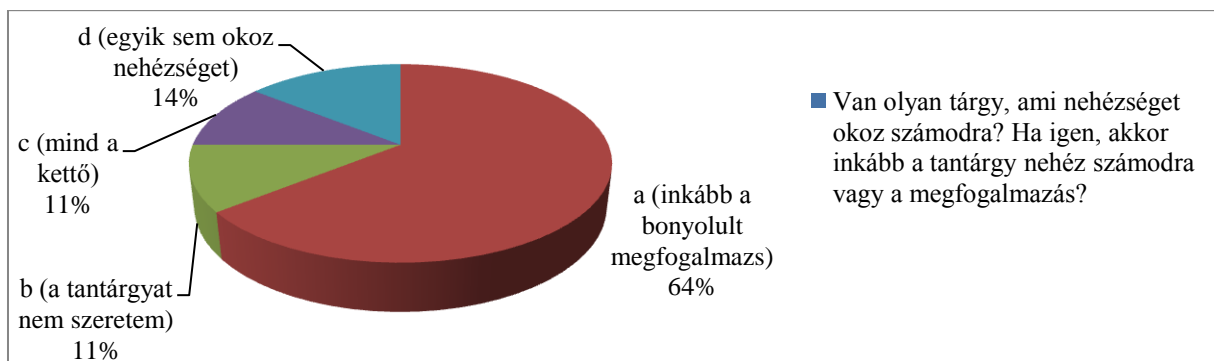

Ez már előrevetíti azt a tényt, hogy a hipotézisem megdőlni látszik: a tanulóknak nem nyelvi problémáik vannak a tantárgyaknál (eltekintve itt az angoltól mint idegen nyelvtől), hanem a tantárgy okoz nekik nehézséget. A magyarul tanító pedagógussal készült interjúmban is elhangzott a tanárnőtől, hogy ez szokott általában a „mumus” tárgy lenni, hiszen ezt vagy érti valaki, vagy nem, kellő szorgalom hiányában azonban nem lehet benne előrelépni.

Mivel a szakdolgozatom fő témája, hogy megtudjam, idegen nyelven nehezebb-e tanulni, ezért a kontrollcsoportnak olyan kérdéseket is fel kellett tennem, amely arra mutat rá, hogy a magyar nyelvtan megkönnyíti-e a tanulást, illetve a magyar nyelvtan megkönnyíti-e az angol tanulását, míg a két tannyelvűeknek szánt kérdőívben arra voltam kíváncsi, hogy az idegen nyelv vajon nehezítő körülmény-e önmagában. Erről a témáról a két tannyelvű osztályban magyar nyelvet és irodalmat tanító pedagógust is megkérdeztem. Arra voltam kíváncsi, hogy a nyelvtanóra mennyire segíthet a nyelvtanulásban a diákoknak. Erre a kérdésre tanárnő elmondta, hogy a középiskolai tananyag már nem kifejezetten segít ebben, hiszen az alapokat, például a szófajtant és a mondatelemzést általános iskolában tanulják a gyerekek. A középiskolai tananyag már nem alapozó ismereteket ad, hanem ráépít a megszerzett tudásra. Itt csak az első évben vannak olyan órák, ahol párhuzamba tudják vonni az idegen nyelvet, azonban ez nagyon sűrű ahhoz, hogy — ha nem volt megfelelő az alap az általános iskolában — a gyerek profitálni tudjon belőle a nyelvórákon. Ennek ellenére a tanárnő megpróbálja párhuzamba állítani a nyelveket, azonban az szokott a probléma lenni, hogy magyarból a tudásuk már sokkal előrébb tart, mint idegen nyelven (például a különböző igeidőket még nem tanulták meg, nincs meg a megfelelő szókincs). Egyébként a tankönyv maga is ajánl fel ilyen típusú feladatokat, ezeket általában házi feladatnak adja. A diákok válaszaiból is az tükröződik, hogy a magyar nyelvtan nem igazán segít az idegen nyelvek tanulásában, vagy azért, mert ahhoz túl kevés nyelvtanórát tartanak; ezt a kitöltők 21%-a gondolja így. Csupán három tanuló, azaz 11% mondja azt, hogy számára segítség a nyelvtan, könnyebben érti az angolt. 29%-nak segített, bár sosem volt gondjuk igazán az angollal, 18%-nak pedig nem segített, és most is gondjai vannak a nyelvtannal. Az egyéb válaszlehetőséget hatan, azaz 21% bejelölte, azonban csak egyikük írta oda, miért ezt a lehetőséget választotta: szerinte nincs köze a magyar nyelvtannak az angolhoz.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódik még egy, a tárgyakra vonatkozó kérdés. Szerettem volna felmérni, hogy ha nehézséget okoz valamelyik tantárgy a diákok számára, akkor az inkább a bonyolult megfogalmazás miatt van, vagy inkább a tantárgy nem áll hozzájuk közel. Itt azt vártam, hogy csakúgy, mint a két tannyelvűeknek szánt kérdőívénél, itt is azon lesz a hangsúly, hogy a nyelvi problémák, a bonyolult megfogalmazás nincsen hatással arra, hogy mennyire tartják nehéznek a tárgyat, hiszen inkább a tantárgy maga okoz nehézséget. A két tannyelvű kérdőíveknek szánt egyértelműen jelezte, hogy nincs olyan tárgy, amelyet csak azért kedvel valaki jobban, mert magyarul tartják, és így könnyebben megérti. Ehhez képest a magyar tannyelvű osztályban döntő többségben a bonyolult megfogalmazás volt az, ami a nehézséget okozta, ezt a válaszadók 64%-a karikázta be. 14%-nak egyik tárgy sem okoz különösebb nehézséget, és 11-11%-ban oszlik meg azoknak az aránya, akik a tantárgyat nem szeretik csupán, valamint mind a kettő, a nyelv és a tantárgy is nehéz számára.

Számomra ez egy meglepő adat volt, nem számítottam rá, hogy ennyi tanulónak fog gondot okozni a nyelv, hiszen az előző, tantárgyhoz kapcsolódó kérdésekben inkább az dominált, hogy a tanulók tantárgyi nehézségekkel küszködnek. Úgyhogy míg a két tannyelvű osztályban a nyelv nem okoz nehézséget, úgy a magyar tannyelvű osztályban annál inkább ez a nehézség fő forrásának. Ebből arra következtetek, hogy a diákok nem mindig tudják kettéválasztani, hogy mi is okozza számukra a problémát, illetve valószínű, hogy nem tudnak ok-okozati következtetést felállítani, esetleg nem is emlékeznek arra, amikor általános

iskolában a tantárgyat tanulni kezdték. Ami itt felmerül az az, hogy kezdetben szerethették a tárgyat, azonban a későbbi nyelvi bonyolultsága nehézséget okozott számukra, vagy ellenkezőleg, már kezdetben azért nem szerették, mert a nyelvét túl bonyolultnak találták. Ezt a kérdőív sajnos nem méri, így ez a kérdés nyitott marad.

Mivel a két osztályt a tankönyvhasználatuk terén nem tudtam összehasonlítani — hiszen a két tannyelvű osztály tanulóinak nincs egyik idegen nyelven tanult tárgyukhoz sem —, ezért a két pedagógust kérdeztem meg arról, mit gondolnak a tankönyvekről. Az angolul tanító pedagógus válaszait már ismertettem, most a magyarul tanítóét is szeretném röviden ismertetni. Elmondása szerint azok a tankönyvek, amelyek most a piacon vannak túlon túl bőségesek nyelvileg, van, amelyikben túlszűfolt az információ, de olyan is van, ahol inkább a szakkifejezések nehezítik meg a megértést. Ehhez társulnak az olyan nyelvi megfogalmazások, amelyeket a tankönyvet használó diákok túl magas szintűnek éreznek. Így sok idő megy el az órai magyarázatokra főleg irodalomból. Az a nyelvtankönyv, amit most használnak viszont jól használható, sok a játékos feladat és az ábra, sokkal diák központibb. Viszont amiatt, hogy az irodalomkönyv túlszűfolt, gyakran nem is használják a diákok, inkább arra hagyatkoznak, amit órán jegyzetelnek. Az, hogy mennyire tanulhatók a tankönyvek szövegei így tehát tantárgy- és tankönyvfüggő. Mind felépítésben, mind nyelvileg bírálhatóak a tankönyvek a tanárnő szerint, és azt is hozzáfűzi, hogy szerinte kevesebb információ kellene, hogy szerepeljen a könyvekben, amelyek átláthatók és logikusak egyben, hiszen ezekből lehet könnyen tanulni a diákoknak.

Mivel a tanárnő már 27 éves tapasztalattal rendelkezik, ő is, mint az angolul tanító pedagógus nagyjából fel van készülve az órán felmerülő problémákra, azokat előre tudja gyakran. Ezek nem csupán fogalmak vagy kifejezések, hanem egyes témák önmagukban is nehézséget tudnak okozni a bonyolult összefüggésrendszer miatt. Ez főleg a történelemre igaz, amely a tanárnő másik szakja, de irodalomból az összetett költői képek megértése és a szimbolizmus okoz sokszor problémát. Ennek ellenére mindig időt fordít arra, hogy az új vagy a bonyolult szakkifejezéseket megbeszéljék órán, ezt a diákok is kérni szokták néha, és ilyenkor egyszerűsíteni is szokott a definíción. Ugyanezt tapasztalta az angolul tanító pedagógus is, aki a kérdésemre hasonló válaszokat adott.

A pedagógus szerint az idegen nyelvű tanulás jóval összetettebb, mint az anyanyelvünkön való tanulás, hiszen az adott tantárgyat a maga nehézségeivel egy idegen nyelven kell megérteni, majd vissza is adni. Kiemeli, hogy nem feltétlenül nehezebb ez a fajta tanulás, de mindenképpen összetettebb. Kifejti, hogy még ha valaki jól is beszél az adott idegen nyelven, akkor is vannak olyan helyzetek, témák, amelyek kihívást jelentenek a diákok számára. Ezt az

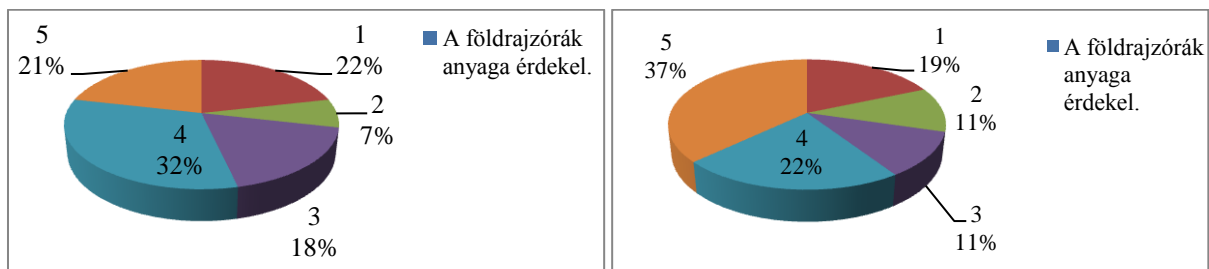
angolul tanító pedagógus válasza is megerősítette, hiszen ő is elmondta, hogy általában a politikai és gazdasági fogalmakat általában részletesebben meg kell beszélni, ha ilyen témákhoz érnek. A középiskolás korú tanulók gyakran az anyanyelvükön sem értik ezeket a kifejezéseket. A magyarul tanító pedagógus elmondása szerint a diákok könnyen váltanak azonban a nyelvek között, hiszen nem érzékelték, hogy az ő magyar nyelvű óráján nehézségeik lennének egy idegen nyelvű órát követően az átállással.

5.3 A két kérdőív összevetése

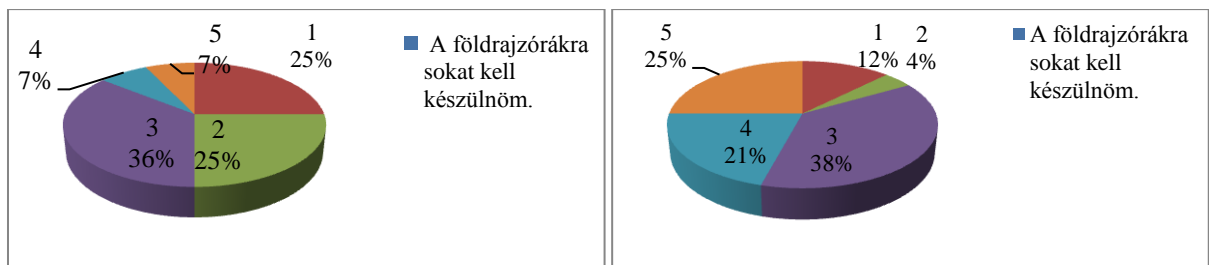
A magyar tannyelvűeknek és a két tannyelvűeknek szánt kérdőív utolsó része a két kérdőívben egységes. A kitöltők feladata az volt, hogy bizonyos állításokat pontozzanak egy 1-től 5-ig terjedő skálán, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem igaz, nem jellemző rájuk az állítás, az 5-ös pedig, hogy teljes mértékben igaz, nagyon jellemző. A diákoknak egyesével kellett minden állításról nyilatkozni. Úgy gondolom, ennek elemzése a hipotézisem szempontjából csak akkor érdemleges, ha összevetem a két adatot. A kérdőív tervezésénél arra számítottam, hogy ebben a feladatban fog legjobban az látszani, hogy vannak-e kizárólag nyelvi gondjaik a két tannyelvű osztályba járó diákoknak. A kérdőív kitöltésénél szembesültem azzal a problémával, hogy a két tannyelvű diákoknak tulajdonképpen semelyik általuk nem magyarul tanult tárgyhöz nincs könyvük, és az állítások között szerepelnek olyanok is, amelyek kifejezetten a tankönyvekkel kapcsolatosak. Ezeket így természetesen nem tudom összevetni a magyar tannyelvűeknek szánt kérdőívvel. Ez pedig jó alapot biztosíthatott volna arra, hogy kiütközzön, hogy vajon van-e nyelvi probléma a tankönyvekkel, tehát értik-e, ami a tankönyvi szövegeket, és csak a tanári magyarázatok azok, amelyeket nem értenek a tanulók, vagy fordítva. Azt a négy tantárgyat vizsgáltam párhuzamosan, amelyeket a két tanítási nyelvű osztályba járók idegen nyelven tanulnak. Ez a három tárgy tehát a földrajz, az informatika és a matematika. Az értékelés során mindenképp figyelembe veszem, hogy a skálán a legmegbízhatóbb értékek az egyes és az ötös, a középső értékek kevésbé, hiszen köztük nincs sok különbség. Így főleg azokat az adatokat vetem össze, ahol kiugró az egyes és az ötös érték, de természetesen figyelembe veszem a középső tartományt is. A diagramok bemutatásánál a magyar tannyelvű osztály eredményei láthatóak először, ezt követi az angolul tanulóké.

Mivel az előzőekben már megkérdeztem a diákoktól, hogy melyik tárgyat érzik a legnehezebben, és ott mind a két kérdőívben a matematika bizonyult annak, így úgy gondoltam, hogy ebben a végső feladatban is ezt a tendenciát látom majd. Arra számítottam, hogy a földrajz és az informatika tárgyak egyáltalán nem, vagy csak kis százalékban fognak

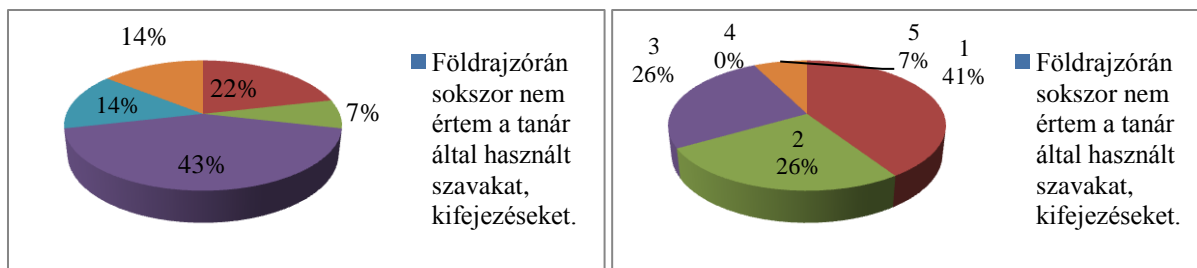
nehézséget okozni a diákoknak, és a matematika lesz az, amely a legtöbb problémát okozza. Az elképzeléseim azonban nem mindig bizonyultak igaznak. A földrajzzal kezdem a részletes értékelést, ezt a magyar tannyelvű diákok csupán 7%-a, azaz két diák jelölte a legnehezebb tárgynak, a két tannyelvű diákok közül valamivel többen, a 22%-uk, azaz 6 ember jelölte meg ezt a legnehezebbként. Ezzel összhangban van az, hogy többségüket érdekli a földrajz tananyag, hiszen a magyarul tanulók összesen 53%-a jelölte az állítást négyessel (kilencen) vagy ötössel (hatan). Ez a szám az angolul tanulóknál 59% (hatan négyessel, tízen ötössel jelölték).

Az, hogy mennyire kell sokat készülniük órára szintén hasonlóságot mutat a két osztályban, az angolul tanuló osztályban azonban összesen 11-en jelölték ezt az állítást négyessel (öten) és ötössel (hatan), míg ez a szám a másik osztályban csupán 4 ember (2-2 ember).

Ez tehát azt jelezheti, hogy idegen nyelven mégis valamivel nehezebb a tantárgyat tanulni, többet kell rá készülni. Azonban hiába kell sokat készülni rá, az órák mégsem nehezek. A magyarul tanulók közül a kitöltők fele kettést jelölt meg az állításhoz, hárman egyest és csupán hárman ötöst. Ez a két tannyelvű osztályban kissé máshogy oszlik meg, itt a diákok közül 11-en egyest jelöltek be, hárman kettést és négy ember ötöst. Ez az adat összhangban van azzal, hogy a magyarul tanulók néha nem értik a tanár által használt kifejezéseket az órán, hiszen 12-en jelölték ezt az állítást hármassal. A két tannyelvű osztályban úgy tűnik, ez nem akkora probléma, hiszen 11 tanulóra ez egyáltalán nem igaz, hétre pedig csak kis mértékben.

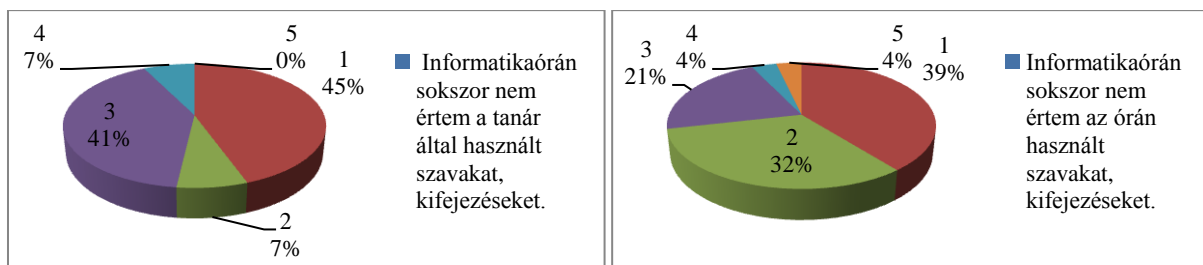
Az órai jegyzeteléssel egyik osztályban sincs különösebb probléma, a magyar tannyelvűek 61%-a, a két tannyelvűek 63%-a jól tud órán jegyzetelni. Úgy tűnik, hogy nem szükséges utána olvasni a tananyagának sem, hogy megértsék a tananyagot. Ezt a magyar tannyelvűek 65%-a gondolja így, a két tannyelvűeknek pedig az 59%-a. Itt azonban van hat diák, akik az állítást hármassal jelölték, ebből arra következtettek, hogy vannak a tananyagban olyan részek, amelyek igénylik az utána olvasást, és van olyan is, ami nem. Egyik osztályban sem érzik úgy a diákok, hogy a szakszavak miatt nehéz elmondani az anyagot, illetve, hogy magyarul nehezebb volna elmondani azt, mint angolul. Ez az adat főleg a két tannyelvű osztályban érdekes, hiszen ők ezt a tárgyat angolul tanulják, mégsem okozna nekik különösebb nehézséget, ha magyarul kellene felelni. Ez azt jelenheti, hogy a földrajztanár is sokszor átváltott magyar nyelvre az órán, de az az elmélet is alátámasztást nyer, miszerint attól, hogy idegen nyelven tanul valaki, az anyanyelvi szövegértése nem lesz rosszabb. Ennek igazolására már kutatásokat is végeztek, például ROBERT E. SLAVIN és ALAN CHEUNG nyelvi kísérletek alapján bebizonyították, hogy a nem anyanyelvükön tanuló diákok nemhogy le vannak maradva az anyanyelvükön tanuló társaiktól, hanem még jobban is teljesítenek bizonyos szövegértési feladatokban (SLAVIN – CHEUNG 2004). Magyar vonatkozásban SZASZKÓ RITA és JEZSIK KATA végzett nemrég kutatást egy két tannyelvű általános iskolában alsó tagozaton. Az idegen nyelven tanuló másodikos osztály diákjai egy, a koruknak megfelelő, magyar nyelvű szövegértési és kompetenciatesztet töltöttek ki, kontrollcsoportnak pedig egy párhuzamos, magyar nyelvű osztályt választottak ki. Az eredmények azt mutatták, hogy a két tannyelvű osztály tanulói itt is jobb eredményeket értek el, mint a kontrollcsoport. Hangsúlyozzák azonban, hogy az eredmények leíró jellegűek, és nem általánosíthatók (SZASZKÓ – JEZSIK 2016: 63).

Mindent összevetve a földrajz tantárgy nem okoz különösebb nehézséget a tanulóknak, viszont néhányuknak sokat kell készülni az órákra, de az órák maguk nem nehezek, főleg a két tannyelvű osztályban nem jelent gondot a tanár által használt kifejezések megértése. Így ezekből azt szűröm le, hogy a földrajz tantárggyal nem nyelvi problémák vannak, inkább tantárgybéli, és sok függ a tanártól, hiszen az ő felelőssége, hogy a diákok

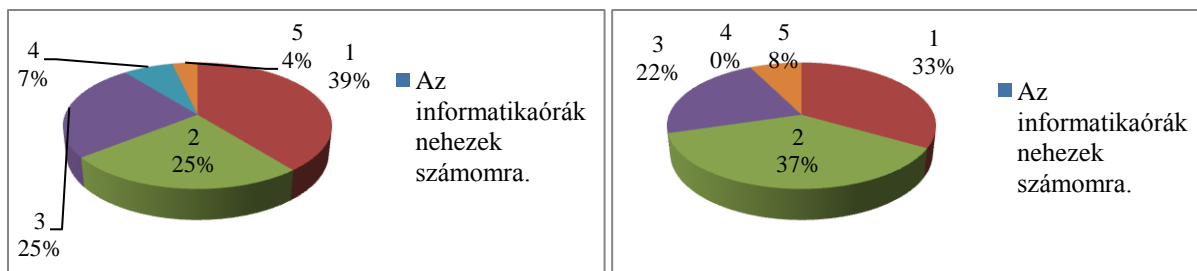

értsék a magyarázatokat, és úgy tűnik, a magyar tannyelvű diákok tanára ebben nem mindig eredményes.

Az informatika számított a legkönnyebb tantárgynak a másik három tárggyal (földrajz, matematika, angol/civilizáció) való összevetésben, így úgy gondoltam, az eredmények itt még jobban azt fogják mutatni, hogy nem találják összességében nehéznek a tárgyat. Ez a feltevésem valamelyest megdőlt. Az órán való jegyzetelés egyik osztályban sem okoz különösebb gondot, a magyarul tanulók közül négyen nem tudnak jól jegyzetelni, és hárman kevésbé jól. A másik osztályban hárman nem tudnak jól jegyzetelni, és csak egy tanuló tud kevésbé jól. Úgy gondolom, ez a tárgy jellegéből is adódik, tehát, hogy főleg számítógépen dolgoznak a diákok. A fennmaradó többség azonban viszonylag jól, vagy nagyon jól tud jegyzetelni órán, nem okoz gondot egyik osztályban sem. Itt is igaz, hogy nem szükséges utána olvasni a tananyagnak a jobb megértés érdekében. Ezt a magyar tannyelvű osztályban 15-en értékelték úgy, hogy egyáltalán nem jellemző rájuk, a két tannyelvű osztályban pedig 12-en. Itt 8 diák hármásra értékelte az állítást, ami azt jelenti, hogy azért idegen nyelven tanulni több erőfeszítést igényel. Ez azzal állhat összefüggésben, hogy az angolul tanulók 41%-a, 11 diák néha nem érti a tanár által használt kifejezéseket, viszont 45%-uknak, 12 embernek nincs ezzel problémája. A magyarul tanuló osztályban többeknek nincs gondja a tanár által használt kifejezésekkel, itt ez az állítás 11 diákra egyáltalán nem igaz, 9-re pedig csak kis mértékben.

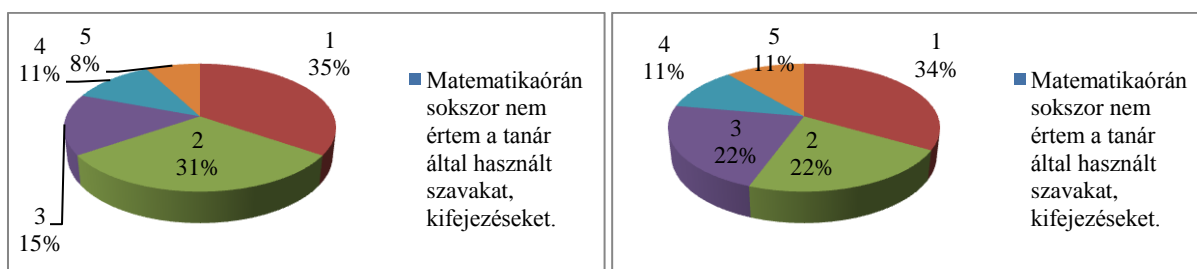

Így a nagy többségnek nem is nehéz a tárgy, ezt már abból is lehetett látni, hogy ezt jelölték a legkevesebben a legnehezebb tárgynak a felsorolásban. A magyar tannyelvű osztályban egy embernek, a két tannyelvűben pedig kettőnek nehéz a tárgy. A többiek az állítást hármással, négyessel vagy ötössel jelölték, amely azt mutatja, hogy azért néha vannak nehézségek néhány diák számára. Ezzel összhangban van az, hogy majdnem ugyanannyi tanulónak kell sokat készülnie az órákra, mint ahánynak nehéz a tárgy.

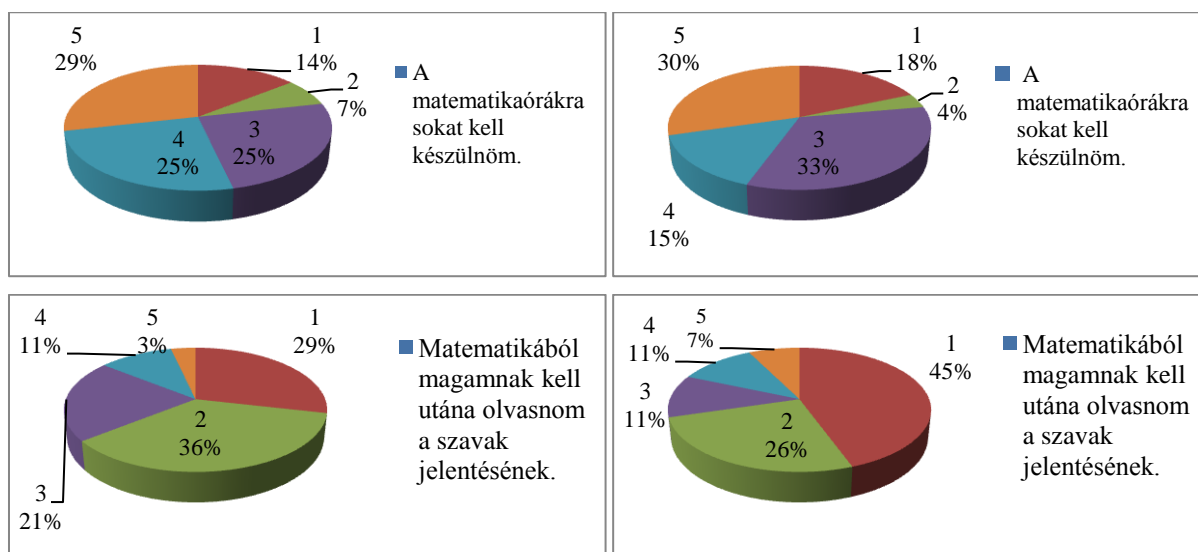
Az informatikát összefoglalva tehát egy viszonylag könnyen befogadható és megérthető tantárgyról van szó, amely azonban okoz némi nehézséget a diákoknak főleg a tanári kifejezések megértésében. Az informatikát uralja az angol nyelvi hatás, ezért úgy gondolom, hogy az angolul tanuló osztályban ezért nem okozott akkora nehézséget a tanár által használt kifejezések megértése, illetve azok nem szorultak magyar magyarázatokra. Természetes itt is előfordulhat az, mint a földrajznál, hogy a tanár maga nem tudja megfelelően átadni a tudását. Ezekből levonva a következtetést, az informatikát nehezebb magyarul tanulni a sok angol eredetű kifejezés miatt, ami néhány tanulónak idegen lehet.

A matematikaórával folytatom és zárom a sort a tantárgyak összehasonlításában. Mint már a szakdolgozat során többször említettem, ez a tantárgy bizonyul a legnehezebbnek mind a két tannyelvű, mind a magyar tannyelvű osztályban. Így arra számítottam, hogy szinte mindenkinek nehéz lesz a tantárgy, és/vagy nem érdekli az anyag, és ezért nem szereti, nem teljesít jól belőle. Ezek az előzetes elképzeléseim már részben korábban is megdőltek, hiszen arra számítottam, hogy sokkal több diáknak lesz rossz a félévi jegye, mint ahánynak valójában lett. Ehhez képest az egyénileg álló állításokat nem értékelték annyira rosszul, mint ahogyan vártam. Így például nem jelent kifejezetten problémát a tanár által használt szavak és kifejezések megértése, hiszen csak ketten (8%) jelölték ezt az állítást ötössel a magyar tannyelvű osztályból, míg a két tannyelvű osztályból hárman (11%). Az jegyzetelést sem nehezíti a tanár által használt kifejezések megértése. A magyar tannyelvűek felének semmilyen problémája nincs az órai jegyzeteléssel, 32%-uknak (9 ember) pedig csak kis mértékben. A két tannyelvűeknél ez a szám egy kicsit kisebb, itt csak 35%-uk (8 ember) érzi úgy, hogy nincs problémája, 17%-nak (4 ember) pedig kevésbé vannak problémái.

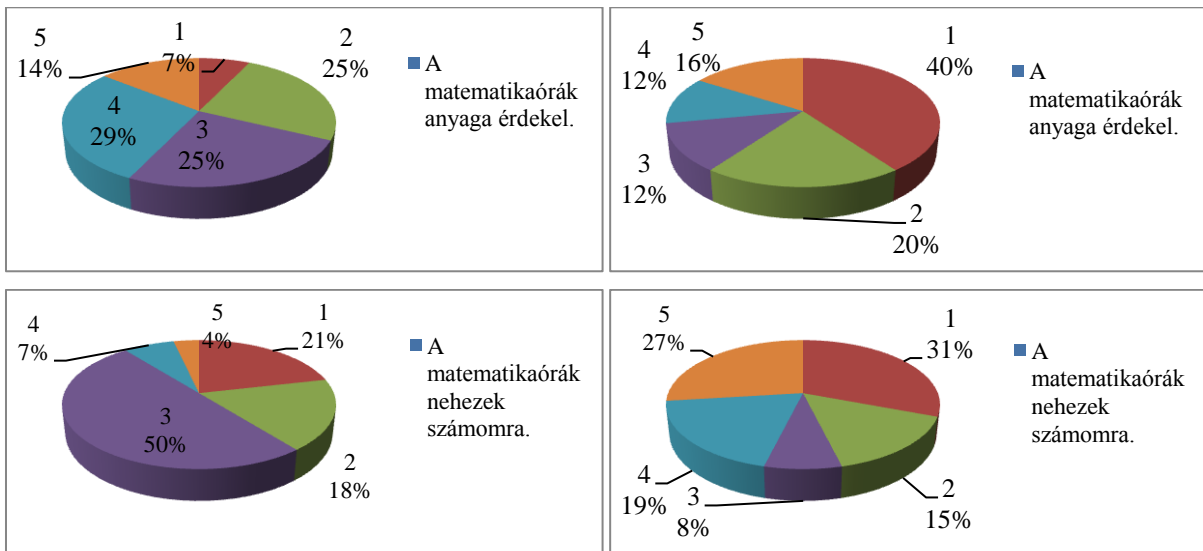
Ennek ellenére sokat kell készülnie szinte mindenkinek mind a két osztályból. A magyar tannyelvűek közül négyen úgy gondolják, hogy ez rájuk egyáltalán nem igaz, ketten

pedig, hogy csak kis mértékben. A két tannyelvű osztályban ez úgy módosul, hogy itt öt diák nem érzi ezt jellemzőnek magára, egy pedig csak kevésbé. Mivel a matematikának van egy sajátos logikája, ami leginkább az összefüggésekre és következtetésekre épít, ezért ezt csak sok gyakorlás során lehet elsajátítani. Már korábban írtam, hogy erről a diákok is hasonlóan vélekednek, van, aki szerint a matematikát nem lehet tanulni, csak „születni lehet rá”. Amikor megkérdeztem, hogy mi segítene nekik abban, hogy könnyebben menjen a tárgy, mindkét osztályban többen írták, hogy a több gyakorlás lenne az egyetlen segítség. Ez ebben a válaszban is megmutatkozik, hiszen a három tantárgy közül erre kell a legtöbbet készülnie a diákoknak mind a két osztályból. Ez tehát nem azért van, mert nem értik a kifejezéseket, ahogyan azt az előbbi grafikonon is bemutattam. Idegen nyelven tanulva ugyanannyit kell készülnie a diákoknak, mintha magyarul tanulnák, viszont ebbe nem tartozik bele az, hogy maguknak olvasnak utána a szavaknak és a kifejezéseknek, hiszen a magyar tannyelvűekkel végeztetett kérdőívben ezt csak egy diák, a két tannyelvűeknek készített verzióban pedig kettő jelölte teljesen igaznak, a nagy többségre azonban mindkét osztályban vagy egyáltalán nem, vagy csak kevésbé jellemző, hogy utána olvasnak a szavaknak.

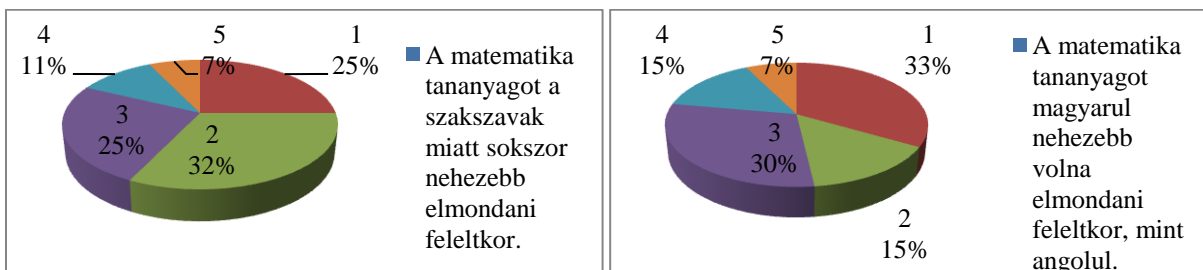

Általában elmondható, hogy a diákokat nem igazán érdekli az anyag, habár a magyar tannyelvű osztályban többen is (nyolc diák) négyesre értékelték ezt az állítást, ami szerintem meglepő annak fényében, hogy mennyien nem szeretik a tantárgyat, és mennyien tartják nehéznek. Mindenesetre a három tantárgy közül a matematika érdekli a legkevésbé a tanulókat főleg a két tannyelvű osztályban, mégsem érzékeli mindenki annyira nehéznek a tárgyat, különösen a magyar tannyelvű osztályban. Itt azok alapján, amiket a matematikáról nyilatkoztak a korábbi kérdésekben, úgy gondoltam, hogy sokkal többen fogják nehéznek ítélni a tárgyat. Ez a felállított hipotézisem megdőlt. A magyar tannyelvű osztály fele szerint nem annyira nehéz a tárgy, 14-en hármásra értékelték az állítást. Ez azt jelenti, hogy vannak

részek, amelyek nehezebben mennek, mások nehezebben, esetleg néha a több gyakorlás miatt jobban tudják megoldani a feladatokat. A két tannyelvű osztály már másképp áll a matematikához. Itt heten (27%) jelölték be, hogy ez az állítás, azaz, hogy a matematika nehéz számukra teljes mértékben igaz. A magyar tannyelvű osztályban csak egy ember érzi ezt teljesen igaznak magára nézve. A két tannyelvű osztályban sokkal jobban megoszlik a matematika nehézség alapján való megítélése.

A három tantárgy közül a matematikánál érzik azt a tanulók, hogy a szakszavak miatt nehéz elmondani a tananyagot, illetve hogy magyarul nehezebb volna elmondani az anyagot a kifejezések miatt. Ez valószínűleg azzal is kapcsolatban áll, hogy viszonylag nehéznek ítélik a tanulók a tárgyat, és mivel a matematika megköveteli az egymásra épülő logikus gondolkodást, úgy gondolom, ez már önmagában nehezzé teszi a feleletet, a szakszavak pedig még jobban bonyolítják.

A matematika tárgyról tehát összességében azt lehet elmondani, hogy sok szempontból az egyik legnehezebb tantárgy, erre kell a legtöbbet készülnie a diákoknak a három összehasonlított tantárgy közül mind a két osztályban, illetve ezt jelölték be a legtöbben a legnehezebbnek a listában, ahol négy tárgy közül lehetett választani. Ami viszont látható, hogy nem igazán nyelvi problémájuk van a diákoknak, hiszen többségüknek nem okoz nehézséget az órán a tanár által használt kifejezések megértése, valamint feleléskor sem a szakszavakkal van problémájuk főleg a diákoknak. Inkább a már említett matematikai

logika, az sok összefüggés és egymásra épülő tudás az, ami hiányos, valamint az, hogy a diákok nem fordítanak elég időt a gyakorlásra. Ezt kifejtették a szöveges részben is, amikor arról kérdeztem őket, hogy mi segítene nekik, hogy jobban menjen a tárgy, de a diagramon is látható, hogy az összes tárgy közül erre kell a legtöbbet készülniük mind a két osztályban.

Végző összegzésként levonható a következtetés, hogy abban a szakgimnáziumban, ahol a mérést végeztem, a diákoknak nem kizárólag nyelvi problémájuk van az órákon. A nehézségeket sokkal inkább a tantárgy maga okozza, vagy az, hogy sokukat nem érdekli az anyag, ezért nem tanulnak, nincs sikerélményük a tanulásban. Ez aztán generálja azt is, hogy nem szeretik a tárgyat, és sokszor azt érzik, hogy bizonyos tárgyak tanulásában már számukra „semmi sem segítene”, ahogy ezt néhányan kifejtették a válaszaikban. Ennek ellenére az osztályok nem teljesítenek rosszul a tantárgyakból, így elmondható, hogy több gyakorlással valószínűleg még ennél is jobb eredményeket tudnának elérni, mert a tanulásban főképp nem a nyelvi nehézségek akadályozzák őket a tanulásban sem a magyarul tanuló, sem a két nyelven tanuló osztályban.

Úgy gondolom, a két tannyelvű osztályokban tanító pedagógusok felelőssége óriási, hiszen több kompetenciát is magukénak kell tudniuk. Minden pedagógusnak példát kell mutatnia az órákon és azokon kívül is, efelől nem lehet kétség. Az idegen nyelven tanító pedagógusnak azonban ennél többre van szüksége, hiszen a két tannyelvű oktatás célja, hogy a diákok megtanuljanak idegen nyelven gondolkodni. Ehhez azonban az kell, hogy az idegen nyelven tanult tárgyakat is megfelelő mértékben megértsék nyelvileg. A kutatásom rávilágít arra, hogy ez általában a kisebb probléma, hiszen nagyobb probléma az, hogy a diákoknak tantárgyi problémáik vannak. Ezt a magyarul tanító pedagógusoknak is figyelembe kell venniük, de az idegen nyelven tanítóknak még inkább, hiszen fel kell készülniük azokra az esetekre, amikor a tanulás a diákok anyanyelvén is hasonlóan nehezen megy.

6 Összefoglalás

Szakedolgozatom középpontjában az anyanyelven és az idegen nyelven való tanulás összehasonlítása áll. Azért éreztem vizsgálatra érdemesnek a témát, mert eddig a témában főleg pedagógiai, módszertani és pszichológiai tanulmányok születtek. Bár VAMOS ÁGNES néhány tanulmánya (1992a, 1992b) a tanulás néhány nyelvi aspektusát is figyelembe vette, de nem ez állt a kutatása középpontjában, így az ő eredményei nem feltételezték a hipotézisem beigazolódását vagy megcáfolását. Célom az volt, hogy bebizonyítsam vagy megcáfoljam azt a hipotézist, miszerint idegen nyelven tanulni nehezebb, mint az anyanyelvünkön, hiszen a tantárgy esetleges nehézségeihez hozzáadódik az a tényező, hogy a diák nem az anyanyelvén

tanul, így a tanulási folyamatba beépül egy plusz lépcső, az idegen nyelven való értés és a beszéd kompetenciája. Ezt a hipotézist egy általam összeállított kérdőív segítségével igyekeztem megcáfolni vagy megerősíteni, és ezt egy debreceni szakgimnázium tanulóival végeztettem el. A kérdőívben szerepelnek zárt és nyitott kérdések is, amelyeket lehetőséget adnak arra, hogy a tanulók részletesebben kifejtsek a véleményüket egy-egy témával kapcsolatban. Ezt meg is tették, mindenkitől értékelhető és a hipotézist alátámasztó vagy cáfoló válaszokat kaptam. A kérdőívet összesen 55 diák töltötte ki, ebből 27 két tannyelven tanul és 28 magyar tannyelven. A kérdőív mellett két pedagógussal is interjút készítettem, akik sokéves szakmai tapasztalatukkal tudtak hozzájárulni ahhoz, hogy a hipotézisemet még alaposabban feltárjam.

Az adatok részletes elemzése során szembe kellett néznem néhány nehézséggel, például azzal, hogy a két tannyelvű diákoknak nincs tankönyvük az angolul tanult tárgyakhoz, így ezeket az adatokat sajnos nem tudtam összevetni a kontrollcsoport adataival. Úgy gondolom, ennek ellenére is megfelelő evidenciát tudtam a kérdőívek által nyújtani arra, hogy bebizonyítsam, nem minden esetben a nyelvi akadályok állnak a tantárgy nehézsége mögött. Szeretném hangsúlyozni, hogy a kérdőíves felmérésem természetesen nem reprezentatív jellegű, hiszen egy iskola egy-egy osztályát vizsgáltam csak egy darab kérdőív segítségével. Az általam kiértékelt adatok mindenestre azt mutatják, hogy a hipotézisem megdőlt. A tanulóknak nem kifejezetten nyelvi gondjaik vannak a tanulás során, hanem a problémák inkább a tantárgyakkal magukkal vannak. Ez főleg a matematikát érinti, hiszen ezt a tárgyat ítélték a legtöbben a legnehezebbnek mind a két osztályból, és az ezt alátámasztó indokok között pedig olyanok szerepeltek, amelyek tantárgy érthetőségének nehézségeire utalnak, például hogy sok az ismeretanyag és a követelmény, nem érdekes az anyag, és a tanár nem tud jól magyarázni, vagy sokat kell az órákra készülni és gyakorolni. Az indokok mind a két osztályban hasonlóak voltak, ebből arra következtetek, hogy nem nyelvi gondjaik vannak a tanulás során, és idegen nyelven ugyanannyira nehéz a tárgyakat tanulni, mint az anyanyelvünkön.

A tanulás egy roppant összetett és sokrétű folyamat, melynek során a nyelv kulcsfontosságú szerephez jut, hiszen ez által tudjuk a leghatékonyabban és leggyorsabban hozzájutni az ismeretanyaghoz. Azonban az, hogy értem a nyelvet, amelyen a tanulás folyik, sőt mi több, az az anyanyelvem, nem jelenti azt, hogy a tanulás mindig sikeres lesz. A sikeresség mögött állnak azok a tényezők, amelyeket már említettem, például az, hogy mennyire érdekel valakit az, amit tanul, mennyi ideje van a gyakorlásra és mennyire motivált. Az általam összeállított kérdőív nem vállalkozott arra, hogy ezeket a mögöttes befolyásoló

tényezőket feltárja, csupán azt szerettem volna megcáfolni, hogy az anyanyelvi tanulásnak is hasonlóan sok nyelvi nehézsége van, mint az idegen nyelven való tanulásnak. Úgy gondolom, ez az adatok feltárása és elemzése során belátható. A kutatásom egy új megvilágításba helyezi a két tannyelvű osztályok tanulási nehézségeit. Jó kiindulási alapja lehet egy olyan kutatásnak, amely nemcsak a tanulás nyelvi problémáit helyezi a középpontba, hanem teret ad a diákok motivációinak vizsgálatára is, hiszen a két tényező szoros kapcsolatban van egymással.

7 Függelék

7.1 Kérdőív I. Két tannyelvű diákok számára

Az alábbi kérdőív egy nyelvészeti kutatáshoz szükséges, amelyben a két tannyelvű oktatásban részt vevő diákok nyelvhez való hozzáállását vizsgálom. Ehhez kérem a segítségedet. A kérdőív megválaszolásával segítesz abban, hogy a magyarországi két tanítási nyelvű iskolákban sikeresebben folyjon az oktatás.

Kérlek, a kérdésekre őszintén válaszolj! Az adatokat senkinek nem teszem közzé, azok csak az én munkámat fogják segíteni. A kérdőív kitöltésére nem kapsz jegyet, rossz válaszok pedig nincsenek egy kérdésre sem. Ahhoz, hogy később se tudjam azonosítani a kérdőív kitöltőjét, kérlek, ne írd se hova nevet, vagy más személyes adatot! Köszönöm szépen, hogy hozzájárulsz a kutatásom sikerességéhez.

- 1.) Nemed: Lány   Fiú
- 2.) Évfolyamod:
- 3.) Hány éve tanulsz angolul?
- 4.) Van nyelvvizsgád angolból?   igen   nem
- 5.) Milyen szintű és típusú nyelvvizsgád van? (Ha még nincs, ne jelölj be semmit!)
  - a) középfokú írásbeli   b) középfokú szóbeli   c) középfokú komplex
  - d) felsőfokú írásbeli   e) felsőfokú szóbeli   f) felsőfokú komplex
  - g) egyéb:
- 6.) Hanyadikos korodban szerezted meg a nyelvvizsgát? (Ha még nincs, ne írd ide semmit!)
- 7.) Ha még nincs, tervezed, hogy nyelvvizsgázni fogsz? Ha igen, mikor?
- 8.) Volt valami konkrét nyelvi célod, amikor angolul kezdtél tanulni?
- 9.) Használod a tanórán kívül is az angolt (például filmek nézésére, könyvek olvasására eredeti nyelven; külföldi baráttal való beszélgetésre)?
- 10.) Jársz rendszeresen nyelvi magántanárhoz angolból?

- a) igen, hetente többször 1 órát   b) igen, hetente egyszer 1 órát
 c) igen, hetente többször 1 óránál többet   d) igen, hetente egyszer 1 óránál többet
 e) nem

11.) Átlagosan mennyi időt töltesz tanulással egy nap? (A nyelvi magánórával és az arra való készüléssel együtt.)

- a) 1-2 órát   b) 2-3 órát   c) 3-4 órát   d) többet

*12.) Milyen volt az utolsó félévi jegyed a következő tárgyakból? Ha nem tanultál ilyen tárgyat, ne írd mellé semmit!

Civilizáció   _____
 Informatika   _____
 Földrajz   _____
 Matematika   _____

*13.) Mennyire szereted a következő tantárgyakat? Kérlek, karikázd be a megfelelő számot!

	Nagyon nem szeretem	Nem szeretem	Semleges	Szeretem	Nagyon szeretem
Civilizáció	1	2	3	4	5
Informatika	1	2	3	4	5
Földrajz	1	2	3	4	5
Matematika	1	2	3	4	5

14.) Ezek közül melyiket érzed a legnehezebbnek? Karikázd be!

Civilizáció   Informatika   Földrajz   Matematika

15.) Miért nehéz számodra ez a tantárgy?

16.) Mi segítene, hogy jobban menjen neked ez a tantárgy?

17.) Ha visszagondolsz az általános iskolás éveidre, könnyebben ment ez a tantárgy? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

18.) Ha segítségre van szükséged az angolul tanult tárgyakhoz, kihez szoktál fordulni? Több választ is megjelölhetsz.

- a) osztálytársak   b) szaktanár(ok)   c) magántanár

d) családtag(ok)   e) szótár vagy internet

f) egyéb:

19.) A magyar vagy az angol nyelvű órákat szereted jobban? Miért? (Ha egyik sem okoz különösebb nehézséget, azt az egyéb kategóriába írd!)

a) magyar nyelvű, mert könnyebben megértem az anyagot

b) magyar nyelvű, mert közelebb áll hozzám a tantárgy

c) idegen nyelvű, mert plusz kihívás angolul tanulni, nem okoz nehézséget

d) idegen nyelvű, mert közelebb áll hozzám a tantárgy

e) egyéb:

20.) Az első, előkészítő év mennyire segített neked az idegen nyelvű tanulásban?

a) nem segített, most is lemaradásban érzem magam

b) segített, mert általános iskolában nem volt jó az angoloktatás

c) segített, sokat fejlődtem, de már volt egy egész jó alaptudásom angolból

d) itt már csak a szakszavakat kellett megtanulnom, magával a nyelvvel nem volt baj

e) egyéb:

21.) Az angol nyelvű tankönyvek hasznosak számodra? Mennyire lehet jól felkészülni belőlük, ha például felelés vagy dolgozatírás van?

22.) A magyar nyelvű tankönyvekkel összehasonlítva látsz lényeges különbséget bármiben?

23.) Előfordult már olyan, hogy valamit nem értettél az angol nyelvű tankönyvekben, és a magyar nyelvűből tanultad meg? Ha igen, melyik tantárgyból?

24.) Utána szoktál olvasni egy témának, hogyha érdekel? Ha igen, magyarul vagy angolul?

a) csak magyarul   b) csak angolul   c) mind a kettő   d) egyik sem

25.) Jelöld meg 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy mennyire igazak rád az alábbi kijelentések! A számokat írd a mondatok után!

1 = egyáltalán nem igaz, nem jellemző; 5 = teljes mértékben igaz, nagyon jellemző

1. A földrajzkönyvem érthetően és világosan fogalmaz.
2. Földrajzórán sokszor nem értem a tanár által használt szavakat, kifejezéseket.
3. A földrajzórákon jól tudok jegyzetelni.
4. A földrajzórákat jól tartja meg a tanárom.
5. A földrajzórákra sokat kell készülnöm.

6. Földrajzból sokszor magamnak kell utána olvasnom bizonyos szavak jelentésének, hogy megértsem a tananyagot.
7. A földrajzórák anyaga érdekel.
8. A földrajzórák nehezek számomra.
9. A földrajz tananyagot magyarul nehezebb volna elmondani feleltkor, mint angolul.
10. Az informatikakönyvem érthetően és világosan fogalmaz.
11. Informatikaórán sokszor nem értem a tanár által használt szavakat, kifejezéseket.
12. Az informatikaórákon jól tudok jegyzetelni.
13. Az informatikaórákat jól tartja meg a tanárom.
14. Az informatikaórákra sokat kell készülnöm.
15. Informatikából sokszor magamnak kell utána olvasnom bizonyos szavak jelentésének, hogy megértsem a tananyagot.
16. Az informatikaórák anyaga érdekel.
17. Az informatikaórák nehezek számomra.
18. Az informatika tananyagot magyarul nehezebb volna elmondani feleltkor, mint angolul.
19. A matematikakönyvem érthetően és világosan fogalmaz.
20. Matematikaórán sokszor nem értem a tanár által használt szavakat, kifejezéseket.
21. A matematikaórákon jól tudok jegyzetelni.
22. A matematikaórákat jól tartja meg a tanárom.
23. A matematikaórákra sokat kell készülnöm.
24. Matematikából sokszor magamnak kell utána olvasnom bizonyos szavak jelentésének, hogy megértsem a tananyagot.
25. A matematikaórák anyaga érdekel.
26. A matematikaórák nehezek számomra.
27. A matematika tananyagot magyarul nehezebb volna elmondani feleltkor, mint angolul.

26.) Ha bármi olyan gondolat megfogalmazódott benned a kérdőív kitöltése során, amelyre nem kérdeztem rá, kérlek, írd le! Ha nincs ilyen, ezt a részt üresen hagyhatod.

* A csillaggal jelölt kérdések azok, amelyeket a VÁRKUTI-féle doktori disszertációból (2010) emeltem át.

7.2 Kérdőív II

Magyar tannyelvű diákok számára

Az alábbi kérdőív egy nyelvészeti kutatáshoz szükséges, amelyben az diákok nyelvhez való viszonyulását vizsgálom. Ehhez kérem a segítségedet. A kérdőív megválaszolásával segítesz abban, hogy a magyarországi iskolákban sikeresebben folyjon az oktatás.

Kérlek, a kérdésekre őszintén válaszolj! Az adatokat senkinek nem teszem közzé, azok csak az én munkámat fogják segíteni. A kérdőív kitöltésére nem kapsz jegyet, rossz válaszok pedig nincsenek egy kérdésre sem. Ahhoz, hogy később se tudjam azonosítani a kérdőív kitöltőjét, kérlek, ne írd sehol a nevedet, vagy más személyes adatot! Köszönöm szépen, hogy hozzájárulsz a kutatásom sikerességéhez.

1.) Nemed: Lány   Fiú

2.) Évfolyamod:

3.) Hány éve tanulsz angolul?

4.) Van nyelvvizsgád angolból?   igen   nem

5.) Milyen szintű és típusú nyelvvizsgád van? (Ha még nincs, ne jelölj be semmit!)

a) középfokú írásbeli   b) középfokú szóbeli   c) középfokú komplex

d) felsőfokú írásbeli   e) felsőfokú szóbeli   f) felsőfokú komplex

g) egyéb:

6.) Hanyadikos korodban szerezted meg a nyelvvizsgát? (Ha még nincs, ne írd ide semmit!)

7.) Ha még nincs, tervezed, hogy nyelvvizsgázni fogsz? Ha igen, mikor?

8.) Volt valami konkrét nyelvi célod, amikor angolul kezdtél tanulni?

9.) Használod a tanórán kívül is az angolt (például filmek nézésére, könyvek olvasására eredeti nyelven; külföldi baráttal való beszélgetésre)?

10.) Jársz rendszeresen nyelvi magántanárhoz angolból?

- a) igen, hetente többször 1 órát   b) igen, hetente egyszer 1 órát
c) igen, hetente többször 1 óránál többet   d) igen, hetente egyszer 1 óránál többet
e) nem

11.) Átlagosan mennyi időt töltesz tanulással egy nap? (A nyelvi magánórával és az arra való készüléssel együtt.)

- a) 1-2 órát   b) 2-3 órát   c) 3-4 órát   d) többet

*12.) Milyen volt az utolsó félévi jegyed a következő tárgyakból? Ha nem tanultál ilyen tárgyat, ne írd mellé semmit!

Angol   _____
Informatika   _____
Földrajz   _____
Matematika   _____

*13.) Mennyire szereted a következő tantárgyakat? Kérlek, karikázd be a megfelelő számot!

	Nagyon nem szeretem	Nem szeretem	Semleges	Szeretem	Nagyon szeretem
Angol	1	2	3	4	5
Informatika	1	2	3	4	5
Földrajz	1	2	3	4	5
Matematika	1	2	3	4	5

14.) Ezek közül melyiket érzed a legnehezebbnek? Karikázd be!

Angol   Informatika   Földrajz   Matematika

15.) Miért nehéz számodra ez a tantárgy?

16.) Megfordult a fejedben a felvételinél, hogy két tannyelvű osztályba jelentkezz?

- a) igen, jelentkeztem is, de nem vettek fel   b) igen, de végül nem jelentkeztem   c) nem

17.) Ha szerettél volna jelentkezni, miért nem tetted végül?

18.) Ha segítségre van szükséged az angolul tanult tárgyakhoz, kihez szoktál fordulni? Több választ is megjelölhetsz.

- a) osztálytársak
- b) szaktanár(ok)
- c) magántanár
- d) családtag(ok)
- e) értelmező szótár vagy internet
- f) egyéb:

19.) Van olyan tárgy, ami nehézséget okoz számodra? Ha igen, akkor inkább a tantárgy nehéz számodra vagy a megfogalmazás?

- a) inkább a bonyolult megfogalmazás
- b) a tantárgyat nem szeretem
- c) mind a kettő, a tantárgyat se szeretem és a nyelv is bonyolult
- d) nincs különösebb nehézségem egyik tárgyból sem

20.) Mennyire tudod felhasználni a magyar nyelvtanórákon tanultakat az angol nyelvtanulásához?

- a) nem segít, ritkán van magyar nyelvtanórák
- b) segít, így sokkal könnyebben értem az angol nyelvtani szabályokat
- c) segített, bár sosem volt igazán gondom az angol nyelvtannal
- d) nem segít, pedig sok gondom van az angol nyelvtannal
- e) egyéb

21.) A tankönyvek hasznosak számodra? Mennyire lehet jól felkészülni belőlük, ha például felelés vagy dolgozatírás van?

22.) Az angol nyelvkönyvben minden angolul van írva?

23.) Ha igen, előfordult már olyan, hogy valamit nem értettél az angolkönyvben, és amiatt nem tudtad megoldani magát a feladatot, vagy nem tudtad megtanulni az adott nyelvtani szabályt? Segítene, ha a feladatok és a nyelvtan magyarul lennének benne?

24.) Utána szoktál olvasni egy témának, hogyha érdekel? Ha igen, magyarul vagy angolul?

- a) csak magyarul
- b) csak angolul
- c) mind a kettő
- d) egyik sem

25.) Jelöld meg 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy mennyire igazak rád az alábbi kijelentések! A számokat írd a mondatok után!

1 = egyáltalán nem igaz, nem jellemző; 5 = teljes mértékben igaz, nagyon jellemző

1. A földrajzkönyvem érthetően és világosan fogalmaz.
2. Földrajzórán sokszor nem értem a tanár által használt szavakat, kifejezéseket.
3. A földrajzórán jól tudok jegyzetelni.
4. A földrajzórát jól tartja meg a tanárom.
5. A földrajzóraira sokat kell készülnöm.
6. Földrajzból sokszor magamnak kell utána olvasnom bizonyos szavak jelentésének, hogy megértsem a tananyagot.
7. A földrajzóra anyagára érdekel.
8. A földrajzóra nehezek számomra.
9. A földrajz tananyagot a szakszavak miatt sokszor nehéz elmondani feleletkor.
10. Az informatikakönyvem érthetően és világosan fogalmaz.
11. Informatikaórán sokszor nem értem a tanár által használt szavakat, kifejezéseket.
12. Az informatikaórán jól tudok jegyzetelni.
13. Az informatikaórát jól tartja meg a tanárom.
14. Az informatikaóraira sokat kell készülnöm.
15. Informatikából sokszor magamnak kell utána olvasnom bizonyos szavak jelentésének, hogy megértsem a tananyagot.
16. Az informatikaóra anyagára érdekel.
17. Az informatikaóra nehezek számomra.
18. Az informatika tananyagot a szakszavak miatt sokszor nehéz elmondani feleletkor.
19. A matematikakönyvem érthetően és világosan fogalmaz.
20. Matematikaórán sokszor nem értem a tanár által használt szavakat, kifejezéseket.
21. A matematikaórán jól tudok jegyzetelni.
22. A matematikaórát jól tartja meg a tanárom.
23. A matematikaóraira sokat kell készülnöm.
24. Matematikából sokszor magamnak kell utána olvasnom bizonyos szavak jelentésének, hogy megértsem a tananyagot.
25. A matematikaóra anyagára érdekel.
26. A matematikaóra nehezek számomra.
27. A matematika tananyagot a szakszavak miatt sokszor nehéz elmondani feleletkor.

26.) Ha bármi olyan gondolat megfogalmazódott benned a kérdőív kitöltése során, amelyre nem kérdeztem rá, kérlek, írd le!

* A csillaggal jelölt kérdések azok, amelyeket a VÁRKUTI-féle doktori disszertációból (2010) emeltem át.

8 Pedagógus interjú kérdései

8.1 Angolul tanító pedagógus

1. Felvezető kérdések

- Mióta tanít?
- Ön melyik tárgyat tanítja angolul? Mióta? Tanítja ezt magyarul is?
- Tanított más iskolában is a pályafutása során? Esetleg más iskolában van tapasztalata a két tannyelvű képzéssel kapcsolatban?

2. Két tannyelvű oktatással/tanulással kapcsolatos kérdések

- Ön szerint milyen előnyei és hátrányai vannak az idegen nyelven való tanulásnak?
- Ezekből Ön mennyit érzékel a tanórán?
- Megfigyelt-e valamilyen változást (akár pozitív vagy negatív irányban) az első, idegen nyelven tanuló osztályok és a mostaniak között?
- Mennyire általános Ön szerint, hogy a diákok kizárólag a nyelvi nehézségek miatt nehezebben boldogulnak egy tárggyal? Előfordul, hogy a nyelvi nehézségek miatt nem értenek órán valamit? Ezt olyankor szóvá is teszik, megkérdézik órán, vagy inkább maguk néznek utána Ön szerint például az interneten? Gyakran kérnek Öntől segítséget bármilyen nyelvi probléma esetén? Vagy inkább csak a tananyaggal van problémájuk, nem látják az összefüggéseket?
- Tanítja ugyanazt a tárgyat magyarul is? Milyen különbségeket érzékel, ha vannak egyáltalán, a tárgyat angolul és magyarul tanulók között? Amikor angolul tanít, tudatosan figyel, hogy ne legyen nehezen követhető a nyelvezete az órának? Egyszerűsíti olyankor a nyelvet a tankönyvhöz képest? Ha igen, akkor hogyan?
- Milyen szintű nyelvtudást igényel az Ön óráinak megértése? Előfordul, hogy valamit magyarul mond el végül órán, mert látja, hogy nem értik a diákok?
- Átlagosan hogy teljesít ez az osztály az Ön által tanított tárgyból? (Mennyi az osztályátlag?)
- Hogyan zajlik az első, előkészítő év a két tannyelvű osztályokban?
- A szakszavakat hogyan tanulják meg a diákok? Mind a négy tárgyból, amit idegen nyelven tanulnak, a szaktanár az első évben nyelvtant és szavakat is tanít? Vagy van külön nyelvtani óra, és külön szakmai? Ha igen, ezeket kik tartják? A diákok itt melyik tankönyvből tanulnak? Van év elején nyelvi szintfelmérő teszt? Ha igen, ennek alapján csoportbontásban tanulnak tovább, vagy mindenki együtt? Az angol alapozó tárgyakon kívül mit tanulnak még? Ezeket már idegen nyelven, vagy magyarul még?

Általában mekkorák a nyelvi különbségek, amikor ide kerülnek a diákok? Hogyan látja, ez később is megmarad, vagy az év végére mindenki felzárkózik?

— Sokszor éri az a vád a két tannyelvű osztályokat, hogy ott elitképzés folyik. Ön ezt hogy látja, egy magyarul tanuló osztályhoz képest mennyivel tehetségesebbek, szorgalmasabbak az itt tanuló gyerekek?

3. Tankönyvekkel, módszertannal kapcsolatos kérdések

— Jelenleg melyik tankönyvből tanít a két tannyelvű osztályban?

— Észrevesz valamilyen különbséget a magyar és angol nyelvű tankönyvek között akár nyelvezetben, vagy felépítésben?

— Mennyire van megelégedve az idegen nyelvű tankönyvekkel? Van tapasztalata, összehasonlítási alapja a többi angol tantárgy tankönyveivel?

— Mennyire szükséges, hogy kiegészítő anyagokat adjon a diákoknak a tankönyvön kívül?

— Gyakran tapasztalja, hogy a diákok nem boldogulnak a tankönyvi szöveggel? Esetleg hallotta más két tannyelvű osztályban tanító kollégájától, hogy az ő diákjai erre panaszkodnak?

— Ön mit gondol a tankönyv szövegéről? Gyakran kell pontosítani a bennük lévő definíciókat, magyarázatokat órán?

— Ha lát hibát a tankönyvekben, akkor inkább felépítésükben vagy nyelvileg lehet őket bírálni? Esetleg mind a kettő? Ön miben változtatna, hogy jobb legyen?

— Volt már arra példa, hogy órán előkerült olyan nyelvi probléma, amelyre Ön nem gondolt (például egy nyelvileg túl bonyolult definíció), és a diákok azonnal megkérték, hogy magyarázza el jobban, érthetőbben; vagy előre fel tud készülni az ilyen helyzetekre, hiszen ismeri az osztály összetételét, nyelvi tudását?

— Van olyan témakör, amelyet egyáltalán nem a tankönyvből tanít, mert Önnek nem tetszik a felépítése a fejezetnek, vagy nyelvileg túl bonyolult a nyelvezete Ön szerint? Mennyire van mozgástere az óráján az alaptantervhez képest?

— Ön szerint a tankönyv szövege összhangban van a diákok nyelvi képességeivel? Az előkészítő év során külön figyelmet fordítanak arra, hogy felkészítsék őket a tankönyvbéli gyakori nyelvi nehézségekre?

— Szokta bátorítani a diákokat, hogy máshol is nézzenek utána a tananyagnak, például az interneten? Szokott Ön konkrét internetes forrásokat, könyveket, egyéb anyagokat megadni, hogy könnyebben megértsék az anyagot?

- Dolgozatírás, felelés előtt mennyire fordít arra célzott figyelmet, hogy a tankönyvi szöveget kövesse? Mit kér számon inkább, az órán elmondott anyagot vagy azt, ami a tankönyvben van?
- Az érdemjegy adásánál mennyire figyel a nyelvhelyességre, és mennyire a pontos tárgyi tudásra? Külön jegyet kapnak rá? El tudja dönteni, hogy mikor van olyan helyzet, hogy a diák tudja az anyagot, csak nem tudja angolul elmondani? Ez mennyire általános jelenség?

8.2 Magyarul tanító pedagógus

1. Felvezető kérdések

- Mióta tanít?
- Ön melyik tárgyat tanítja? Mióta?
- Gondolt valaha arra pályafutása során, hogy szeretne két tannyelvű osztályban tanítani? Ha igen, miért mondott le róla?
- Ön milyen idegen nyelve(ke)n beszél? Tanítja/tanította is ezt/ezeket akár ebben az iskolában, vagy bárhol máshol?

2. Tanórákkal kapcsolatos kérdések

- Ön szerint a nyelvtanóra mennyire készíti fel a diákokat az idegen nyelv tanulására? Ön esetleg tudatosan megpróbálja megkönnyíteni az angol tanulását a két tannyelvű osztályokban (például párhuzamba állítva nyelvtani szerkezeteket, szókapcsolatokat, stb.)?
- Ön szerint mennyire általános, hogy az iskolában használatos tankönyvek nem érthetőek nyelvileg (például túl szűkszavúan adnak definíciókat, vagy ellenkezőleg, túlrészletezőek olyan dologban, amik nem fontosak; sok idegen szót használnak indokolatlanul; stb.)? Szoktak erre a diákok panaszkodni?
- Ön szerint könnyen tanulhatók a magyar nyelvű tankönyvek szövegei? Más tantárgyakat magyarul tanító kollégáinak mi erről a véleménye? Szoktak panaszkodni a tankönyvekről nyelvi szempontból? Ön hogyan próbálja segíteni a diákok tanulását a tankönyvből?
- Szokott olyan helyzet előállni, amikor Önnek egyértelmű, hogy a számonkérés során a diáknak a szakszavakkal van problémája, és emiatt rosszabbul teljesít? Vagy ez inkább abból adódik, hogy a diákot nem érdekli a tantárgy, és hanyagságból nem tanulja meg az anyagot?

- Mennyi időt fordít arra órán, hogy a szakkifejezéseket elmagyarázza? Hogyan próbálja könnyebbé tenni a tankönyvi szöveg feldolgozhatóságát, megértését?
- Volt már olyan, hogy egy tankönyvi szöveg vagy egy definíció pontosításra, nyelvi egyszerűsítésre szorult?
- Ha lát hibát a tankönyvekben, akkor inkább felépítésükben vagy nyelvileg lehet őket bírálni? Esetleg mind a kettő? Ön miben változtatna, hogy jobb legyen?
- Ön szerint általánosságban nehezebb egy tárgyat idegen nyelven tanulni? Ön szerint mi okozhatja a nehézséget a diákoknak?
- Ön hogy látja, a két tannyelvű osztályokban általában jobban teljesítenek nyelvtanból a gyerekek? Van esetleg olyan, amikor közvetlenül egy angol nyelvű óra után van órája velük? Ilyenkor érzékel valamit nyelvileg?
- Ön mit tapasztal, a magyar tannyelvű diákok ugyanolyan stratégiákat használnak a tanulásban, mint a két tannyelvűek, hogyha nem értenek valamit a készülés során? Mennyire gyakori, hogy nem értenek valamit a tanórán elhangzottakból vagy a tankönyvből, mert nem értik a szakkifejezéseket, és Önhöz fordulnak segítségért?

9 Irodalomjegyzék

- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2002. A kárpátaljai magyarság nyelvhasználati sajátosságai a nyelvtervezés szemszögéből. *Kisebbségkutatás* 11/2: 368–375.
- BLOOMFIELD, LEONARD 1933. *Language*. Holt Rinehart and Winston. New York.
- BORBÉLY ANNA 2014. *Kétnyelvűség. Variabilitás és változás magyarországi közösségekben*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- FAZEKAS CSABA 2008. A két tanítási nyelvű gimnáziumi oktatás eredményességének néhány tényezője. In: VÁMOS ÁGNES–KOVÁCS JUDIT szerk., *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban*. Jubileumi tanulmánykötet. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest. 154–166.
- FEDERMAYER KATALIN 2005. Hogyan lesz az elsőből utolsó? Működési anomáliák a két tanítási nyelvű oktatásban. *Új Pedagógiai Szemle* 55/5: 24–29.
- FRANCIS, W.N. 1958. *The Structure of American English*. New York, Ronald Press Co.
- FREUDENSTEIN, REINHOLD 1979. *Fremdsprachenlernen im Kindesalter*. Dortmund.
- GÁLNÉ MÉSZÁROS BEÁTA 2005. Attitűdvizsgálat az idegen nyelvű szaknyelvi oktatás előkészítéséről a kéttannyelvű gimnáziumokban. *Modern Nyelvoktatás* 11/4: 32–38.
- GROSJEAN, FRANCOIS 1982. *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press, Cambridge.
- IVÁN ANDRÁS–JOÓB SÁNDOR 2012. A matekot lehet idegen nyelven is tanítani. *Index.hu* 2012. október 3. URL: https://index.hu/belfold/2012/10/03/a_matekot_lehet_idegen_nyelven_is_tanitani/ (2018. február 17.)
- JUHÁSZ JÓZSEF és mtsai 1972. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KARNER CECÍLIA–SZANYI IMRE 2015. A két tanítási nyelvű szakközépiskolai képzés szakmódszertani kérdései. *Képzés és Gyakorlat* 13/1-2: 239–251.
- KONTRA MIKLÓS–SZILÁGYI N. SÁNDOR 2002. A kisebbségeknek van anyanyelvük, de a többségnek nincs? In: KONTRA MIKLÓS–HATTYÁR HELGA szerk., *Magyarok és nyelvtörvények*. Budapest, Teleki László Alapítvány. 3–10.
- KURTÁN ZSUZSA 2008. Szaknyelvi tanárképzés az idegen (angol) nyelvű oktatáshoz. In: VÁMOS ÁGNES–KOVÁCS JUDIT szerk., *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban*. Jubileumi tanulmánykötet. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest. 126–138.
- LABOV, WILLIAM 1982. Objectivity and commitment in linguistic science. The case of the Black English trial in Ann Arbor. *Language in Society* 11/2:165–201.

- MIHÁLY ILDIKÓ 2006. Európai áttekintés a két tannyelvű oktatás tapasztalatairól. *Új Pedagógiai Szemle* 56/5: 99–106.
- net.jogtar.hu = 4/2013. (I. 11.) EMMI rendelet a két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelvének kiadásáról. URL: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1300004.emm (2018. február 17.)
- net.jogtar.hu = 26/1997. (VII. 10.) MKM rendelet a két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelvének kiadásáról. URL: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700026.mkm (2018. február 17.)
- NAGYNÉ PAKSI MARGIT 2009. Pedagógusképzés az egységesülő Európában. Az „euroteacher” fogalma és jövője. In: KOVÁCS JUDIT–MÁRKUS ÉVA szerk., *Kéttannyelvűség – pedagógusképzés, kutatás, oktatás*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest. 167–178.
- SIMON SZABOLCS 2002. Szlovákiai magyarok és nyelvtörvények. In: KONTRA MIKLÓS–HATTYÁR HELGA szerk., *Magyarok és nyelvtörvények*. Budapest, Teleki László Alapítvány. 25–52.
- SKUTNABB–KANGAS, TOVE 1997. *Language, literacy and minorities*. ford. Reményi Andrea Ágnes, Kontra Miklós. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- SLAVIN, R. E. – CHEUNG, A. 2004. How Do English Language Learners Learn to Read? *What Research Says About Reading* 61/6: 52–57.
- SZASZKÓ RITA – JEZSIK KATA 2016. A korai kéttannyelvű oktatás hatása a kisiskolások anyanyelvi szövegértési és helyesírási kompetenciájára. *Gyermeknevelés* 4/1: 55–64.
- VÁMOS ÁGNES 1992a. Melyik nyelven tudja (jobban)? Egy kétnyelvű gimnázium felmérés tapasztalatai. *Magyar Tudomány* 37/12: 1448–1455.
- VÁMOS ÁGNES 1992b. Mégis, kinek az érdeke...? A tanórai kétnyelvűség vizsgálati szempontjai. *Iskolakultúra* 2/11-12: 44–49.
- VÁMOS ÁGNES 1998. *Magyarország tannyelvi atlasza*. Kereban Kiadó, Budapest.
- VÁMOS ÁGNES 2000. A tannyelv iskolai fogalma. *Educatio* 4: 729–742.
- VÁMOS ÁGNES 2006. A Magyar–Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola első tanéve. *Iskolakultúra* 16/3: 77–89.
- VÁMOS ÁGNES 2007. Kétszintű érettségi vizsga a két tanítási nyelvű középiskolákban. *Új Pedagógiai Szemle* 57/3-4: 104–113.
- VÁMOS ÁGNES–KOVÁCS JUDIT szerk., 2008. *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban. Jubileumi tanulmánykötet*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- VÁMOS ÁGNES 2008a. *A kétnyelvű oktatás tannyelv-politikai problémátörténete és jelenkora*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

- VÁMOS ÁGNES 2008b. A kéttannyelvű gimnáziumok hatása a közoktatásra. *Fordulópont 9/2*: 17–26.
- VÁMOS ÁGNES 2009. A két tanítási nyelvű iskolák tankönyv- és taneszközellátottsága és ennek hatása a tannyelvpedagógiára. *Magyar Pedagógia 109/1*: 5–27.
- VÁRKUTI ANNA 2010. *A két tannyelvű oktatás hatása a tanulók felszíni és kognitív nyelvi kompetenciájának fejlődésére*. Doktori értekezés. Pannon Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Pszicholingvisztikai Alprogram, Veszprém.